

ΘΕΤΟΝΤΑΣ ΕΜΠΟ ΔΙΑ

Αλλάζοντας στάση
για το εμπόριο
στη Νότια Ευρώπη

Οκτώβριος 2021

ΚΕΦΙΜ
ΜΑΡΚΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

FUNDACIÓN
CIVISMO

ibl
Instituto Iberoamericano
Idee per il libero mercato

Μια έκδοση του EPICENTER

EPICENTER
European Policy Information Center

Περιεχόμενα

Σχετικά με τους συγγραφείς	3
Περίληψη	5
Η ανάγκη να αλλάξουμε στάση σχετικά με το εμπόριο	6
Νομικά και πολιτικά πλαίσια	9
Ελλάδα	18
Ιταλία	31
Ισπανία	49
Συμπεράσματα: Μια φιλελεύθερη απάντηση στις προκλήσεις	61

Σχετικά με τους συγγραφείς

Ο **Alexander Hammond** είναι Πολιτικός Αναλυτής στο Ινστιτούτο Οικονομικών Υποθέσεων (Institute of Economic Affairs). Είναι επίσης Ανώτερο Στέλεχος του African Liberty και Διευθυντής της Πρωτοβουλίας για το Αφρικανικό Εμπόριο και την Ευημερία. Στο παρελθόν εργάστηκε στην Ουάσινγκτον ως Εταίρος Ερευνητής στο Κέντρο για την Παγκόσμια Ελευθερία και Ευημερία του Ινστιτούτου Cato, ως Στέλεχος Εξωτερικής Πολιτικής της Young Voices, και ως Εταίρος στο Ινστιτούτο Charles Koch. Γράφει συχνά για την οικονομική ελευθερία, την ανάπτυξη της Αφρικής, τη βρετανική πολιτική σκηνή, και την παγκόσμια ευημερία.

Ο **Alberto Gomez Hernandez** είναι Οικονομικός Ερευνητής στο Ίδρυμα Civismo. Ο Alberto αποφοίτησε από τη σχολή Οικονομικών του Πανεπιστημίου Carlos III της Μαδρίτης και πλέον υπηρετεί ως Περιφερειακός Διευθυντής για την Ιβηρική Χερσόνησο (την Ισπανία και την Πορτογαλία) των Φοιτητών για την Ελευθερία (Students for Liberty), της φιλελεύθερης φοιτητικής πλατφόρμας. Ο Alberto είναι επίσης δημοσιογράφος για το κανάλι του YouTube LibertadTV το οποίο είναι αφιερωμένο στη διάδοση οικονομικών και πολιτικών ιδεών και αυτή τη στιγμή διαθέτει πάνω από 70.000 εγγεγραμμένους θεατές.

Η **Victoria Hewson** είναι Επικεφαλής Ρυθμιστικών Υποθέσεων στο Ινστιτούτο Οικονομικών Υποθέσεων. Είναι δικηγόρος και έχει ασκήσει αυτήν την ιδιότητα επί 12 έτη στα πεδία της τεχνολογίας και των οικονομικών υπηρεσιών, προτού γίνει μέλος της Ειδικής Επιτροπής Εμπορίου του Ινστιτούτου Legatum όπου επικεντρώθηκε στις πολιτικές εμπορίου και οικονομικής ρύθμισης. Προτού ασκήσει τη δικηγορία, η Victoria εργάστηκε για την Procter & Gamble στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία.

Ο **Syed Kamall** είναι Καθηγητής Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο St Mary's και μέλος της βρετανικής Βουλής των Λόρδων. Παλαιότερα διετέλεσε Ακαδημαϊκός και Ερευνητικός Διευθυντής του Ινστιτούτου Οικονομικών Υποθέσεων. Από το 2005 έως το 2019 διετέλεσε Ευρωβουλευτής και μέλος της Διεθνούς Επιτροπής Εμπορίου.

Ο **Antonio O'Mullony** είναι Ερευνητής στο Ίδρυμα Civismo, όπου ειδικεύεται στο διεθνές εμπόριο, την πολυμέρεια του διεθνούς συστήματος, και τις διατλαντικές και ιβηρικές αμερικανικές σχέσεις. Ζει στην Ουάσινγκτον. Ο Antonio διαθέτει master στα Οικονομικά, τη Νομική και τη Δημοσιογραφία καθώς και MBA. Συνεισφέρει συχνά σε μέσα ενημέρωσης στην Ισπανία και διεθνώς.

Ο **Κωνσταντίνος Σαραβάκος** είναι συντονιστής Ερευνητικών προγραμμάτων στο ΚΕΦΙΜ Μάρκος Δραγούμης και πολιτικός επιστήμονας. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την ρυθμιστική πολιτική, την πολιτική οικονομία (φτώχεια, ανισότητα και ευημερία)

και τα πολιτικά κόμματα (δημοκρατία, λαϊκισμός και πολιτική συμπεριφορά). Είναι μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Πολιτικής Επιστήμης και μέλος του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδας. Είναι ακόμη επισκέπτης ερευνητής στο European Policy Information Center (EPICENTER,) ένα ανεξάρτητο δίκτυο εννέα δεξαμενών σκέψης από όλη την Ευρώπη με έδρα τις Βρυξέλλες. Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου στην Πολιτική Επιστήμη και την Κοινωνιολογία (με άριστα) από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, εκπονώντας την μεταπτυχιακή διπλωματική του εργασία πάνω στις φιλελεύθερες δεξαμενές σκέψης στην Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση μέχρι το 2010. Ακόμη, έχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών στα Εφαρμοσμένα Οικονομικά και την Διοίκηση από το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Είναι πτυχιούχος Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης.

Ο **Carlo Stagnaro** είναι ο Διευθυντής Έρευνας και Μελετών στο Ινστιτούτο Bruno Leoni. Παλαιότερα ήταν επικεφαλής του Τεχνικού Προσωπικού του Υπουργού στο Υπουργείο Ανάπτυξης της Ιταλίας. Διαθέτει master ως περιβαλλοντικός μηχανικός από το Πανεπιστήμιο της Γένοβας και διδακτορικό στα Οικονομικά, τις Αγορές και τους Θεσμούς από το IMT Alti Studi της Λούκα. Είναι επίσης μέλος του Συμβουλίου Ακαδημαϊκών Συμβούλων του Ινστιτούτου Οικονομικών Υποθέσεων και εταίρος του Ιταλικού Παρατηρητηρίου Ενεργειακής Φτώχειας στο Κέντρο Levi-Cases του Πανεπιστημίου της Πάντοβα. Είναι μέλος της εκδοτικής επιτροπής των εφημερίδων **Energia** και **Aspenia**. Τα κύρια ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν τα οικονομικά της ενέργειας, την πολιτική ανταγωνισμού, τη ρύθμιση και τις ψηφιακές αγορές.

Η **Aina Turilazzi** αποφοίτησε από το τμήμα Επιχειρήσεων και Οικονομικών του Πανεπιστημίου της Μπολόνια. Αυτή τη στιγμή ειδικεύεται στον ψηφιακό μετασχηματισμό συμμετέχοντας σε ερευνητικά προγράμματα στο Ινστιτούτο Bruno Leoni, όπου εργάζεται με καθεστώς μαθητείας. Είναι επίσης Διευθύντρια Ανάπτυξης Ηγεσίας και Στρατηγικής Συνεργασίας σε δύο μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, τον AI for People και τον Aurora.

Περίληψη

- Η πολιτική του διεθνούς εμπορίου είναι μια αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που, ακολουθώντας τις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, οδηγεί τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου (FreeTrade Agreements ή FTAs).
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψηφίζει για την κύρωση των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Ωστόσο, ορισμένες συμφωνίες, απαιτούν κύρωση από τα ίδια τα κράτη-μέλη σύμφωνα με τις αντίστοιχες συνταγματικές τους ρυθμίσεις. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει ψηφοφορία και κύρωση από τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών μελών.
- Στο χρονικό πλαίσιο που καλύπτει αυτή η μελέτη, μεταξύ του 2012 και του 2019, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπραγματεύτηκε και κατέληξε σε δεκαέξι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου ή Συμφωνίες Σύνδεσης (Association Agreements), από τις οποίες μόνο τρεις δεν απαιτούσαν την έγκριση των εθνικών κοινοβουλίων.
- Η κοινοβουλευτική συμπεριφορά των πολιτικών κομμάτων κατά την ψήφιση των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου στα εθνικά κοινοβούλια της Ελλάδας, της Ιταλίας και της Ισπανίας, αλλά και των μελών τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εμφανίζουν ορισμένες ομοιότητες, περιλαμβανομένης μιας τάσης υποστήριξης των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου από τα κυβερνητικά κόμματα, ενώ για τα κόμματα της αντιπολίτευσης παρατηρείται μία ενιαία αντιπολιτευτική στάση, ανεξαρτήτως του πολιτικού τους προσανατολισμού. Για τα κόμματα της αντιπολίτευσης, η στήριξη της διεθνούς απελευθέρωσης του εμπορίου θεωρείται πως ενέχει πολιτικό ρίσκο.
- Διακρίνεται μία πιθανή συσχέτιση ανάμεσα στην αντιπολίτευση στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου και στην κατηγοριοποίηση των κομμάτων ως “αυταρχικών λαϊκιστικών” σύμφωνα με τον Δείκτη Αυταρχικού Λαϊκισμού του Ινστιτούτο Timbro (Timbro Authoritarian Populism Index), παρότι η σχέση αυτή παρουσιάζει ετερογένεια και υπάρχουν κι άλλες διαφορές μέσα στα πολιτικά κόμματα, όπως επίσης και ασυνέπεια στο πώς ψηφίζουν οι αντιπρόσωποί τους στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στα εθνικά κοινοβούλια αντίστοιχα.
- Τα κόμματα και στις τρεις αυτές χώρες εκμεταλλεύονται τις λαϊκιστικές ανησυχίες σε σχέση με την εργασία και το περιβάλλον και είναι ευάλωτα σε πιέσεις ομάδων συμφερόντων. Αυτή η μελέτη επισημαίνει τα ζητήματα (διαδικαστικά και επί της ουσίας) που συχνά επισημαίνονται ως θεμέλια για την εναντίωση στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου και προσφέρει ορισμένες προτάσεις πολιτικής για την αντιμετώπισή τους.

Η ανάγκη αλλαγής στάσης απέναντι στο εμπόριο

Το διεθνές εμπόριο, ελεύθερο από τις στρεβλώσεις και τα εμπόδια των δασμών και της περιττής κρατικής ρύθμισης, βελτιώνει τη θέση των συμμετεχόντων σε αυτό (Boudreaux 2018). Παρά τα μεγάλα οφέλη που φέρνει σε μια οικονομία το ελεύθερο εμπόριο, η απελευθέρωση του εμπορίου συχνά συναντά ισχυρή αντίσταση από κόμματα και ομάδες συμφερόντων σε όλο το πολιτικό φάσμα.

Μία αιτία αυτής της αντίστασης είναι πως, ενώ οι καταναλωτές επωφελούνται από τις χαμηλότερες τιμές και το μεγαλύτερο εύρος επιλογών που προσφέρει η απελευθέρωση του εμπορίου, οι εγχώριοι παραγωγοί που δεν προσαρμόζονται ή αδυνατούν να προσαρμοστούν βγαίνουν χαμένοι από τον αυξημένο ανταγωνισμό. Τα κέρδη διασκορπίζονται, ενώ οι απώλειες είναι συγκεντρωμένες. Συχνά οι παραγωγοί είναι καλύτερα οργανωμένοι και οι αντιδράσεις τους πιο πχηρές συγκριτικά με τους εκατοντάδες, χιλιάδες ή ακόμη και εκατομμύρια διασκορπισμένων καταναλωτών που επωφελούνται από την απελευθέρωση του εμπορίου.

Αυτή η μελέτη αναδεικνύει τη διαδικασία αυτή εξετάζοντας τη συμπεριφορά εκλεγμένων πολιτικών κατά τις ψηφοφορίες σε τρεις χώρες-μέλη – την Ιταλία, την Ελλάδα και την Ισπανία – κατά τη διαδικασία κύρωσης για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου (FTAs) της ΕΕ στη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών. Σκοπός μας είναι να καταλήξουμε στο αν είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων από τους δεδηλωμένους λόγους για τους οποίους οι πολιτικοί καταψήφισαν αυτές τις συμφωνίες. Λαμβάνουμε επίσης υπ' όψιν τις μεταβολές γνώμης με το πέρασμα του χρόνου, και το σημείο ως το οποίο η αντίθεση ενός κόμματος προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου σχετίζεται με την κατηγοριοποίησή του στον Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού του Timbro.

Η πολιτική εμπορίου γενικά, και οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου ειδικότερα, ξεσηκώνουν συχνά σφοδρές πολιτικές διαμάχες στο Ευρωκοινοβούλιο και στα εθνικά και περιφερειακά κοινοβούλια καθώς και στα ΜΜΕ των κρατών μελών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε ορισμένες χώρες της Νότιας Ευρώπης. Ομάδες συμφερόντων που ξεκινούν καμπάνιες υπέρ του προστατευτισμού έχουν χρησιμοποιήσει με επιτυχία επιχειρήματα που σχετίζονται με το περιβάλλον και την κοινωνική πρόνοια προκειμένου να αντικρούσουν την απελευθέρωση του εμπορίου. Σε συνδυασμό με την ιστορικά εχθρική στάση έναντι του εμπορίου εκ μέρους των λαϊκιστικών αυταρχικών πολιτικών κινημάτων στις νότιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου καθυστερούν σημαντικά, με αποτέλεσμα η διαπραγματεύσή τους να γίνεται πιο περίπλοκη και συχνά να συναντούν δυσκολίες κύρωσης στα εθνικά κοινοβούλια.

Για τους υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου, αυτές οι πολιτικές διαμάχες μπορούν να γίνουν εξοργιστικές, καθώς κατεστημένα συμφέροντα από καλά χρηματοδοτούμενες οργανώσεις και πολιτικοί λαμβάνουν τον ρόλο του προστάτη των θέσεων εργασίας και των τοπικών οικονομιών αντιτιθέμενοι προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου. Ειδικότερα, στην εγχώρια πολιτική σκηνή κάθε χώρας, η κύρωση των συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου από τα εθνικά κοινοβούλια μπορεί να προσφέρει στα κόμματα της αντιπολίτευσης μια πλατφόρμα σχετικά με τις οικονομικές και εμπορικές πολιτικές που σε γενικές γραμμές δεν διαθέτουν, με δεδομένη την αρμοδιότητα της ΕΕ σε τέτοια ζητήματα.

Προκειμένου να αντιταχθεί κανείς σε αυτές τις τάσεις, και να αντιστρέψει τα επιχειρήματα προς όφελος της ευημερίας και της ανάπτυξης που φέρνει το ελεύθερο εμπόριο, είναι απαραίτητο να κατανοήσει τους φορείς των αντιτιθέμενων επιχειρημάτων – ποιος τα αρθρώνει πρώτος, και τι, εάν υπάρχει κάτι, επηρεάζει τη θέση του.

Η ανάλυση της συμπεριφοράς των πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες στην εμπορική πολιτική λαμβάνει υπ' όψιν τις πολιτικές ανακατατάξεις που παρατηρούνται σε κάποια κράτη-μέλη της ΕΕ, με ακραία κόμματα να ξεπροβάλλουν στα αριστερά και στα δεξιά του πολιτικού φάσματος. Για αυτό η ανάλυσή μας λαμβάνει επίσης υπ' όψιν τα αποτελέσματα του Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού του Timbro, τα οποία συνοπτικά χαρακτηρίζουν τον λαϊκισμό ως μια κοσμοθεωρία -πώς η πολιτική πρέπει να κατανοείται ως μια διαμάχη ανάμεσα στον λαό και στην ελίτ¹.

Παραδοσιακά, η πολιτική και οικονομική ανάλυση συνήθως εξετάζει τον άξονα Αριστερά - Δεξιά ως τον κύριο καθοριστικό παράγοντα στις διαμάχες για τις ασκούμενες πολιτικές. Η μελέτη μας εξετάζει τις συμπεριφορές κατά τις ψηφοφορίες και τις διαφορετικές πολιτικές των κομμάτων υπό το φως της ανόδου του λαϊκισμού. Η τωρινή πολιτική ανακατάταξη αλλάζει τους κύριους παράγοντες ταύτισης στην πολιτική και δημιουργεί μια νέα διαιρετική τομή στην κοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους που υποστηρίζουν πιο ανοιχτές, παγκόσμιες κοινωνίες και στους ανθρώπους που υποστηρίζουν την αποπαγκοσμιοποίηση και έναν ενισχυμένο ρόλο για τις εθνικές κυβερνήσεις. Είναι λοιπόν σημαντικό να αναλυθεί η πολιτική εμπορίου υπό αυτό το νέο πρίσμα.

Το να κατανοήσει κανείς τις καταγεγραμμένες ψήφους των πολιτικών κομμάτων και ομάδων στις χώρες που έχουμε επιλέξει, και το να τις διακρίνει μεταξύ καιροσκοπικής στάσης, με γνώμονα την τακτική και ουσιώδεις λόγους για αντιπολίτευση, όπως οικονομικές ή περιβαλλοντικές ανησυχίες, ελπίζουμε πως θα δώσει στους υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου τη δυνατότητα να ενισχύσουν την επιχειρηματολογία τους εστιάζοντας στα ζητήματα που μπορεί να επηρεάσουν τη συμπεριφορά στη χάραξη πολιτικής και τις ψηφοφορίες.

Οικοδομώντας μια καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο συνδέονται ο κοινωνικός σκεπτικισμός για την παγκοσμιοποίηση και οι εκκλήσεις για προστατευτικές οικονομικές ρυθμίσεις, προσφέρουμε μετριοπαθείς προτάσεις που ίσως διαδώσουν πιο

1 Βλ. Timbro (2019).

αποτελεσματικά την ιδέα του ανοιχτού παγκόσμιου εμπορίου. Σε μια εποχή οικονομικών προκλήσεων άνευ προηγουμένου που έχουν επιφέρει η πανδημία του κορωνοϊού και τα μέτρα που λήφθηκαν για να την καταπολεμήσουν, το περισσότερο ελεύθερο διεθνές εμπόριο έχει την προοπτική να τονώσει την ανάπτυξη και την παραγωγικότητα. Είναι περισσότερο ζωτικής σημασίας παρά ποτέ το να αμφισβητήσουμε τις τάσεις για προστατευτισμό και μερκαντιλισμό πολιτικών ομάδων οι οποίες προσπαθούν να εμποδίσουν την κατανόηση αυτών των ωφελειών.

Νομικά και πολιτικά πλαίσια

Η πολιτική εμπορίου της ΕΕ, η Κοινή Εμπορική Πολιτική (ΚΕΠ), είναι μια αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ (βλ. άρθρο 207 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης)². Αυτό σημαίνει πως η ΕΕ δρα ως μοναδικός διαπραγματευτής στα ζητήματα που σχετίζονται με το εμπόριο για λογαριασμό των 27 κρατών-μελών της και των 446 εκατομμυρίων κατοίκων της. Ως τέτοια, η εμπορική πολιτική αποτελεί ένα από τα πιο πολύπλοκα στοιχεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Κομισιόν αντιπροσωπεύει επίσης τις χώρες της ΕΕ εντός του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ).

Η Κομισιόν συνήθως ζητά την έγκριση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να αναλάβει την ευθύνη προετοιμασίας, διαπραγμάτευσης, και πρότασης διεθνών εμπορικών συμφωνιών ανάμεσα στην ΕΕ και τον υπόλοιπο κόσμο. Η έγκριση του Συμβουλίου συνήθως περιλαμβάνει ποικίλες οδηγίες που καθορίζουν τι θα έπρεπε να επιτύχει η Κομισιόν σε κάθε συμφωνία.

Η Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιστά ξεκάθαρο το ότι η ΕΕ έχει “την αποκλειστική αρμοδιότητα για τη σύναψη διεθνών συμφωνιών, στον βαθμό που η σύναψή τους μπορεί να επηρεάσει τους κοινούς κανόνες ή να αλλάξει το πεδίο εφαρμογής τους.” Παρομοίως, η Κοινή Εμπορική Πολιτική προβλέπει πως οι αλλαγές στην πολιτική εμπορίου (α) προτείνονται από την Κομισιόν και (β) αποφασίζονται από το Συμβούλιο (Άρθρα 31-32 της Συνθήκης). Η Συνθήκη της Ρώμης του 1957 εγκαθίδρυσε μια κοινή αγορά και τελωνειακή ένωση μέσω της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), καταργώντας τις αρμοδιότητες τελωνειακού ελέγχου μεταξύ των κρατών-μελών και εγκαθιδρύοντας μία κοινή εξωτερική δασμολογική πολιτική έναντι των χωρών που δεν είναι μέλη της. Η Κοινή Εμπορική Πολιτική ήταν λοιπόν απαραίτητη προκειμένου η Κοινότητα να διαχειριστεί την κοινή εξωτερική δασμολογική πολιτική.

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Έρευνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου:

Στην πράξη, η Κοινή Εμπορική Πολιτική σήμαινε πως οι κοινές τελωνειακές αρμοδιότητες επρόκειτο να ασκηθούν από το Συμβούλιο με βάση μια πρόταση από την Κομισιόν, που θα ασκούσε επίσης και άλλα καθήκοντα τα οποία της είχαν ανατεθεί. Η Κομισιόν θα υπέβαλλε στο Συμβούλιο προτάσεις για την εφαρμογή της Κοινής Εμπορικής Πολιτικής, θα πρότεινε την έναρξη των διαπραγματεύσεων και θα τις διεξήγαγε. (Titievskaia 2019)

² Βλ. Συνοπτικές εκδόξεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και για τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3a12012E%2FTXT>)

Πολλά από αυτά ισχύουν ακόμη και σήμερα και η Κοινή Εμπορική Πολιτική έχει υποστεί μονάχα ήσσονος σημασίας αλλαγές στα χρόνια που ακολούθησαν. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ, που τέθηκε σε ισχύ το 1999, επέτρεψε στο Συμβούλιο, μετά από διαβούλευση με το Κοινοβούλιο, να επεκτείνει την Κοινή Εμπορική Πολιτική με σύμφωνα για τις υπηρεσίες και την πνευματική ιδιοκτησία. Αυτή η αλλαγή έγινε ευρέως γνωστή ως “κανόνας fast-track”. Η Συνθήκη της Νίκαιας που επακολούθησε, και τέθηκε σε ισχύ το 2003, τον επέκτεινε περαιτέρω ώστε να καλύπτει εμπορικές συμφωνίες στις υπηρεσίες και τις εμπορικές πτυχές της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε μόνιμη βάση.

Η πιο σημαντική δομική αλλαγή στη διαμόρφωση εμπορικών συμφωνιών έλαβε χώρα μετά την εφαρμογή της Συνθήκης της Λισαβόνας το 2009, συνθήκη που παρείχε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την εξουσία να συν-νομοθετεί πάνω σε ζητήματα που σχετίζονται με το διεθνές εμπόριο. Έκτοτε, το Ευρωκοινοβούλιο διαθέτει την αρμοδιότητα να κυρώνει ή να θέτει βέτο σε εμπορικές συμφωνίες. Αυτό σημαίνει πως τόσο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και το Συμβούλιο πρέπει να συναινέσουν στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου. Η Συνθήκη της Λισαβόνας επέβαλε επίσης στην Κομισιόν να παραδίδει τακτικά έγγραφα και αναφορές στο Κοινοβούλιο σχετικά με την εξέλιξη των εμπορικών διαπραγματεύσεων, και έδωσε στο Κοινοβούλιο την εξουσία να επηρεάζει τις διαπραγματεύσεις μέσω της υιοθέτησης επιπρόσθετων προτάσεων. Αυτό σημαίνει πως τα τελευταία 12 χρόνια, το Ευρωκοινοβούλιο και το Συμβούλιο διαθέτουν ίση εξουσία στην εξέταση πράξεων που σχετίζονται με το εμπόριο και οι οποίες προτείνονται από την Κομισιόν.

Πώς διαπραγματεύεται η ΕΕ εμπορικές συμφωνίες

Η εσωτερική διαδικασία της ΕΕ για εμπορικές συμφωνίες περιλαμβάνει πολλά σώματα. Καθώς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ορίζει την ατζέντα της πολιτικής της ΕΕ, πρέπει πρώτα να δώσει άδεια στην Κομισιόν να προετοιμάσει και να προτείνει συγκεκριμένες εμπορικές συμφωνίες. Προτού δοθεί αυτή η άδεια από το Συμβούλιο, η Κομισιόν οφείλει να διεξάγει δημόσιες διαβουλεύσεις και μια σειρά από ανεπίσημες συζητήσεις με τη χώρα ή τις χώρες (αν η πιθανή συμφωνία περιλαμβάνει μια άλλη τελωνειακή ένωση ή μια ομάδα κρατών) με τις οποίες εξετάζεται μια πιθανή συμφωνία προκειμένου να συζητηθεί το πιθανό περιεχόμενο των διαπραγματεύσεων ανάμεσα στους συμβαλλόμενους.

Αφότου αυτή η αρχική άσκηση σχετικά με το πεδίο εφαρμογής έχει ολοκληρωθεί, η Κομισιόν αποφασίζει εάν θα πρέπει να επιδιώξει διαπραγματεύσεις. Εφόσον τις αποφασίσει, το Συμβούλιο πρέπει να αποφασίσει εάν θα δώσει άδεια για την έναρξή τους. Εάν δοθεί η έγκριση, το Συμβούλιο δίνει στην Κομισιόν μια σειρά από διαπραγματευτικές εντολές. Σύμφωνα με το Άρθρο 207(3) της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Κομισιόν αναλαμβάνει τότε αρμοδιότητα για τις διαπραγματεύσεις και αναφορές στην Επιτροπή Εμπορικής Πολιτικής του Συμβουλίου. Αυτοί οι κανόνες διαπραγμάτευσης αποτελούν το πλαίσιο της θέσης της ΕΕ.

Οι διαπραγματεύσεις αυτές, που συχνά περιλαμβάνουν αρκετούς γύρους, διαρκούν

συνήθως δύο με τρία χρόνια. Ωστόσο ορισμένες πρόσφατες εμπορικές συμφωνίες έχουν πάρει μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, η Κομισιόν συνεχίζει να συνεργάζεται στενά με την Επιτροπή Πολιτικής Εμπορίου του Συμβουλίου, να ενημερώνει το Ευρωκοινοβούλιο, να κάνει συναντήσεις με ποικίλους ενδιαφερόμενους και να εκδίδει έγγραφα αναφορικά με το σημείο των διαπραγματεύσεων, κείμενα προτεινόμενων συμφωνιών, αναφορές σχετικά με τις διαπραγματεύσεις, αξιολογήσεις του αντικτύπου, καθώς και άλλα έγγραφα εργασίας και πληροφοριακά δελτία. Σύμφωνα με το Άρθρο 207 (3) της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ, το Συμβούλιο και η Κομισιόν είναι από κοινού υπεύθυνα να διασφαλίσουν πως οποιαδήποτε εμπορική συμφωνία είναι συμβατή με τις εσωτερικές πολιτικές της ΕΕ.

Από τη στιγμή που οι διαπραγματεύσεις φτάσουν στο τελικό τους στάδιο και η ΕΕ και το άλλο μέρος ή τα άλλα μέρη έχουν συμφωνήσει σε ένα κείμενο επί της αρχής, ενημερώνονται το Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο και ξεκινά η “νομική επεξεργασία”. Η νομική επεξεργασία είναι η διαδικασία μέσω της οποίας οι δικηγόροι και οι νομικοί υπεύθυνοι ορολογίας σε διαφορετικές γλώσσες της Κομισιόν και του Συμβουλίου διορθώνουν το κείμενο προκειμένου να διασφαλίσουν πως διαθέτει συνοχή και προσφέρει ασφάλεια δικαίου.

Όταν αυτή η διαδικασία ολοκληρωθεί, οι επικεφαλής διαπραγματευτές μονογράφουν κάθε σελίδα του συμφωνηθέντος κειμένου, που τότε αποστέλλεται στο Συμβούλιο και κατόπιν στο Κοινοβούλιο προς έγκριση. Και τα δύο σώματα έχουν τις εσωτερικές τους διαδικασίες, που περιλαμβάνουν την επαφή με την Κομισιόν. Για το Ευρωκοινοβούλιο, αυτό περιλαμβάνει τη Διεθνή Επιτροπή Εμπορίου η οποία συντάσσει μια αναφορά που κατόπιν ψηφίζεται από την επιτροπή προτού προωθηθεί στην ολομέλεια όπου ολόκληρο το κοινοβούλιο δίνει την έγκρισή του (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001). Η ΕΕ μπορεί να υπογράψει επίσημα τη συμφωνία και το Συμβούλιο μπορεί να ανακοινώσει πως η συμφωνία έχει περατωθεί. Εάν μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου δεν διαθέτει όρους που επηρεάζουν τις εθνικές αρμοδιότητες των κρατών-μελών, τότε το σύμφωνο θεωρείται “μόνο της ΕΕ”. Για αυτού του είδους τις συμφωνίες χρησιμοποιείται ο όρος συμφωνίες Τύπου Α.

Ωστόσο, εάν μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου περιλαμβάνει όρους που εξακολουθούν να είναι αρμοδιότητας των κρατών-μελών της ΕΕ, τότε το σύμφωνο θεωρείται “μικτή” συμφωνία, κάτι που σημαίνει πως πρέπει να εγκριθεί τόσο από την ΕΕ όσο και από όλα τα κράτη-μέλη, σύμφωνα με το εσωτερικό τους δίκαιο. Αυτές αναφέρονται ως συμφωνίες Τύπου Β. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μια κυβέρνηση μπορεί να κυρώσει μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου δια της άσκησης της εκτελεστικής της εξουσίας (συμφωνίες Τύπου Β1), αλλά σε κάποιες χώρες της ΕΕ απαιτείται κύρωση τόσο από το ομοσπονδιακό όσο και από τα τοπικά κοινοβούλια. Αυτές αναφέρονται στη συνέχεια ως συμφωνίες Τύπου Β2.

Το 2017 το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισε πως το προσχέδιο της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου ανάμεσα στην ΕΕ και τη Σιγκαπούρη ήταν μικτή συμφωνία. Λόγω αυτής της εξέλιξης, η Κομισιόν διαχώρισε τη συμφωνία σε μια συμφωνία ελεύθερου εμπορίου και σε μια συμφωνία προστασίας των επενδύσεων. Η Συμφωνία Ελεύθερου Εμπο-

ρίου θεωρήθηκε συμφωνία “μόνο της ΕΕ” ενώ η συμφωνία προστασίας των επενδύσεων αντιμετωπίστηκε ως μικτή συμφωνία, οπότε έπρεπε να κυρωθεί και από τα κράτη-μέλη. Ως αποτέλεσμα της απόφασης του Δικαστηρίου, το φάσμα των μικτών αρμοδιοτήτων είναι πλέον σχετικά περιορισμένο και περιλαμβάνει μόνο ορισμένες κατηγορίες υπηρεσιών και ζητημάτων που αφορούν τα δικαστήρια και τη διαιτησία. Ακόμη κι όταν μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου είναι “μόνο της ΕΕ”, τα Συντάγματα ορισμένων χωρών απαιτούν την έγκριση των εθνικών τους κοινοβουλίων προκειμένου οι κυβερνήσεις τους να τα εγκρίνουν στο Συμβούλιο.

Πλεονεκτήματα της ανάθεσης της πολιτικής εμπορίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Από τη Συνθήκη της Ρώμης, σύμφωνα με τη διατύπωση της ίδιας της ΕΕ, “Ο στόχος πίσω από την Κοινή Εμπορική Πολιτική ήταν... να αυξήσει τη διεθνή διαπραγματευτική ισχύ της Κοινότητας και το πλεονέκτημά της έναντι τρίτων χωρών.” Υπό ένα γεωπολιτικό πρίσμα, η συλλογική διαπραγματευτική ισχύς των 27 εθνών της ΕΕ ενωμένων αποτελεί πλεονέκτημα. Επιπροσθέτως, το να υπάρχει μια κοινή πολιτική εμπορίου της ΕΕ φαίνεται πως δίνει στην ομάδα κρατών μεγαλύτερη επιρροή σε πολυεθνικούς οργανισμούς όπως ο ΠΟΕ.

Είναι επίσης φθηνότερο για τα κράτη-μέλη να χρηματοδοτούν συλλογικά και να αναθέτουν την εμπορική τους πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά εάν ήταν το καθένα υπεύθυνο για τη χρηματοδότηση των δικών του εμπορικών αποστολών. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για τα κράτη-μέλη που συνεισφέρουν λιγότερο στον προϋπολογισμό της ΕΕ. Υπό το πρίσμα ενός θιασώτη του ελεύθερου εμπορίου αυτό θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως νόμισμα που διαθέτει δύο όψεις, καθώς αν τα κράτη δεν έπρεπε να συνεργαστούν εντός των μηχανισμών της ΕΕ για το εμπόριο, ορισμένα ενδεχομένως να είχαν υιοθετήσει ένα πιο ανοικτό καθεστώς εμπορίου. Για παράδειγμα, αφού άφησε την ΕΕ και την κοινή της εξωτερική δασμολογική πολιτική, η νέα παγκόσμια δασμολογική πολιτική του ΗΒ έχει οδηγήσει σε αύξηση του αριθμού των προϊόντων που μπορούν να εισαχθούν χωρίς δασμούς (Βρετανική Κυβέρνηση, 2020). Ωστόσο, είναι εξίσου αληθές ότι το να διαθέτει κάθε κράτος ανεξάρτητη εμπορική πολιτική θα μπορούσε να έχει οδηγήσει σε αυξημένο προστατευτισμό σε ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ.

Σήμερα, περισσότερες από 36 εκατομμύρια θέσεις εργασίας στην ΕΕ εξαρτώνται από εξαγωγές εκτός της Ένωσης. Αυτός ο αριθμός έχει αυξηθεί κατά πάνω από τα δύο τρίτα (περίπου 24 εκατομμύρια επιπλέον θέσεις εργασίας) από το έτος 2000. Αντιθέτως, ανάμεσα στο 1950 και το 2015 η ενδοευρωπαϊκή ολοκλήρωση έχει δημιουργήσει 3,6 εκατομμύρια θέσεις εργασίας (Titievskaia 2019). Αυτές οι σχετιζόμενες με τις εξαγωγές θέσεις εργασίας είναι, κατά μέσο όρο, 12 τοις εκατό πιο καλοπληρωμένες σε σχέση με τις θέσεις εργασίας της υπόλοιπης οικονομίας (Kutlina-Dimitrova κ.ά. 2018).

Με δεδομένη τη σημασία των εξαγωγών της ΕΕ, ένας από τους κύριους στόχους της πο-

λιτικής εμπορίου της ΕΕ είναι να ενθαρρύνει τρίτες χώρες να άρουν τα εμπορικά εμπόδια, όπως τα πλαφόν και τους δασμούς, για να αυξήσουν τις ευκαιρίες για τις εταιρείες από τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Η επίτευξη ενός υψηλού βαθμού εμπορικής απελευθέρωσης είναι ζωτικής σημασίας, καθώς η ΕΕ θεωρείται ως μια σχετικά ανοιχτή οικονομία, και εξαρτώμενη από το εξωτερικό εμπόριο. Το 2010, η Κομισιόν ανακοίνωσε πως “η τελευταία γενιά Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου με βάση την ανταγωνιστικότητα είχε ως σκοπό την απελευθέρωση των οικονομικών προοπτικών των σημαντικών αναπτυσσόμενων αγορών στο ευρωπαϊκό εμπόριο.” Το γεγονός πως η ΕΕ υιοθετεί μια εν γένει φιλελεύθερη προσέγγιση στο εμπόριο είναι καλό για τις χώρες της ένωσης, καθώς προάγει μια πιο ανταγωνιστική και ευημερούσα αγορά από εκείνες που τα κράτη-μέλη που τάσσονται υπέρ του προστατευτισμού θα μπορούσαν να επιτύχουν αν διαπραγματεύονταν τις δικές τους ξεχωριστές εμπορικές συμφωνίες.

Σε ένα θετικό βήμα για την ΕΕ, από την έναρξη της Συνθήκης της Λισαβόνας, το μερίδιο των εμπορικών συμφωνιών στις εμπορικές συναλλαγές της ένωσης αυξήθηκε από 25 τοις εκατό σε 40 τοις εκατό σήμερα. Παρότι, όχι εξαιρετικά επιτυχημένη, συγκριτικά με άλλες ανοιχτές οικονομίες, αυτή η αύξηση είναι ένα θετικό βήμα για το διεθνές εμπόριο της ΕΕ.

Μειονεκτήματα της ανάθεσης της πολιτικής εμπορίου στην ΕΕ

Εξαιτίας των διαφόρων παραγόντων (Συμβούλιο, Κομισιόν, Κοινοβούλιο, εξωτερικοί ενδιαφερόμενοι, δημόσιες διαβουλεύσεις) που εμπλέκονται στη διαπραγμάτευση και την υπογραφή εμπορικών συμφωνιών, ο χρόνος που απαιτείται ώστε να κυρωθεί μια συμφωνία εμπορίου της ΕΕ εκτείνεται πολύ παραπάνω από την προσδοκία της Κομισιόν για μια εμπορική διαπραγμάτευση που θα έπρεπε να διαρκεί μεταξύ 2 και 3 ετών. Για παράδειγμα, αν και οι εντολές διαπραγμάτευσης καθορίστηκαν το 2012, η Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Ιαπωνίας υιοθετήθηκε μόλις το 2018. Για τη Συνολική Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία (CETA) ανάμεσα στην ΕΕ και τον Καναδά, οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν επτά χρόνια, αλλά η ίδια η συμφωνία προετοιμαζόταν για παραπάνω από 22 χρόνια. Ο χρόνος που απαιτείται προκειμένου να επιτευχθούν αυτές οι συμφωνίες δεν είναι απαραίτητα αποτέλεσμα γραφειοκρατικών αναποτελεσματικοτήτων αλλά και συνέπεια των ποικίλων άλλων πεδίων πολιτικής που επηρεάζουν οι εμπορικές συμφωνίες.

Από το 1999, η ΕΕ έχει ενσωματώσει την ιδέα της “βιωσιμότητας”, με όρους τόσο κοινωνικών όσο και περιβαλλοντικών προϋποθέσεων, στις πολυμερείς και διμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις. Στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της εμπορικής συμφωνίας ΕΕ-MERCOSUR, η συμπερίληψη όρων βιωσιμότητας καθυστέρησε τις διαπραγματεύσεις.

Παρότι οι διαπραγματευτικές εντολές καθορίστηκαν το 1999, η συμφωνία αυτή δεν έχει ακόμη κυρωθεί. Μεγάλο μέρος αυτής της καθυστέρησης πηγάζει από περιβαλλοντικές ανησυχίες. Καθώς μια συμφωνία ΕΕ-MERCOSUR αναμένεται να επιφέρει ραγδαία ανάπτυξη για τη βραζιλιάνικη βιομηχανία μοσχαρίσιου κρέατος, και καθώς η εκτροφή βοοειδών

Θεωρείται μείζων παράγοντας στην αποψίλωση του Αμαζονίου, υπάρχουν ανησυχίες πως μια εμπορική συμφωνία ίσως να ήταν αντιπαραγωγική για τις διάφορες περιβαλλοντικές πρωτοβουλίες της ΕΕ. Υπάρχουν επίσης ανησυχίες πως μια συμφωνία ΕΕ-MERCOSUR θα μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς τις κοινότητες ιθαγενών της Βραζιλίας που έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τη γη τους.

Τον Ιούνιο του 2019, στη Σύνοδο των G20 στην Οσάκα, ανακοινώθηκε πως οι χώρες της ΕΕ και της MERCOSUR είχαν φτάσει σε συμφωνία επί της αρχής. Ωστόσο το κείμενο δεν έχει κυρωθεί ακόμη. Γάλλοι αξιωματούχοι ισχυρίζονται πως αντιτίθενται στη συμφωνία γιατί η Βραζιλία δεν προσπαθεί αρκετά προκειμένου να στηρίξει τη συμφωνία των Παρισίων για το κλίμα. Ωστόσο, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η πραγματική αντίθεση του Προέδρου Μακρόν στη συμφωνία οφείλεται στο γεγονός ότι αν η συμφωνία κυρωθεί, οι Γάλλοι κτηνοτρόφοι θα αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό της φθηνότερης νοτιοαμερικανικής αγροτικής παραγωγής. Αυτό ήταν ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο ζήτημα κατά την προεκλογική περίοδο των τοπικών εκλογών της Γαλλίας τον Ιούνιο του 2021 και των προεδρικών εκλογών του 2022 .

Τον Οκτώβριο του 2020, το Κοινοβούλιο και ο Βάλντις Ντομπρόβσκις, ο Ευρωπαίος Επίτροπος για το Εμπόριο, δήλωσαν πως η συμφωνία “δεν μπορεί να εγκριθεί ως έχει”.

Το παράδειγμα της συμφωνίας ΕΕ-MERCOSUR αναδεικνύει δύο θεμελιώδη μειονεκτήματα της κοινής εμπορικής πολιτικής από τη σκοπιά των θιασωτών του ελεύθερου εμπορίου.

Πρώτον, οι “βαθείς και συνολικές” συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου της ΕΕ εστιάζουν σε μεγάλο βαθμό όχι μόνο στην απελευθέρωση του εμπορίου, αλλά ταυτόχρονα στην ευθυγράμμιση της ρύθμισης σε κλάδους που σχετίζονται με το εμπόριο. Συνεπώς, το πλαίσιο διαπραγμάτευσης της ΕΕ για το εμπόριο καθορίζεται από πολλούς ακόμα παράγοντες που ποικίλλουν από τις περιβαλλοντικές συνθήκες ως την εργατική νομοθεσία. Η στρατηγική της ΕΕ “από το Χωράφι ως το Πιρούνι” είναι ένα τέτοιο παράδειγμα. Προκειμένου να προωθήσει μια “βιώσιμη” και “βασισμένη στα φυτά” διατροφή, η στρατηγική αυτή στοχεύει στο να μειώσει τη συνολική χρήση εντομοκτόνων κατά 50 τοις εκατό, τα λιπάσματα κατά τουλάχιστον 20 τοις εκατό και τις πωλήσεις μικροβιοκτόνων για τα εκτρεφόμενα ζώα και την αγροτική παραγωγή κατά 50 τοις εκατό³ έως το 2030. Η Κομισιόν έχει επισημάνει ξεκάθαρα πως “μέσω των εξωτερικών της πολιτικών, περιλαμβανομένης της διεθνούς συνεργασίας και πολιτικής εμπορίου, η ΕΕ θα επιδιώξει την ανάπτυξη Πράσινων Συμμαχιών για βιώσιμα συστήματα παραγωγής τροφίμων... [και]... η πολιτική εμπορίου θα χρησιμοποιηθεί για να υποστηρίξει και να αποτελέσει μέρος της οικολογικής μετάβασης.”

Ανεξάρτητα από τα οφέλη της στρατηγικής “Από το Χωράφι ως το Πιρούνι”, είναι ξεκάθαρο πως η πολιτική εμπορίου της ΕΕ έχει στόχευση ευρύτερη της επιδίωξης χαμηλότερων δασμών, μειώσεων των πλαφόν και μεγαλύτερης πρόσβασης στις αγορές. Όπως είδαμε ήδη με την περίπτωση της MERCOSUR, αυτό έχει οδηγήσει στο να καθυστερούν ή να παγώνουν

³ “Από το Χωράφι ως το Πιρούνι”, Ευρωπαϊκή Επιτροπή (https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/farm-fork_en)

οι εμπορικές διαπραγματεύσεις και πιθανώς ακόμη και στο να καταρρέουν επειδή οι ρυθμίσεις της άλλης χώρας ή της άλλης ένωσης είναι ασύμβατες με τη μη εμπορική ατζέντα της ΕΕ. Πράγματι, ένας κορυφαίος αξιωματούχος των ΗΠΑ προειδοποίησε πως το “Από το Χωράφι ως το Πιρούι” θα πυροδοτούσε μια “μπτέρα των μαχών” στο εμπόριο μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΕ, ενώ ένας Ουκρανός αξιωματούχος χαρακτήρισε την πολιτική ως “πρόκληση” για τις εμπορικές σχέσεις. Ως αποτέλεσμα αυτών των μη εμπορικών απαιτήσεων, η ΕΕ περιγράφεται ως Ένωση που μπαίνει σε συζητήσεις με κριτήριο “οτιδήποτε εκτός από το εμπόριο” (Gratius 2011) και φιλόδοξη να γίνει παγκόσμιος ρυθμιστής (Young 2015).

Δεύτερον, το να έχει η ΕΕ μια ενιαία για όλους πολιτική εμπορίου -όπως είναι προφανές στην περίπτωση της καθυστερημένης κύρωσης της συμφωνίας ΕΕ-MERCOSUR- σημαίνει πως για κάποιες εμπορικές συμφωνίες, ιδίως μικτές, όλα τα 27 κράτη-μέλη απαιτείται να κυρώνουν τη συμφωνία, παρότι μπορεί να έχουν διαφορετικά, ίσως και ανταγωνιστικά οικονομικά συμφέροντα, κανόνες απασχόλησης και πολιτικούς στόχους. Με άλλα λόγια, η ΕΕ μπορεί να κινείται τόσο γρήγορα όσο της επιτρέπουν οι πιο αργές ή υπέρ του προστατευτισμού χώρες της.

Όπως σημειώθηκε σε σχέση με τη συμφωνία ΕΕ-MERCOSUR, ορισμένες καθυστερήσεις παρατηρήθηκαν εξαιτίας της αντίθεσης της γαλλικής κυβέρνησης στη συμφωνία. Παρά τις τεράστιες προσπάθειες που σημειώθηκαν στις διαπραγματεύσεις για πάνω από δύο δεκαετίες, χωρίς τη στήριξη της Γαλλίας η συμφωνία μάλλον θα παγώσει για ακόμη περισσότερο. Παρομοίως, ενώ οι διαπραγματεύσεις για την εμπορική συμφωνία ΕΕ-Καναδά κατέληξαν το 2017, με όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ να έχουν εγκρίνει το τελικό κείμενο για υπογραφή, τον Καναδά να έχει υπογράψει τη συμφωνία και το Κοινοβούλιο να εγκρίνει τη συμφωνία στις 15 Φεβρουαρίου 2017, η συμφωνία δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί πλήρως.

Αυτό συμβαίνει διότι, παρά την πολυετή αβεβαιότητα, τον Ιούλιο του 2016 αποφασίστηκε πως η CETA θα ήταν “μικτή” συμφωνία και κατά συνέπεια θα απαιτούσε κύρωση από όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ. Λαμβάνοντας υπ’ όψιν ότι μόνο 16 από τα 27 έθνη της ΕΕ την έχουν κυρώσει, εφαρμόζεται μόνο μερικώς. Για τις μικτές συμφωνίες, τα κράτη-μέλη που τάσσονται υπέρ του προστατευτισμού μπορούν να παρακωλύουν τα οικονομικά οφέλη του πιο ελεύθερου εμπορίου με ζημιωμένες τις πιο φιλελεύθερες χώρες της ΕΕ. Περαιτέρω προβλήματα με το εξωτερικό εμπόριο της ΕΕ μπορούν να προκληθούν όταν τα κράτη-μέλη της ΕΕ επιβάλλουν άλλους κανόνες, όπως όταν η Ιταλία επέβαλε την υποχρεωτική αναγραφή χώρας προέλευσης σε προϊόντα όπως το εισαγόμενο στην Ιταλία σκληρό σιτάρι από τον Καναδά. Με τα λόγια της Καναδής πολιτικού Maria-Claude Bibeau, “σεβόμαστε τη συμφωνία μας, αλλά μπορώ να σας πω πως αυτό [οι νέοι κανόνες της Ιταλίας] πληγώνει αρκετά αυτήν την πλευρά του ωκεανού.”

Μια ακόμη ανησυχία για τους θιασώτες του ελεύθερου εμπορίου είναι πως η πολιτική εμπορίου της ΕΕ αναμένεται να “συμμορφώνεται με την αρχή της πρόληψης, όπως αυτή θεσπίστηκε στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ.” Η αρχή της πρόληψης εισήχθη στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της ΕΕ το 1992 ως προς τα περιβαλλοντικά συμφέροντα. Ωστόσο, η

Κομισιόν (2000) παραδέχτηκε πως ο σκοπός δεν είναι σαφώς καθορισμένος και πρακτικά το πεδίο εφαρμογής της έχει διευρυνθεί πολύ παραπάνω από τις περιβαλλοντικές ανησυχίες προκειμένου να περιλάβει την υγεία ανθρώπων και ζώων. Όπως σημειώνει ο Rickard (2016), το αποτέλεσμα της αρχής είναι

Τ μια μετατόπιση προς την υπερβολική ρύθμιση και τις αποτυχίες της ρύθμισης που έρχονται σε σύγκρουση με την αποτελεσματική λειτουργία της ενιαίας αγοράς... [δεν] ευθυγραμμίζεται με τις προτιμήσεις των καταναλωτών... Έτσι, η αρχή της πρόληψης επιτρέπει στις αρχές να υιοθετούν ιδιαίτερα συντηρητικά μέτρα και με αυτόν τον τρόπο αυξάνουν την ισχύ ομάδων συμφερόντων, ιδίως του περιβαλλοντικού τομέα, που επί μακρόν υποστηρίζουν την αρχή ως τρόπο για να αυξάνουν την ανάμειξη των πολιτών και άλλων ενδιαφερόμενων μερών στη χάραξη πολιτικών (Lofstedt 2003)

Παρά το γεγονός πως η ΕΕ διαθέτει και μια “αρχή καινοτομίας” (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021b), η αρχή της πρόληψης φαίνεται να υπερισχύει. Η αρχή της πρόληψης έχει επικριθεί πως δεν βασίζεται πάντοτε σε αποδείξεις, αποθαρρύνοντας έτσι την καινοτομία και ζημιώνοντας τη μακροπρόθεσμη παραγωγικότητα, καθώς πιο αποτελεσματικές πρακτικές και καινοτόμα προϊόντα μπορεί να απαγορευθούν, ιδίως στον αγροτικό τομέα. Σύμφωνα με τον Bourguignon (2015), “Για ορισμένους, αυτή [η αρχή της πρόληψης] είναι αντιεπισημονική και εμπόδιο για την πρόοδο. Για άλλους, είναι μια προσέγγιση που προστατεύει την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον.”

Στο ευρύτερο πλαίσιο του διεθνούς εμπορίου, η αρχή της πρόληψης οδηγεί τους διαπραγματευτές της ΕΕ στο να απαιτούν ανάλογης αυστηρότητας υπερβολικά προληπτικές και περιοριστικές δεσμεύσεις από τους εμπορικούς της εταίρους. Περισσότερο να ειπωθεί πως η κατάργηση της αντιεπισημονικής αρχής της πρόληψης θα ωθούσε το εμπόριο της ΕΕ προς μια σημαντικά πιο φιλελεύθερη κατεύθυνση.

Επισκόπηση της συμπεριφοράς του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατά τις ψηφοφορίες

Από το 2009, όταν το Κοινοβούλιο μετατράπηκε σε συν-νομοθέτη και απέκτησε την εξουσία να θέτει βέτο σε εμπορικές συμφωνίες, επισήμως δεν έχει απορρίψει καμία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου. Ωστόσο, το Κοινοβούλιο μπορεί, μέσα από ψηφίσματα (όπως το 2019/197 INI όπου δηλωνόταν πως “η συμφωνία ΕΕ-MERCOSUR δεν μπορεί να κυρωθεί ως έχει”), επιτροπές και εκθέσεις, να δώσει ανεπίσημα μια ένδειξη στην Κομισιόν και στο Συμβούλιο για τις προθέσεις του κατά την ψηφοφορία, εμποδίζοντας έτσι μια υπερψήφιση οποιασδήποτε εμπορικής συμφωνίας η οποία θα ήταν απίθανο να λάβει τη συναίνεσή του.

Όπως θα ανέμενε κανείς από ένα πολυμελές σώμα που αποτελείται από φορείς με διαφορετικές πολιτικές οπτικές, η στάση των εθνικών αντιπροσωπειών και των πανευρωπαϊκών πολιτικών ομάδων κατά την ψήφιση των συμφωνιών εμπορίου στο Κοινοβούλιο ποι-

κίλλει σε τεράστιο βαθμό. Το ίδιο ισχύει για τις θέσεις και τα μοτίβα κατά την ψήφιση των συμφωνιών εμπορίου στις χώρες μέλη της ΕΕ. Τα ακόλουθα κεφάλαια αναλύουν τα μοτίβα κατά τις ψηφοφορίες σε τρία διαφορετικά κράτη-μέλη της ΕΕ: την Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία.

Ελλάδα

Το κεφάλαιο αυτό έχει γράψει ο Κωνσταντίνος Σαραβάκος

Η διαδικασία κύρωσης των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου στην Ελλάδα

Το ελληνικό νομικό πλαίσιο που διέπει τις διεθνείς συμβάσεις οι οποίες συμφωνούνται σε επίπεδο ΕΕ διαμορφώνεται τόσο από το Ελληνικό Σύνταγμα όσο και από τον Κανονισμό της Βουλής των Ελλήνων. Σύμφωνα με το Ελληνικό Σύνταγμα, η Ελλάδα μπορεί να περιορίσει την άσκηση της εθνικής της κυριαρχίας για λόγους σπουδαίου εθνικού συμφέροντος (Άρθρο 28)⁴. Σύμφωνα με τον Κανονισμό της Βουλής των Ελλήνων, νόμοι και προτάσεις νόμου που κυρώνουν διεθνείς συνθήκες ή διεθνείς συμβάσεις πρέπει να ψηφίζονται χωρίς, ή με περιορισμένη, συζήτηση (Άρθρα 108 και 112)⁵. Το διεθνές δίκαιο και οι συμβάσεις που έχουν κυρωθεί από τη Βουλή των Ελλήνων αναγνωρίζονται ως θεμελιώδες τμήμα του ελληνικού εσωτερικού δικαίου και υπερισχύουν κάθε αντίθετης νομοθετικής διάταξης (Άρθρο 28, Ελληνικό Σύνταγμα). Η κυβέρνηση δεν διαθέτει καμία αρμοδιότητα να κυρώνει η ίδια οποιανδήποτε συμφωνία ή σύμβαση, παρά μόνο αν αυτή έχει ψηφιστεί από την πλειοψηφία του ελληνικού κοινοβουλίου.

Έτσι, σύμφωνα και με τα Άρθρα 3 και 4 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μόνο μια συνθήκη, σύμβαση ή διεθνής συμφωνία που περιλαμβάνει από κοινού αρμοδιότητες μεταξύ της ΕΕ και των κρατών-μελών θα πρέπει να κυρωθεί στην ελληνική Βουλή, σε μια διαδικασία με καθόλου ή με περιορισμένη συζήτηση, αλλά με τη συνήθη συζήτηση στην αρμόδια επιτροπή.

Αυτή η διάκριση μεταξύ συμφωνιών που απαιτούν μόνο την κύρωση της ΕΕ (συμφωνίες Τύπου Α σε αυτή τη μελέτη) και συμφωνιών που απαιτούν επίσης την κύρωση του Ελληνικού Κοινοβουλίου (συμφωνίες Τύπου Β) πηγάζει από το δικαίωμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δρα ως ξεχωριστή νομική οντότητα ώστε να επιτυγχάνει τους στόχους που έχουν καθοριστεί στις σχετικές Συνθήκες, εφ' όσον δεν απαιτούνται νομικά δεσμευτικές πράξεις από τα κράτη-μέλη.

Στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο, αυτή η διάκριση είναι αποτέλεσμα της αναθεώρησης του Άρθρου 28 του Ελληνικού Συντάγματος, το οποίο διαθέτει επίσης μια ερμηνευτική δήλωση που ορίζει ότι “το Άρθρο 28 αποτελεί το θεμέλιο για τη συμμετοχή της Χώρας

⁴ Βουλή των Ελλήνων, Σύνταγμα (<https://tinyurl.com/36wa6kt2>)

⁵ Κανονισμός της Βουλής των Ελλήνων (<https://tinyurl.com/3d8r39fc>)

στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.” Αυτή η ερμηνευτική δήλωση, που εκχωρεί ορισμένες από τις εσωτερικές νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες στην ΕΕ, θεμελιώνεται στο ότι η συμμετοχή των κρατών-μελών στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι συναινετική και διαθέτει την έγκριση του κυρίαρχου λαού. Επιπροσθέτως, αυτή η δήλωση αφορά όχι μόνο την κύρωση διεθνών συμβάσεων αλλά και τη συνολική συζήτηση πάνω στον τρόπο με τον οποίον το δίκαιο της ΕΕ ενσωματώνεται στο ελληνικό νομικό πλαίσιο⁶.

Ως εκ τούτου, αν μια συμφωνία περιλαμβάνει αρμοδιότητες που σχετίζονται μόνο με την ΕΕ, δεν υπάρχει ανάγκη να κυρωθεί επίσης από την ελληνική Βουλή, γιατί ο ελληνικός λαός θεωρείται πως έχει συμμετάσχει εκουσίως στην Ένωση. Ωστόσο, αν μια συμφωνία περιλαμβάνει αρμοδιότητες που απαιτούν δεσμευτικές πράξεις από τα ίδια τα κράτη μέλη, απαιτείται να κυρωθεί από την ελληνική Βουλή διότι αυτή η σύμβαση είναι αναπόσπαστο τμήμα του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύει οποιασδήποτε αντίθετης νομοθετικής διάταξης.

Κοινοβουλευτική συμπεριφορά κατά τις ψηφοφορίες

Παρότι οι περισσότερες Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου απαιτούν κύρωση από την ελληνική Βουλή, καθώς περιλαμβάνουν κοινές αρμοδιότητες μεταξύ της ΕΕ και άλλων κρατών-μελών, η εισαγωγή τους στο εθνικό νομικό πλαίσιο φαίνεται πως είναι χρονοβόρα και συχνά δεν αντιμετωπίζεται ως προτεραιότητα για την εκάστοτε κυβέρνηση.

Ανάμεσα στο 2012 και στο 2019, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαπραγματεύτηκε και κατέληξε σε δεκαέξι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου ή Συμφωνίες Σύνδεσης, από τις οποίες μόνο τρεις δεν απαιτούσαν έγκριση από τα εθνικά κοινοβούλια. Από τις δεκατρείς συμφωνίες που απομένουν, η ελληνική Βουλή έχει κυρώσει μόνο τέσσερις (30 τοις εκατό), όλες στη διάρκεια της ίδιας κοινοβουλευτικής περιόδου από τον Σεπτέμβριο του 2015 έως τον Ιούλιο του 2019 (βλ. Πίνακα 1), όπου φαίνεται επίσης η σύγκριση με το ιστορικό των κυρώσεων από την Ιταλία και την Ισπανία.

⁶ Σύμφωνα με τους λόγους των Βουλευτών στην επιτροπή για την αναθεώρηση του Συντάγματος, στην οποίαν εισήχθη η σχετική ερμηνευτική δήλωση (<https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Anatheoriseis-Syntagmatos?sessionRecord=50d7dfef-f7ab-40-89b7-9e3d5ab69197>)

Πίνακας 1: Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που απαιτούσαν κύρωση από τα εθνικά κοινοβούλια

Συμφωνία	Έτος συμφωνίας σε επίπεδο ΕΕ	Έτος κύρωσης από το ελληνικό κοινοβούλιο	Έτος κύρωσης από το ιταλικό κοινοβούλιο	Έτος κύρωσης από το ισπανικό κοινοβούλιο
Συμφωνία Σύνδεσης με την Κεντρική Αμερική	2012	-	11/7/2016*	28/5/2013
Εμπορική Συμφωνία με το Περού & την Κολομβία	2012	24/1/2018	15/7/2015*	12/3/2013
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Γεωργία	2014	11/8/2015	26/11/2015*	25/2/2015
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Μολδαβία	2014	18/1/2015	26/11/2015*	27/5/2015
FTA & Συμφωνία Σύνδεσης με την Ουκρανία	2014	18/11/2015	10/9/2015*	-
Συμφωνία Σύνδεσης με το Κόσσοβο	2015	-	28/6/2015	-
Συμφωνία Οικονομικής Εταιρικής Σχέσης με τη Νοτιοαφρικανική Κοινότητα Ανάπτυξης	2016	-	-	15/2/2018
Συμφωνία Οικονομικής Εταιρικής Σχέσης με την Γκάνα	2016	-	-	15/2/2018
Συμφωνία Εμπορίου με το Εκουαδόρ	2016	-	21/7/2015*	15/2/2018
Περιεκτικό FTA με τον Καναδά	2016	-	3/6/2015*	29/6/2017
Παγκόσμια Συμφωνία με την Ιαπωνία	2018	-	9/1/2019**	15/7/2020
FTA με τη Σιγκαπούρη	2018	-	-	-
Συμφωνία Σύνδεσης με τη MERCOSUR	2019	-	-	-
Ποσοστό κύρωσης	30%	77%	77%	

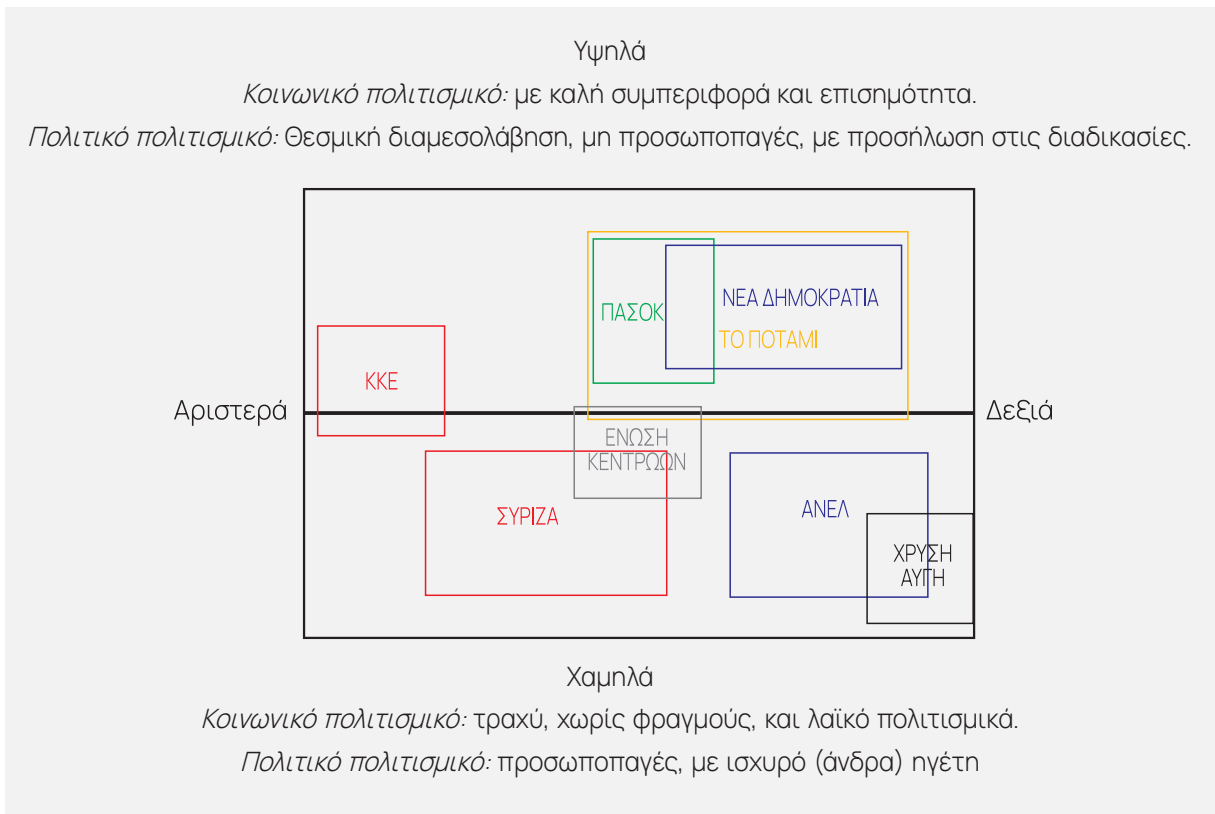
*Τελευταία ψηφοφορία από την Ιταλική Γερουσία

**Τελευταία ψηφοφορία από την Ιταλική Βουλή

Ο κυβερνητικός συνασπισμός στη διάρκεια αυτής της περιόδου είχε σχηματιστεί από τον ΣΥΡΙΖΑ (Συνασπισμό Ριζοσπαστικής Αριστεράς) και τους ΑΝΕΛ (Ανεξάρτητους Έλληνες), ενώ τα αντιπολιτευόμενα κόμματα ήταν η Νέα Δημοκρατία, η Δημοκρατική Συμπράταξη, η Χρυσή Αυγή, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, το Ποτάμι, και η Ένωση Κεντρώων.

Το γράφημα 1 απεικονίζει το ελληνικό πολιτικό φάσμα που περιλαμβάνει, πέρα από τον παραδοσιακό άξονα Αριστεράς-Δεξιάς, τον από πάνω προς τα κάτω άξονα, που αποτελείται από δύο υπο-άξονες: τον κοινωνικό-πολιτισμικό και τον πολιτικό-πολιτισμικό με βάση το σχήμα του Ostiguy (Ostiguy 2009 σ. 5). Όσο υψηλότερα στον κοινωνικό-πολιτισμικό υπο-άξονα, τόσο περισσότερο ο πολιτικός λόγος φαίνεται να διαμορφώνεται από ορθολογικές και τεχνοκρατικές μορφές έκφρασης. Αντιθέτως, όσο πιο χαμηλά στο κοινωνικό-πολιτισμικό υπο-άξονα, τόσο πιο πιθανό οι πολιτικοί να εκφράζονται στην καθομιλουμένη, ενδεχομένως και στην αργκό που μπορεί να θεωρηθεί ως πιο δημώδης. Επιπροσθέτως, όσο υψηλότερα στον πολιτικό-πολιτισμικό υπο-άξονα, τόσο πιο πιθανό οι πολιτικοί να χρησιμοποιούν επίσημη και θεσμική διαμεσολάβηση. Όσο πιο χαμηλά στον πολιτικό-πολιτισμικό υπο-άξονα, τόσο υψηλότερη η τάση να δίνεται έμφαση στην ισχυρή ηγεσία και στο να γίνονται δηλώσεις που ισχυρίζονται πως είναι εγγύτερα “στο λαό” (Ostiguy 2009 σ 5-7). Αυτό το ιδεολογικό σχήμα προσπαθεί επίσης να εξηγήσει τη συνολική ιδεολογία και συμπεριφορά των ελληνικών πολιτικών κομμάτων με όρους λαϊκιστικής και αντιλαϊκιστικής σύγκρουσης και ιδεολογίας.

Γράφημα 1: Ο πολιτικός χώρος των ελληνικών κοινοβουλευτικών κομμάτων 2015-2019

Πηγή: Ostiguy 2009 σ. 7 και Μάρκου 2017 σ. 57

Ωστόσο, παρά την αρκετά ετερόκλητη ιδεολογική συγκρότηση αυτών των κοινοβουλευτικών κομμάτων, η συμπεριφορά τους κατά τις ψηφοφορίες είναι αρκετά παρόμοια όταν μιλάμε για τα τις τέσσερις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που ψηφίστηκαν στη Βουλή των Ελλήνων στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Με εξαίρεση την ακροδεξιά Χρυσή Αυγή και το ακροαριστερό Κομμουνιστικό Κόμμα, όλα τα άλλα έξι κόμματα υπερψήφισαν και τις τέσσερις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2: Η συμπεριφορά των ελληνικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου

Συμφωνία	Κόμματα που υπερψήφισαν	Κόμματα που καταψήφισαν	Ποσοστό Βουλευτών που υπερψήφισαν
Εμπορική Συμφωνία Περού & Κολομβίας	ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΝΔ, ΔΗΣΥ, Το Ποτάμι, Ένωση Κεντρώων	ΚΚΕ, ΧΑ	89%
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Γεωργία	ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΝΔ, ΔΗΣΥ, το Ποτάμι, Ένωση Κεντρώων	ΚΚΕ, ΧΑ	89%
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Μολδαβία	ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΝΔ, ΔΗΣΥ, το Ποτάμι, Ένωση Κεντρώων	ΚΚΕ, ΧΑ	89%
FTA & Συμφωνία Σύνδεσης με την Ουκρανία	ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΝΔ, ΔΗΣΥ, το Ποτάμι, Ένωση Κεντρώων	ΚΚΕ, ΧΑ	89%

Πηγή: Βουλή των Ελλήνων⁷

Μια σημαντική παράμετρος της υπερψήφισης ή καταψήφισης μιας διεθνούς συμφωνίας φαίνεται πως είναι το κατά πόσον ένα κόμμα ανήκει σε κυβερνητικό συνασπισμό ή αν έχει κυβερνήσει κατά το παρελθόν. Η κεντροδεξιά Νέα Δημοκρατία και η κεντροαριστερή Δημοκρατική Συμπαράταξη (διάδοχος του ΠΑΣΟΚ) εναλλάσσονταν στην εξουσία στην Ελλάδα από το 1974 έως το 2012, ενώ κατά το διάστημα 2012-2015 σχημάτισαν κυβέρνηση συνεργασίας. Πριν το 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ δεν είχαν βρεθεί ποτέ στην εξουσία. Ωστόσο, αποτελούσαν μέρος της κυβερνητικής πλειοψηφίας όταν ψηφίστηκαν αυτές οι συμφωνίες. Ανάμεσα στα κόμματα που υπερψήφισαν τις συμφωνίες, μόνο Το Ποτάμι και η Ένωση Κεντρώων δεν είχαν συμμετάσχει ξανά σε κυβερνητική πλειοψηφία και η απόφασή τους να υπερψηφίσουν τις συμφωνίες φαίνεται να αποτελεί αποτέλεσμα της προγραμματικής τους πολιτικής. Έτσι, παρότι το 89% των Ελλήνων βουλευτών υπερψήφισαν τις συμφωνίες

⁷ <https://tinyurl.com/4482564p>.

όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι πολύ διαφορετικό αν ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ δεν ήταν στην κυβέρνηση. Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι ευρωβουλευτές και των δύο κομμάτων, καθώς και εκείνοι της Χρυσής Αυγής και του Κομμουνιστικού Κόμματος, καταψήφισαν τη συμφωνία με την Ουκρανία.

Επιπλέον, παλαιότερα, όταν ο ΣΥΡΙΖΑ βρισκόταν στην αντιπολίτευση έτεινε να καταψηφίζει τις διεθνείς συμφωνίες κάθε είδους, όπως οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, τις συμφωνίες συνεργασίας στον τουρισμό, τις τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας, τον αγροτικό τομέα και την ανάπτυξη της υπαίθρου κοκ. Το Γράφημα 2 δείχνει το ποσοστό υπερψήφησης των διεθνών συμφωνιών ή συμβάσεων κάθε είδους για όλα τα πολιτικά κόμματα στην ελληνική Βουλή για δύο διαφορετικές περιόδους, από τον Ιούνιο του 2012 έως τον Ιανουάριο του 2015 και από τον Σεπτέμβριο του 2015 έως τον Ιούλιο του 2019.

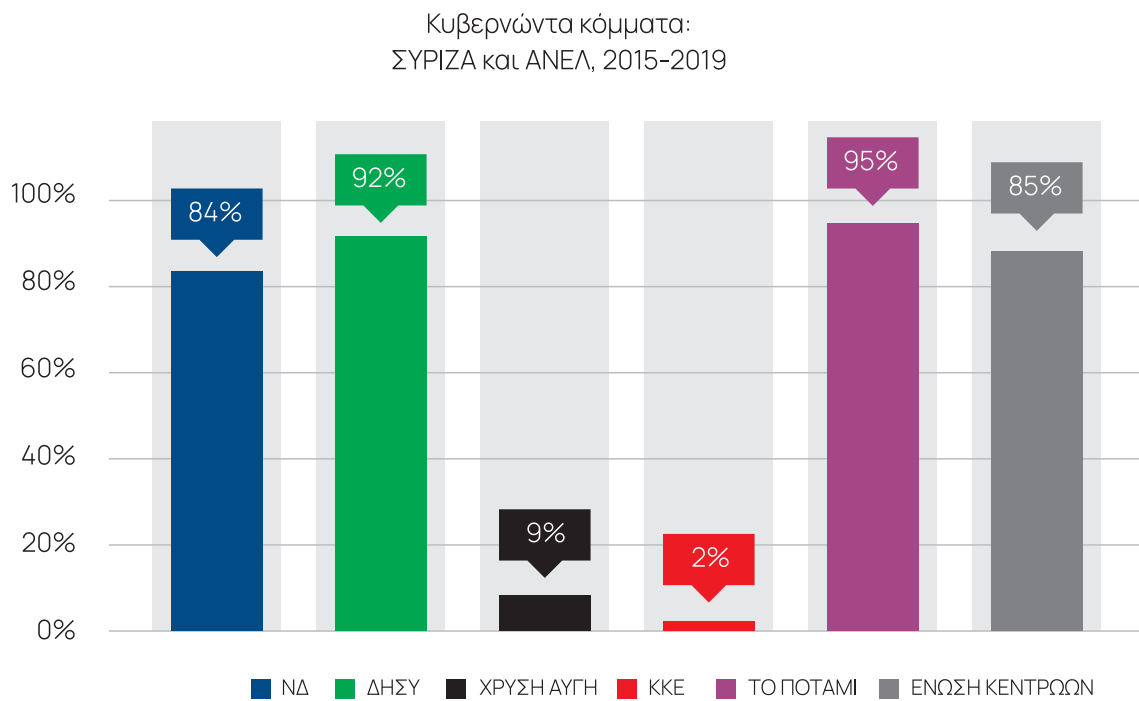
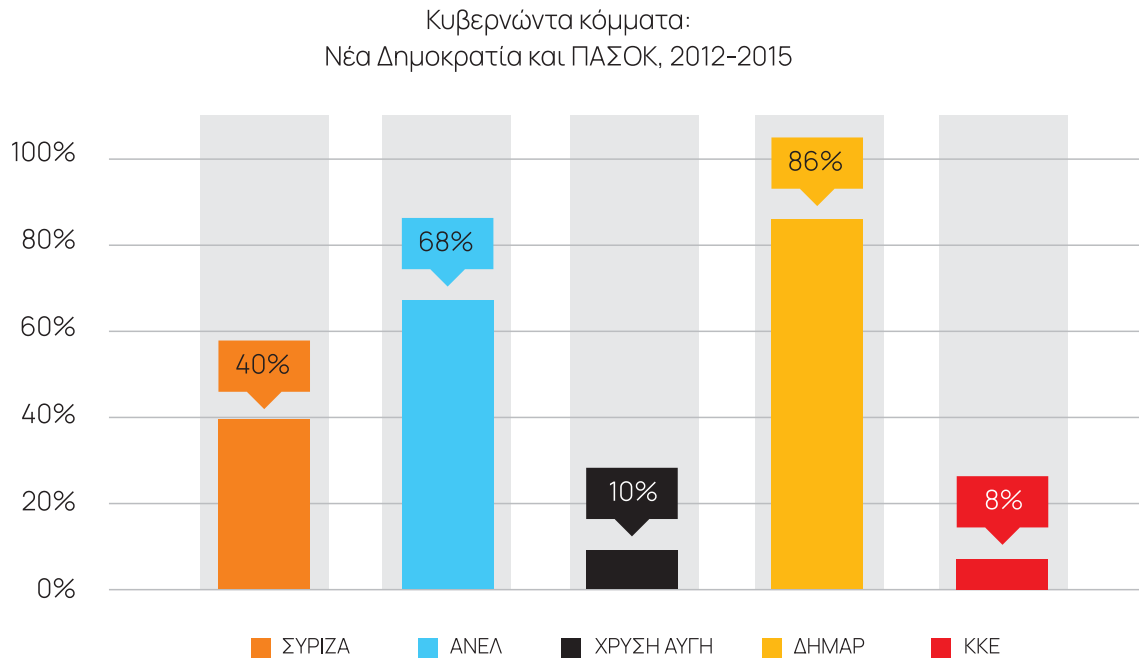
Στη διάρκεια της πρώτης περιόδου (2012-2015) ο κυβερνητικός συνασπισμός αποτελείτο από τα κόμματα της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ ήταν στην αντιπολίτευση. Ο ΣΥΡΙΖΑ υπερψήφισε λιγότερες από τις μισές συμφωνίες (40 τοις εκατό), ενώ οι ΑΝΕΛ υπερψήφισαν την πλειοψηφία τους (68 τοις εκατό). Από τα εναπομείναντα τρία κόμματα, η Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ) υπερψήφισε τη συντριπτική πλειοψηφία των συμφωνιών⁸ που εισήχθησαν στο ελληνικό κοινοβούλιο, ενώ η Χρυσή Αυγή και το Κομμουνιστικό Κόμμα υπερψήφισαν ελάχιστα (10 και 8 τοις εκατό αντίστοιχα). Στη διάρκεια της δεύτερης περιόδου (2015-2019) όταν ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ σχημάτισαν για δεύτερη συνεχόμενη φορά κυβερνητική πλειοψηφία, η Νέα Δημοκρατία και η Δημοκρατική Συμπράταξη (ο διάδοχος του ΠΑΣΟΚ) ως πρώην κυβερνητικά κόμματα υπερψήφισαν τη συντριπτική πλειονότητα των διεθνών συμβάσεων που εισήχθησαν από τον ΣΥΡΙΖΑ και τους ΑΝΕΛ (84 και 95 τοις εκατό αντίστοιχα). Στη διάρκεια των πρώτων έξι μηνών της τρέχουσας κοινοβουλευτικής περιόδου (Ιούλιος έως Δεκέμβριος του 2019), ο ΣΥΡΙΖΑ στην αντιπολίτευση υπερψήφισε και τις τρεις διεθνείς συμφωνίες που εισήχθησαν από την κυβερνητική πλειοψηφία της Νέας Δημοκρατίας.

Έτσι λοιπόν, τα υψηλά ποσοστά έγκρισης των τεσσάρων Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου που έχουν ψηφιστεί στην ελληνική Βουλή φαίνεται να είναι περισσότερο αποτέλεσμα της ευθυγράμμισης του ΣΥΡΙΖΑ και των ΑΝΕΛ με τους διεθνείς θεσμικούς εταίρους της Ελλάδας (την ΕΕ, τα υπόλοιπα κράτη-μέλη και τις χώρες-εταίρους) ως κυβερνητικά κόμματα και λιγότερο αποτέλεσμα αλλαγής των πολιτικών τους θέσεων⁹. Εάν ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ ήταν στην αντιπολίτευση, θα έπρεπε να προσδοκούμε πολύ χαμηλότερα ποσοστά έγκρισης.

⁸ Πρέπει να σημειωθεί πως η ΔΗΜΑΡ συμμετείχε στον κυβερνητικό συνασπισμό της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ για την πρώτη χρονιά από τον Ιούνιο του 2012 έως τον Ιούνιο του 2013

⁹ Ο ΣΥΡΙΖΑ χρησιμοποίησε διαφορετικό δημόσιο λόγο ανάλογα με το κοινό με το οποίο επικοινωνούσε το κόμμα. Για το εσωτερικό του κοινού, ο ΣΥΡΙΖΑ προέβαλλε τις ριζοσπαστικές αριστερές του απόψεις, ενώ στο εξωτερικό υπήρξε πολύ πιο συναινετικός (Ασλανίδης & Kaltwasser 2016 σ. 1083-85).

Γράφημα 2: Ποσοστά Υπερψήφησης των διεθνών συμφωνιών ανάμεσα στον Ιούνιο του 2012 και τον Ιανουάριο του 2015 και από τον Σεπτέμβριο του 2015 και τον Ιούνιο του 2019

Πηγή: Δείκτης Νομοθετικής Συναίνεσης, ΚΕΦΙΜ - Μάρκος Δραγούμης.

Άλλες μετρήσεις

Οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, τόσο στο επίπεδο της ΕΕ όσο και στην εγχώρια πολιτική, δεν αποτελούν προτεραιότητα για τα κυβερνητικά κόμματα στην Ελλάδα. Στη διάρκεια των εκλογών που διεξήχθησαν τον Ιούλιο του 2019 δεν υπήρξε καμία αναφορά στο διεθνές εμπόριο και τις σχετιζόμενες με αυτό πολιτικές στα προγράμματα των κομμάτων εξουσίας και τους προεκλογικούς λόγους των αρχηγών τους. Τα κυρίαρχα προεκλογικά ζητήματα ήταν οι φόροι, η επιχειρηματικότητα, και η ασφάλεια¹⁰.

Ωστόσο, ένας εναλλακτικός τρόπος ανάλυσης των απόψεων των πολιτικών κομμάτων στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου είναι το να εξετάσει κανείς τα πρακτικά των σχετικών συνεδριάσεων των επιτροπών της Βουλής πριν την ψηφοφορία τους στην Ολομέλεια. Σε αυτές τις επιτροπές, οι βουλευτές εκφράζουν τους λόγους για τους οποίους ένα κόμμα υπερψηφίζει ή καταψηφίζει μια συμφωνία, εξηγώντας και τη συνολική θεώρηση του κάθε κόμματος στο σχετικό θέμα. Πολύ συχνά οι απόψεις που εκφράζουν είναι παρόμοιες μεταξύ τους για διαφορετικά είδη διεθνών συμφωνιών.

Η σημερινή κυβερνητική πλειοψηφία της Νέας Δημοκρατίας έχει υπερψηφίσει και τις τέσσερις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που εξετάζονται, ως κόμμα της αντιπολίτευσης, και εν γένει υπερψηφίζει τις διεθνείς συμφωνίες που αφορούν την οικονομική συνεργασία. Σε γενικές γραμμές, η Νέα Δημοκρατία τείνει να υιοθετεί μια φιλοευρωπαϊκή και υπέρ της αγοράς πολιτική προσέγγιση. Ωστόσο, υπάρχουν εξαιρέσεις. Δεν υποστήριξε συμφωνίες που αφορούν τις σχέσεις με το κράτος της Βόρειας Μακεδονίας ή την ένταξη βαλκανικών χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή το ΝΑΤΟ¹¹.

Η προσέγγιση της τωρινής αξιωματικής αντιπολίτευσης και πρώην κυβερνώντος κόμματος, του ΣΥΡΙΖΑ, έχει περάσει από διαφορετικά στάδια και πλέον φαίνεται να είναι πιο υποστηρικτική προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου και τις άλλες διεθνείς συμφωνίες. Όταν ήταν στην κυβέρνηση, ο ΣΥΡΙΖΑ υπερψήφισε και τις τέσσερις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που εξετάστηκαν από την ελληνική Βουλή. Στις παρεμβάσεις του στη σχετική επιτροπή, ο βουλευτής του κόμματος υποστήριξε πως αυτές οι συμφωνίες συνιστούσαν ευκαιρίες για νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες και για την ενθάρρυνση των επενδύσεων¹². Το γεγονός πως ο ΣΥΡΙΖΑ ισχυρίστηκε πως οι συμφωνίες με τις πρώην σοβιετικές σοσιαλιστικές χώρες Γεωργία, Μολδαβία και Ουκρανία βοηθούσαν ώστε να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των δυτικών και των ανατολικών οικονομιών υπογραμμίζει την υιοθέτηση μιας πιο συστημικής ρητορικής και εφαρμοσμένης πολιτικής. Αντίθετα, προ του 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ αντιτασσόταν με σφοδρότητα στις διεθνείς συμφωνίες που ήταν υπέρ της απορ-

¹⁰ Σύμφωνα με την ποσοτική ανάλυση του πολιτικού λόγου από τον συγγραφέα.

¹¹ Βλ για παράδειγμα την Κύρωση του Μνημονίου Συνεργασίας ανάμεσα στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας και στο Υπουργείο Εξωτερικών της Δημοκρατίας της Αλβανίας πάνω στην επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξης της Δημοκρατίας της Αλβανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (N 4543/2018) ή το Πρωτόκολλο για την Ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας στη Βορειοατλαντική Συμμαχία (N 2593/2018).

¹² Κύρωση της Εμπορικής Συμφωνίας μεταξύ της ΕΕ και της Κολομβίας & του Περού (<https://watch.gr/votewatch/voting/3eeebb55-1ed-472e-9fa2-d7c7a214e87f#analysis>)

ρύθμισης και της απελευθέρωσης, ισχυριζόμενος πως μια ελεύθερη αγορά θα μπορούσε να βλάψει τόσο το περιβάλλον όσο και τους καταναλωτές¹³. Η μεταμόρφωση του ΣΥΡΙΖΑ σε ένα πιο συστημικό κόμμα ήταν αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων πραγμάτων, των οικονομικών θεσμών και των υλικών περιορισμών που συνετέλεσαν στην εξοικείωση του κόμματος με τους συνήθεις κανόνες μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας (Ασλανίδης & Kaltwasser 2016 σ. 1089).

Το πρώην κυβερνητικό κόμμα του ΠΑΣΟΚ είναι πλέον κομμάτι του Κινήματος Αλλαγής (ΚΙΝΑΛ), μιας συμμαχίας σοσιαλδημοκρατικών συνασπισμών, με πυρήνα της το ΠΑΣΟΚ. Το ΚΙΝΑΛ, είτε ως ΔΗΣΥ είτε ως ΠΑΣΟΚ/ΚΙΝΑΛ υπερψήφισε και τις τέσσερις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που εξετάστηκαν και τείνει να υπερψηφίζει τις περισσότερες διεθνείς συμφωνίες, με τις ίδιες λίγες εξαιρέσεις με τη Νέα Δημοκρατία, που αφορούν τη Βόρεια Μακεδονία. Στη διάρκεια της πανδημίας, το ΚΙΝΑΛ οργάνωσε μια διαδικτυακή συζήτηση για τις προσκλήσεις του διεθνούς εμπορίου σε επίπεδο ΕΕ εξαιτίας της πανδημίας COVID-19.¹⁴ Ο αντιπρόσωπος του κόμματος εξέφρασε τη δέσμευση του κόμματος στις πολιτικές ελεύθερου εμπορίου που σέβονται το περιβάλλον και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας υπήρξε πάντοτε σφοδρός αντίπαλος οποιασδήποτε διεθνούς συμφωνίας, με εξαίρεση όσες σχετίζονται με τη συνεργασία με σοσιαλιστικές ή κομμουνιστικές χώρες όπως την Κίνα και την Κούβα.

Τα άλλα δύο πολιτικά κόμματα που αντιπροσωπεύονται στη Βουλή των Ελλήνων είναι η ακροδεξιά Ελληνική Λύση (ΕΛ) και το ριζοσπαστικό αριστερό κόμμα Μέρα25 (DiEM25), ένα μείγμα μαρξισμού, κεϋνσιανισμού και σοσιαλδημοκρατικών στοιχείων. Στη διάρκεια των πρώτων έξι μηνών της τρέχουσας κοινοβουλευτικής περιόδου, (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2019) και τα δύο κόμματα υπερψήφισαν όλες τις διεθνείς συμφωνίες, οι οποίες ωστόσο δεν σχετίζονταν με το εμπόριο. Εντούτοις, πρέπει να αναμένεται πως και τα δύο κόμματα θα αντιταχθούν σε ορισμένες πολιτικές ελεύθερου εμπορίου, καθώς η Ελληνική Λύση υποστηρίζει τον προστατευτισμό και τον οικονομικό πατριωτισμό σε εθνικό επίπεδο¹⁵, ενώ το Μέρα25 υποστηρίζει ένα οικονομικό μοντέλο σοσιαλιστικής αγοράς¹⁶.

¹³ Γιώργος Σταθάκης, βουλευτής ΣΥΡΙΖΑ, λόγοι στην ελληνική Βουλή πάνω σε Α) την Κύρωση της Συμφωνίας Αερομεταφορών ανάμεσα στις ΗΠΑ, ως πρώτο μέρος· την ΕΕ και τα κράτη-μέλη της, ως δεύτερο μέρος· την Ισλανδία ως τρίτο μέρος· και το Βασίλειο της Νορβηγίας, ως τέταρτο μέρος Β) Κύρωση της Συμπληρωματικής Συμφωνίας Αερομεταφορών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών-μελών της, ως πρώτο μέρος· της Ισλανδίας, ως δεύτερο μέρος· και του Βασιλείου της Νορβηγίας, ως τρίτο μέρος πάνω στην εφαρμογή της Συμφωνίας Αερομεταφορών μεταξύ των ΗΠΑ, ως πρώτο μέρος· την ΕΕ και τα κράτη-μέλη της, ως δεύτερο μέρος· την Ισλανδία ως τρίτο μέρος· και το Βασίλειο της Νορβηγίας, ως τέταρτο μέρος (N 4222/2013). <https://tinyurl.com/yt8yrzd3>.

¹⁴ Εκδήλωση Συζήτησης, σύνδεσμος: <https://tinyurl.com/yk42tpa6>

¹⁵ Ανακοίνωση Τύπου για τη δημοσίευση των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ αναφορικά με τον τον κύκλο εργασιών το τρίτο τρίμηνο του 2020 (<https://tinyurl.com/s23nbs97>).

¹⁶ Γιάννης Βαρουφάκης - "ΕΝΑ ΑΛΛΟ ΤΩΡΑ": Ο καπιταλισμός δεν δουλεύει. Ορίστε μια εναλλακτική πρόταση" ΜεΡΑ 25, 26 Σεπτεμβρίου 2020 <https://tinyurl.com/m5b3s8pp>.

Λαϊκισμός και συμπεριφορά των ελληνικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες

Μια άλλη μεθοδολογική προσέγγιση στη συμπεριφορά των ελληνικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού (Authoritarian Populism Index) που δημοσιεύτηκε από τη δεξαμενή σκέψης Timbro (2019). Η διάκριση μεταξύ αντιφιλελεύθερων αλλά δημοκρατικών (αυταρχικών) κομμάτων και κομμάτων που είναι ταυτόχρονα αντιφιλελεύθερα και αντιδημοκρατικά (ακραία) (ό.π. σ. 14), μοιάζει να είναι ένας από τους παράγοντες που εξηγούν τη συνολική στάση κατά τις ψηφοφορίες στο ελληνικό κοινοβούλιο. Η κοινοβουλευτική συμπεριφορά των ελληνικών λαϊκιστικών κομμάτων είναι σημαντικά διαφορετική από εκείνη των μη λαϊκιστικών, καθώς τείνουν να αντιτίθενται στην πλειονότητα των προτάσεων και σχεδίων νόμου της πλειοψηφίας πιο συχνά και με μεγαλύτερη συνέπεια από τα μη λαϊκιστικά και να υιοθετούν πολύ πιο συγκρουσιακή κοινοβουλευτική στάση (Σαραβάκος 2019, σ. 12-13). Ωστόσο, υπάρχει επίσης μια διάκριση ανάμεσα στα λαϊκιστικά κόμματα, καθώς όσα κατατάσσονται ως αυταρχικά (ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ) διαθέτουν μια πολιτική ατζέντα εγγύτερη προς τα συστημικά κόμματα και ως εκ τούτου είναι λιγότερο συγκρουσιακά από τα ακραία (το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και τη Χρυσή Αυγή), τα οποία ψήφισαν εναντίον κάθε σχεδίου νόμου υπέρ της αγοράς και κάθε διεθνούς σύμβασης.

Εξετάζοντας τις ψηφοφορίες στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, η μεθοδολογική διάκριση του Timbro φαίνεται να έχει περιορισμένη ερμηνευτική επάρκεια. Παρότι τα ακραία λαϊκιστικά κόμματα καταψήφισαν και τα συστημικά κόμματα υπερψήφισαν τις συμφωνίες όπως ήταν αναμενόμενο, ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ ως κυβερνητικός συνασπισμός αναγκάστηκαν να υπερψηφίσουν. Επιπλέον, καθώς ο ΣΥΡΙΖΑ επιδεικνύει μια πιο θεσμική συμπεριφορά, έχει εξελιχθεί να θεωρείται ως κόμμα εξοθσίας του οποίου οι αποφάσεις εξαρτώνται από την πολιτική ατζέντα και συμπεριφέρεται λιγότερο ως κόμμα διαμαρτυρίας, συγκριτικά με την προηγούμενη περίοδο μεταξύ 2012 και 2015 (Tsakatika 2016).

Κύρια αίτια για την αντίθεση στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου

Με δεδομένη τη μικρή απόκλιση στη συμπεριφορά των ελληνικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που εξετάζονται, τα αίτια για τις αντιρρήσεις των δύο ακραίων κομμάτων έγκεινται πέρα από μια συμβατική ανάλυση που σχετίζεται με την επίλυση προβλημάτων. Τόσο το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας όσο και η Χρυσή Αυγή έχουν ατζέντα που αντιτίθεται σθεναρά σε οποιαδήποτε δημοκρατική ή/και φιλελεύθερη αρχή. Και τα δύο κόμματα κατηγορούν τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς και τις πολιτικές υπέρ της αγοράς για την ύφεση της Ελλάδας και την οικονομική κατάρρευση στην αρχή της περασμένης δεκαετίας, υποστηρίζοντας πως η εθνικοποίηση του τραπεζικού συστήματος και μια επιστροφή στη Δραχμή είναι η καλύτερη διέξοδος από την κρίση. Σύμφωνα με την κριτική σκέψη, που "επιτρέπει μια κανονιστική επιλογή υπέρ

ενός κοινωνικού και πολιτικού συστήματος διαφορετικού από το κυρίαρχο σύστημα” (Cox 1981 σ. 130), η ρητορική τους αποτελεί ευθεία επίθεση στο σημερινό σύστημα και τους θεσμούς της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Τα κύρια πιθανά αίτια για την αντίθεση των πολιτικών κομμάτων στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου κατά την τρέχουσα κοινοβουλευτική περίοδο φαίνεται πως είναι οι περιβαλλοντικές ανησυχίες και η προστασία των εγχώριων επιχειρήσεων από το διεθνή ανταγωνισμό.

Οι περιβαλλοντικές πολιτικές αποτελούν μέρος της πλατφόρμας σχεδόν κάθε πολιτικού κόμματος στη σύγχρονη εποχή. Με δεδομένο πως η Νέα Δημοκρατία βρίσκεται στην κυβέρνηση, η αντίθεση προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου θα μπορούσε να προέλθει από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τον ΣΥΡΙΖΑ, το ΚΙΝΑΛ, την Ελληνική Λύση και το Μέρα25. Όλα αυτά τα κόμματα περιέλαβαν στα προγράμματά τους πολιτικές που προωθούν τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την οικονομική ανάπτυξη που βασίζεται στη βιωσιμότητα. Ωστόσο, καθώς τόσο το ΚΙΝΑΛ όσο και ο ΣΥΡΙΖΑ έχουν παλαιότερα βρεθεί στην κυβέρνηση, όπως προαναφέρθηκε, τώρα είναι πιθανότερο να υπερψηφίσουν διεθνείς συμφωνίες, ενώ η Ελληνική Λύση και το Μέρα25 αναμένεται να αντιταχθούν σε αυτές. Η Ελληνική Λύση εστιάζει στα τοπικά ζητήματα της ρύπανσης, του αγροτικού τομέα και της αιολικής ενέργειας, ενώ το Μέρα25 έχει μια ευρύτερη πλατφόρμα που αποκαλείται Πράσινο Νιου Ντηλ¹⁷, που προτείνει ένα σχέδιο 500 δισεκατομμυρίων ευρώ προκειμένου ολόκληρη η ΕΕ να χρηματοδοτήσει τη μετάβαση σε μια πιο φιλική προς το περιβάλλον οικονομία.

Η προστασία από τον διεθνή ανταγωνισμό δεν είναι καινούργιο ζήτημα στον ελληνικό πολιτικό διάλογο, καθώς όλα τα πολιτικά κόμματα επιθυμούν να δουν τις ελληνικές επιχειρήσεις να επιβιώνουν και να ανθούν. Είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας για τα ελληνικά πολιτικά κόμματα εξαιτίας του εγχώριου πελατειακού συστήματος στη χάραξη δημόσιας πολιτικής (Τραντίδης 2015).

Είναι ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση πως τα μακροπρόθεσμα οφέλη του ελεύθερου εμπορίου αποτυγχάνουν στο να αποζημιώσουν τις βραχυπρόθεσμες απώλειες, περιλαμβανομένης της απώλειας θέσεων εργασίας στην εγχώρια αγορά. Γεγονός που έχει άμεσο αντίκτυπο στους Έλληνες ψηφοφόρους, και στα πολιτικά κόμματα. Το πολιτικό κόστος της υποστήριξης της απελευθέρωσης του εμπορίου αποτελεί σοβαρό εμπόδιο για τις πολιτικές της ελεύθερης αγοράς, με κάθε κυβέρνηση να συναντά ισχυρή αντίσταση στο ελεύθερο εμπόριο. Ακόμη και τα κόμματα που θεωρούνται περισσότερο συστημικά, όπως το ΚΙΝΑΛ ή η Νέα Δημοκρατία, μπορεί να εγείρουν εμπόδια στο διεθνές εμπόριο που είναι πιθανό να έχουν άμεση επιβλαβή επίπτωση στις ελληνικές επιχειρήσεις, ακόμη και αν καταδεικνύεται πως το ανοιχτό εμπόριο, οι χαμηλότερες τιμές και η ευρύτερη γκάμα επιλογών ωφελούν τους καταναλωτές.

¹⁷ “Πράσινο Νιου Ντηλ”, Μέρα25, (<https://mera25.gr/green-new-deal/>)

Άλλα καθοριστικά παράγοντες

Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα μπορεί επίσης να αντιτίθενται στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου εξαιτίας της άμεσης σύνδεσής τους με ομάδες συμφερόντων. Καθώς η Νέα Δημοκρατία βρίσκεται στην κυβέρνηση, αυτές οι διασυνδέσεις είναι πιο κυρίαρχες στα αριστερά κόμματα και στους δεσμούς τους με τα κοινωνικά κινήματα και την κοινωνική τους βάση. Ο ΣΥΡΙΖΑ κληρονόμησε τους ισχυρούς δεσμούς του ΠΑΣΟΚ με τις συνδικαλιστές οργανώσεις, αλλά είναι επίσης γνωστός για την ικανότητά του να κινητοποιεί νεανικά και κοινωνικά κινήματα (Σταυρακάκης & Κατσαμπέκης 2014, σ. 127). Το ΚΙΝΑΛ, ως πρώην κυβερνητικό κόμμα, διαθέτει ακόμη δεσμούς με τις συνδικαλιστές οργανώσεις στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, ενώ η Ελληνική Λύση και το Μέρα25 αυτή τη στιγμή προσπαθούν να βαθύνουν τα δίκτυά τους με τους φορείς χωρίς πολιτική εκπροσώπηση. Ο ΣΥΡΙΖΑ και το Μέρα25 διαθέτουν πολιτικά προγράμματα που βασίζονται στα ζητήματα του περιβάλλοντος. Μέχρι το 2012, ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούνταν από πολλούς μικρότερους πολιτικούς συνασπισμούς περιλαμβανομένων των οικολόγων σοσιαλιστών και των ριζοσπαστών οικολόγων, οι οποίοι παραμένουν στο κόμμα. Το Μέρα25 ανέπτυξε πρόσφατα την ατζέντα του Πράσινου Νιού Ντπλ η οποία καθορίζει τις αποφάσεις του κατά τις ψηφοφορίες.

Το πολιτικό τοπίο στην Ελλάδα δεν φαίνεται να εμφανίζει απόκλιση σε ζητήματα που θεωρούνται κρίσιμα όπως η εθνική οικονομική ανάπτυξη και η προστασία των εγχώριων επιχειρήσεων. Αν ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει μια πολιτική εναντίον της ελεύθερης αγοράς, το ΚΙΝΑΛ είναι πολύ πιθανό να ακολουθήσει, καθώς τα δύο κόμματα στοχεύουν στο ίδιο κοινό. Αυτός ο ανταγωνισμός είναι πιο συνήθης στα αριστερά του πολιτικού φάσματος και θα μπορούσε να δημιουργήσει μια ώθηση εναντίον της ελεύθερης αγοράς και υπέρ της προσοδοθηρίας.

Τι μπορεί να μας κρύβει το σύνολο των δεδομένων

Το γεγονός πως η Ελλάδα έχει κυρώσει μόνο τέσσερις από τις δεκατρείς Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που έχουν συναφθεί σε επίπεδο ΕΕ, αλλά με κοινές αρμοδιότητες, μπορεί να αποκρύπτει σημαντικούς για τη χάραξη πολιτικής παράγοντες. Παρότι όλα τα συστημικά ή μη ακραία πολιτικά κόμματα υπερψήφισαν αυτές τις συμφωνίες, η μηδαμινή προσοχή που δίνεται στις πολιτικές ελεύθερου εμπορίου ως μέρος των διεθνών συμφωνιών στην ελληνική πολιτική αρένα καθιστά μεγαλύτερη την πρόκληση της εξαγωγής συμπερασμάτων ως προς τις θέσεις κάθε κόμματος πάνω στο ελεύθερο εμπόριο.

Η εξέταση της γενικής συμπεριφοράς κατά τις ψηφοφορίες για τις διεθνείς συμφωνίες στην ελληνική Βουλή αποκαλύπτει πως τα κόμματα της άκρας δεξιάς και της άκρας αριστεράς αντιτίθενται σε αυτές, αλλά δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε τι μπορεί να υποστηρίζουν τα υπόλοιπα κόμματα. Παρόλο που φαίνεται ότι τα κόμματα που θεωρείται πως υιοθετούν έναν πιο λαϊκιστικό πολιτικό λόγο είναι πιο πιθανό να καταψηφίσουν τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, τα συστημικά κόμματα υποστηρίζουν επίσης τον προ-

στατευτισμό, ιδίως όταν τα ωθεί προς αυτήν την κατεύθυνση ο πολιτικός ανταγωνισμός. Τα κυβερνητικά κόμματα συναντούν περισσότερους περιορισμούς σε όρους δημόσιας πολιτικής, κυρίως λόγω της διεθνούς συνεργασίας με άλλους φορείς που χρειάζεται η χώρα στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Συμπέρασμα

Παρά την ιδεολογική ετερογένεια των ελληνικών πολιτικών κομμάτων, η συμπεριφορά τους κατά τις ψηφοφορίες μοιάζει σχετικά παρόμοια όσον αφορά τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που ψηφίζονται στη Βουλή των Ελλήνων. Πέρα από την ακροδεξιά Χρυσή Αυγή και το ακροαριστερό Κομμουνιστικό Κόμμα, όλα τα άλλα έξι κόμματα υπερψήφισαν κάθε Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου. Η σημαντικότερη παράμετρος της υπερψήφησης ή καταψήφησης μιας διεθνούς συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου φαίνεται πως είναι το αν ένα κόμμα ανήκει σε κυβερνητικό συνασπισμό ή εάν έχει κυβερνήσει κατά το παρελθόν.

Παρόλο που η μεθοδολογική προσέγγιση του Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού του Timbro φαίνεται να ένας ικανός ερμηνευτικός παράγοντας όσο αφορά τη συνολική συμπεριφορά των ελληνικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες, μοιάζει να έχει περιορισμένη ερμηνευτική επάρκεια στην περίπτωση υπερψήφησης ή καταψήφησης των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου που εξετάζονται. Τα πιθανά αίτια που τα πολιτικά κόμματα της τρέχουσας κοινοβουλευτικής περιόδου αντιτίθενται στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου περιλαμβάνουν περιβαλλοντικές ανησυχίες και την προστασία των εγχώριων επιχειρήσεων από το διεθνή ανταγωνισμό.

Η σύνδεση μεταξύ των ελληνικών πολιτικών κομμάτων και ομάδων συμφερόντων που αντιτίθενται σε εμπορικές συμφωνίες, με τη μορφή εγχώριων πελατειακών σχέσεων που επηρεάζουν τη χάραξη πολιτικής καθώς και ο πολιτικός ανταγωνισμός μέσα στα ίδια τα κόμματα αλλά και ανάμεσά τους μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες στην προώθηση πολιτικών ελεύθερου εμπορίου.

Σημείωση: Από τις συμφωνίες που εξετάζονται (Πίνακας 1), η Συμφωνία Σύνδεσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών της και της Κεντρικής Αμερικής, που συνάφθηκε το 2012 σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, κυρώθηκε στην Ελληνική Βουλή στις 07 Ιουλίου 2021 από την κυβερνητική πλειοψηφία της Νέας Δημοκρατίας. Από τα κόμματα της αντιπολίτευσης την Συμφωνία υπερψήφισαν ο ΣΥΡΙΖΑ, το Κίνημα Αλλαγής και το ΜέΡΑ25, ενώ καταψήφισαν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και η Ελληνική Λύση. Καθώς τα δεδομένα που περιλαμβάνονται στη μελέτη είχαν συλλεγεί πριν από αυτήν την περίοδο, δεν έχουν συμπεριληφθεί στην παρούσα έκθεση.

Ιταλία

Αυτό το κεφάλαιο έχουν γράψει η Aina Turilazzi και ο Carlo Stagnaro

Η διαδικασία κύρωσης των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου στην Ιταλία

Το θεμέλιο της διάκρισης που υπάρχει στο ιταλικό δίκαιο μεταξύ των τριών κατηγοριών των συμφωνιών ελεύθερου εμπορίου που περιγράφηκε νωρίτερα στην παρούσα μελέτη βασίζεται στον διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων μέσα στην ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση και στην επικρατούσα στην Ιταλία διάκριση των εξουσιών (νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική). Μέσα στην κατηγορία των μικτών συμφωνιών -όσων απαιτούν την έγκριση του κάθε κράτους-μέλους- είναι απαραίτητο να διακρίνουμε μεταξύ συνθηκών για τις οποίες (1) η κυβερνητική έγκριση αρκεί για τη διαδικασία κύρωσης (Τύπος Β1)· και (2) απαιτείται η έγκριση του ιταλικού κοινοβουλίου (Β2). Στο ιταλικό σύστημα, οι πρώτες υπάγονται στο Άρθρο 102 του Ιταλικού Συντάγματος, που ορίζει πως η ψήφος του κοινοβουλίου απαιτείται μόνο για συνθήκες: (i) που περιλαμβάνουν τροποποιήσεις της νομοθεσίας· ή (ii) εμπεριέχουν όρους πάνω σε ζητήματα της αποκλειστικής νομοθετικής αρμοδιότητας του κοινοβουλίου. Από την άλλη, όσον αφορά τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου Τύπου Β2, το Άρθρο 80 του Ιταλικού Συντάγματος ορίζει πως τα δύο νομοθετικά σώματα (η Βουλή και η Γερουσία) πρέπει να εγκρίνουν την κύρωση διεθνών συνθηκών όταν αυτές είναι (i) πολιτικής φύσεως, ή αφορούν είτε (ii) διαιτησία και/ή (iii) δικαστικές ρυθμίσεις. Επιπλέον, μπορεί ακόμη να περιλαμβάνουν (iv) μεταβολές ως προς το έδαφος της επικράτειας, (v) οικονομικές χρεώσεις, ή (vi) τροπολογίες σε νόμους.¹⁸

Κοινοβουλευτική συμπεριφορά κατά τις ψηφοφορίες

Όταν απαιτείται η έγκριση του ιταλικού κοινοβουλίου, μπορεί να παρατηρηθεί ένα ενδιαφέρον φαινόμενο όσον αφορά την κοινοβουλευτική συμπεριφορά κατά τις ψηφοφορίες. Αυτό είναι πως τα κόμματα που ανήκουν στην πλειοψηφία είναι πιθανό να υπερψηφίσουν οποιοδήποτε FTA τίθεται προς ψήφιση ενώ τα αντιπολιτευτικά θα το καταψήφισαν. Στην περίπτωση μιας διαφορετικής πλειοψηφίας, όπως όταν πρώην αντιπολιτευτικά κόμματα έρχονται στην εξουσία, τείνουν να αλλάζουν τη συμπεριφορά τους σε ευνοϊκή για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου κατεύθυνση. Με άλλα λόγια, όταν η αντιπολίτευση γίνει

¹⁸ 'La ratifica di trattati internazionali.' Edizioni Simoni. La Legge Per Tutti 2016 (https://www.laleggepertutti.it/142484_la-ratifica-ditrattati-internazionali)

πλειοψηφία θα υπερψηφίσει επίσης, δρώντας έτσι σύμφωνα με τη θέση που έχει στα δύο νομοθετικά σώματα. Γεγονός που είναι παρόμοιο με την ελληνική περίπτωση η οποία εξετάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Φαίνεται πως τα πολιτικά κόμματα της αντιπολίτευσης βλέπουν τις συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου ως πολιτικό εμπόδιο, οπότε έχουν την τάση να τα αντιστρατεύονται, προκαλώντας την κυβερνητική πλειοψηφία να κάνει το ίδιο. Αλλά όταν έχουν την ευθύνη σχηματισμού κυβέρνησης, τείνουν να ευθυγραμμίζονται με εκείνο που θεωρείται ευρύτερο συμφέρον, όσο κι αν δεν αισθάνονται άνετα. Ως ένα σημείο αυτό μπορεί να αντανakλά τη γενική προδιάθεση των αντιπολιτευτικών κομμάτων να κατηγορούν την κυβέρνηση για όλα τα δεινά και να αντιμάχονται τις αποφάσεις της. Ωστόσο, τα κόμματα τείνουν να αλλάζουν πλευρά γρηγορότερα όταν μετακινούνται από την αντιπολίτευση στην κυβερνητική πλειοψηφία από ότι για οποιοδήποτε άλλο ζήτημα.

Στην περίοδο που μας ενδιαφέρει, το ιταλικό κοινοβούλιο γνώρισε τρεις διαφορετικές κοινοβουλευτικές περιόδους (με την τελευταία να διαρκεί ακόμα): τη 16η Νομοθετική Περίοδο (2008-13), τη 17η Νομοθετική Περίοδο (2013-2018), και τη 18η Νομοθετική Περίοδο (2018-σήμερα). Στη διάρκεια αυτών των ετών σημειώθηκαν αρκετές δραματικές πολιτικές μεταβολές.

Ο κεντροδεξιός συνασπισμός κέρδισε τις εθνικές εκλογές του 2008, που ανέδειξαν μια κυβέρνηση υπό την ηγεσία του Σύλβιο Μπερλουσκόνι, τον ηγέτη του κόμματος Φόρτσα Ιτάλια που υπήρξε και επικεφαλής του συνασπισμού. Το άλλο σημαντικό τμήμα του συνασπισμού ήταν η Λέγκα του Βορρά (αργότερα μετονομάστηκε σε σκέτο Λέγκα). Ωστόσο, ο κύριος Μπερλουσκόνι αποσύρθηκε από την κυβέρνηση το 2011, εξαιτίας της οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης που ήταν σε εξέλιξη και λάμβανε όλο και μεγαλύτερη έκταση. Σχηματίστηκε μια κυβέρνηση τεκνοκρατών, υπό την ηγεσία του Μάριο Μόντι και με τη στήριξη τόσο αριστερών όσο και δεξιών κομμάτων, περιλαμβανομένης της Φόρτσα Ιτάλια (αλλά όχι και της Λέγκα), του Δημοκρατικού Κόμματος, και άλλων μικρότερων σχηματισμών.

Το 2013, οι εκλογές έφεραν μια αδύναμη, αριστερής κατεύθυνσης κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Μια αρχική πλειοψηφία, που αποτελούνταν τόσο από το Δημοκρατικό Κόμμα όσο και από τη Φόρτσα Ιτάλια, κατέληξε να σχηματίσει κυβέρνηση υπό την ηγεσία του Ενρίκο Λέτα¹⁹. Μόλις λίγους μήνες αργότερα, μετά από μια αλλαγή ηγεσίας εντός του Δημοκρατικού Κόμματος, σχηματίστηκε μια νέα κυβέρνηση με επικεφαλής τον Ματέο Ρέντσι και με την υποστήριξη του Δημοκρατικού Κόμματος και άλλων μικρότερων κομμάτων, περιλαμβανομένου ενός που προέκυψε από τη διάλυση του κεντροδεξιού συνασπισμού. Μια τρίτη αλλαγή έλαβε χώρα στα τέλη του 2016, όταν ο κύριος Ρέντσι παραιτήθηκε μετά από ένα δημοψήφισμα που απέρριψε μια συνταγματική μεταρρύθμιση που είχε προτείνει η κυβέρνηση. Αυτό οδήγησε στο να γίνει πρωθυπουργός ο Πάολο Τζεντιλόνι, με τη στήριξη της ίδιας κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας με τον κύριο Ρέντσι.

¹⁹ Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, ο κύριος Λέτα είναι γραμματέας του Δημοκρατικού Κόμματος

Από τις εθνικές εκλογές του 2018 δεν προέκυψε ξεκάθαρη πλειοψηφία, παρότι δύο κόμματα αναδείχθηκαν ως ξεκάθαροι νικητές: η δεξιά αυταρχική λαϊκιστική Λέγκα και το αριστερό λαϊκιστικό Κίνημα των 5 Αστέρων (Movimento 5 Stelle, M5S). Μετά από μακρές συζητήσεις, σχηματίστηκε ένας συνασπισμός ανάμεσα στη Λέγκα και το Κίνημα των 5 Αστέρων που είχε ως αποτέλεσμα μια κυβέρνηση υπό τον Τζουζέπε Κόντε. Ωστόσο, οι εντάσεις μεταξύ των δύο κομμάτων αυξήθηκαν μέχρι το σημείο να αποχωρήσει η Λέγκα στα τέλη του 2019, προκαλώντας νέες εκλογές. Απρόσμενα, το Κίνημα σχημάτισε συνασπισμό με το Δημοκρατικό Κόμμα και άλλα μικρότερα κόμματα, οδηγώντας σε μια νέα κυβέρνηση στην οποία συνέχιζε να ηγείται ο κύριος Κόντε. Τον Ιανουάριο του 2021, μετά το ξέσπασμα της πανδημίας της νόσου Covid-19, ο κύριος Κόντε παραιτήθηκε και ο Μάριο Ντράγκι, πρώην πρόεδρος της ΕΚΤ και πρώην διοικητής της Τράπεζας της Ιταλίας, ορκίστηκε πρωθυπουργός τον Φεβρουάριο του 2021.²⁰ Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, η κυβέρνησή του έχει τη στήριξη μιας μεγάλης δικομματικής πλειοψηφίας 563 βουλευτών σε σύνολο 629 (89 τοις εκατό) και 279 γερουσιαστών σε σύνολο 321 (87 τοις εκατό). Η πλειοψηφία περιλαμβάνει τόσο παραδοσιακά όσο και λαϊκιστικά κόμματα, από τα οποία πιο αξιοσημείωτη είναι η συμμετοχή της Λέγκα και του Κινήματος. Οι Φρατέλλι ντ' Ιτάλια είναι το μοναδικό μεγάλο κόμμα της αντιπολίτευσης.

Παρά τις μεγάλες διαφορές ανάμεσα στα κόμματα της πλειοψηφίας, ο κύριος Ντράγκι έχει λάβει μια ξεκάθαρη φιλοευρωπαϊκή και υπέρ του ελεύθερου εμπορίου στάση, τουλάχιστον ρητορικά. Το έως τώρα ιστορικό του είναι ανάμικτο. Η νέα κυβέρνηση απέσυρε την υποστήριξη από μια κυβερνητική πρωτοβουλία για να αναπτυχθεί ένα ιταλικό εμβόλιο προκειμένου να επιτευχθεί εμβολιαστική ανεξαρτησία, αλλά και εμπόδισε την εξαγωγή κάποιων εμβολίων και παρέτεινε τη διάρκεια της λεγόμενης “χρυσής ισχύος”, του κύριου εργαλείου για τον έλεγχο των ξένων επενδύσεων. Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, κανένα FTA δεν έχει ψηφιστεί ή συζητηθεί οπότε δεν γνωρίζουμε πώς θα αντιδρούσαν η κυβέρνηση και τα κόμματα της πλειοψηφίας σε οποιαδήποτε εμπορική συμφωνία θα προτεινόταν ή σε όποια άρση εμπορικών εμποδίων.

Παρά τις πολλές αλλαγές στις κυβερνητικές πλειοψηφίες, οι ιταλικές κυβερνήσεις έχουν υπάρξει συνεπείς ως προς την υποστήριξη των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου της ΕΕ. Τα κόμματα που ανήκαν στις κυβερνητικές πλειοψηφίες ψήφισαν υπέρ της κύρωσης των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου οποτεδήποτε απαιτήθηκε να το κάνουν, αλλά πολύ συχνά οι εκπρόσωποι των κομμάτων προσπάθησαν να πάρουν αποστάσεις από τις συνθήκες και/ή να παρουσιάσουν τις θετικές τους ψήφους ως αναγκαίο κακό. Αντίθετα, τα κόμματα της αντιπολίτευσης συχνά αντέδρασαν νηχρά εναντίον των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Αυτό είναι ιδιαίτερα αληθές για τα μη παραδοσιακά κόμματα, δηλαδή για τη Λέγκα και το Κίνημα, παρόλο που κατά περιστάσεις μπορεί να έχουν υπερψηφίσει κύρωση κάποιας Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου.

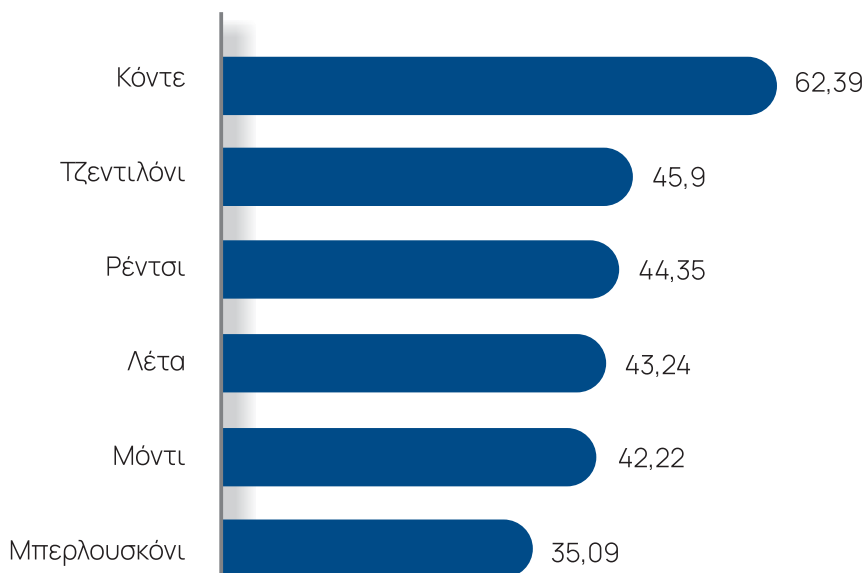
²⁰ Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, ο κύριος Κόντε είναι υποψήφιος για την ηγεσία του Κινήματος των 5 Αστέρων

Για παράδειγμα, στη διάρκεια της 17ης Νομοθετικής Περιόδου (2013-2018), όταν το Δημοκρατικό Κόμμα συμμετείχε αδιάκοπα στον κυβερνητικό συνασπισμό, κυρίως υπερψήφισε τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, δηλαδή δρούσε σύμφωνα με την υπευθυνότητα που απαιτείται όταν ένα κόμμα είναι στην κυβέρνηση. Αντιθέτως, το Κίνημα ήταν πάντοτε απρόθυμο να υπερψηφίσει την κύρωση εμπορικών συμφωνιών. Σε ορισμένες περιστάσεις η Λέγκα συντάχθηκε με το Κίνημα στην καταψήφιση των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Η συμπεριφορά τους κατά τις ψηφοφορίες και στα δύο νομοθετικά σώματα υπήρξε μόλις εχθρική προς τις διεθνείς συμφωνίες όπως η Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου και η Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Ουκρανίας, ή η Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Μολδαβίας.

Στη διάρκεια των τελευταίων λίγων ετών, σημειώθηκε προοδευτικά μια αύξηση στο ποσοστό των εμπορικών συμφωνιών που υιοθέτησε η Ιταλία. Αυτό μπορεί να παρατηρηθεί αν κανείς κοιτάξει τον αριθμό των διεθνών συνθηκών που κύρωσε το ιταλικό κοινοβούλιο ως ποσοστό όλων των κυβερνητικών νομοσχεδίων. Στη διάρκεια της θητείας του κυρίου Μπερλουσκόνι (16η Νομοθετική Περίοδος), οι εμπορικές συμφωνίες αποτελούσαν το 35 τοις εκατό των κυβερνητικών νομοσχεδίων. Υπό τους διαδόχους του στο αξίωμα Μόντι, Λέτα και Ρέντσι αυτό το ποσοστό σκαρφάλωσε στο 44 τοις εκατό.

Ωστόσο, στο σημερινό κοινοβούλιο (όπως και στις αρχές του 2021), το ποσοστό των συμφωνιών που εγκρίθηκαν αυξήθηκε σε 62 τοις εκατό υπό την πρωθυπουργία του Τζουζέπε Κόντε, ο οποίος παραιτήθηκε τον Φεβρουάριο του 2021 (Γράφημα 3).²¹

Γράφημα 3: Ποσοστό των διεθνών συνθηκών που κυρώθηκαν υπό τις πρόσφατες ιταλικές κυβερνήσεις

Πηγή: Come avviene la ratifica dei trattati internazionali (Openpolis 2019)

²¹ Come avviene la ratifica dei trattati internazionali. Redazione Openpolis 2019. (<https://www.openpolis.it/pa-role/come-avienne-la-ratifica-dei-trattati-internazionali/>)

Άλλες Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου συνάντησαν πολύ ισχυρότερη αντιπολίτευση. Η προταθείσα Διατλαντική Εταιρική Σχέση Εμπορίου και Επενδύσεων ΕΕ-ΗΠΑ (ΤΤΙΡ), που δεν τέθηκε ποτέ προς κύρωση καθώς δεν υπήρξε συμφωνία μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΕ, προκάλεσε αξιολογούμενη αντίδραση στην Ιταλία. Η Συνολική και Οικονομική Εμπορική Συμφωνία ΕΕ-Καναδά (CETA) εντέλει εγκρίθηκε, αλλά απαιτήσε μεγάλη προσπάθεια από τις κυβερνήσεις Ρέντσι και Τζεντιλόνι προκειμένου να πείσουν τους βουλευτές τους να την υπερψηφίσουν. Ήταν ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση πως ο ανταγωνισμός των αμερικανικών εταιρειών θα ζημίωνε σφοδρά τις ιταλικές βιομηχανίες, περιλαμβανομένων των υφασμάτων, της υπόδησης, της αγροτικής βιομηχανίας και των κεραμικών.

Ενώ η ΤΤΙΡ προκάλεσε ανησυχίες για ζητήματα όπως η προστασία των επενδύσεων, η CETA προκάλεσε άλλες ανησυχίες. Το πεδίο εφαρμογής της CETA ήταν πολύ λιγότερο ευρύ από της ΤΤΙΡ, ιδιαίτερα όσον αφορά τη ρυθμιστική σύγκλιση και τους κανόνες. Ωστόσο, τα αγροτικά συμφέροντα της Ιταλίας αντιτάχθηκαν με σφοδρότητα στην CETA (παρότι υπήρξαν ορισμένες εξαιρέσεις). Αυτό ίσως να εξηγεί εν μέρει, αλλά όχι εξ ολοκλήρου, την αντίθεση των κομμάτων που διαθέτουν ισχυρά ερείσματα στις αγροτικές εκλογικές περιφέρειες. Ωστόσο, οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου επηρεάζουν με διαφορετικούς τρόπους τους διάφορους αγρότες, και στην πραγματικότητα πολλοί επωφελούνται από τις ευκαιρίες στο να εξάγουν (βλ. παρακάτω τη συζήτηση για τη CETA). Συνεπώς ίσως υπάρχουν ορισμένοι πολιτισμικοί ή κοινωνικοί λόγοι για τους οποίους τα πολιτικά κόμματα, ιδιαίτερα εκείνα των οποίων η εκλογική βάση προέρχεται από τις αγροτικές εκλογικές περιφέρειες, τείνουν να υιοθετούν προσεγγίσεις εναντίον του εμπορίου και αδυνατούν να κατανοήσουν, να εξηγήσουν ή να προωθήσουν τα πιθανά οφέλη του πιο ελεύθερου εμπορίου, ακόμη και όταν μπορεί να αποδειχθεί ότι αυτά ωφελούν τους αγρότες. Αυτό έχει ένα πολιτικά αλλόκοτο αποτέλεσμα: τα κόμματα νιώθουν αναγκασμένα να αντιπολιτευτούν τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου τουλάχιστον ρητορικά ακόμη κι όταν πρέπει να τα υποστηρίξουν στο κοινοβούλιο, αλλά αποτυγχάνουν να επικαλεστούν την επιτυχία τους όταν το ελεύθερο εμπόριο συμβάλλει σε ορατά κοινωνικά ή οικονομικά οφέλη.

Συλλέξαμε πληροφορίες όσον αφορά τη συμπεριφορά των μεγαλύτερων πολιτικών κομμάτων της Ιταλίας κατά τις ψηφοφορίες για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που κυρώθηκαν από το ιταλικό κοινοβούλιο στη διάρκεια της περιόδου ανάμεσα στο 2009 και στο 2019. Όπως έχει ήδη καταδειχθεί, είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς πως τα αντιπολιτευτικά κόμματα, ειδικά το Κίνημα και η Λέγκα (και, αργότερα, οι Φρατέλι ντ' Ιταλία, ένα δεξιό λαϊκιστικό κόμμα που δημιουργήθηκε το 2012), άλλαξαν τη στάση τους προς το διεθνές εμπόριο όταν βρέθηκαν στην κυβέρνηση. Προκειμένου να αποδείξουμε αυτόν τον ισχυρισμό, θα εστιάσουμε στην εξέλιξη των εμπορικών συμφωνιών.

Στη διάρκεια του πρώτου τριμήνου του 2019, η συμφωνία ΕΕ-Ιαπωνίας (γνωστή ως "Αυτοκίνητα για Τουρί") τέθηκε σε ισχύ, γεγονός που αποτέλεσε τεράστια ευκαιρία για την ιταλική οικονομία. Η συμπεριφορά του κοινοβουλίου καταδεικνύει πως συνειδητοποιούσε ξεκάθαρα τη σημασία της για την ιταλική οικονομία, καθώς ακόμη και η αντιπολίτευση ψήφισε να κυρωθεί η συμφωνία. Τα πιο σημαντικά ζητήματα ήταν η απαίτηση προς την

Ιαπωνία να αναγνωρίσει 205 ευρωπαϊκές γεωγραφικές ενδείξεις προέλευσης (ΠΟΠ),²² 46 από τις οποίες είναι ιταλικές. Επιπροσθέτως, η συμφωνία προσφέρει εξαγωγικές ευκαιρίες σε άλλες σημαντικές ιταλικές βιομηχανίες όπως τη φαρμακευτική, των μηχανημάτων, των επίπλων και της μόδας.²³

Τον Νοέμβριο του 2020, το κοινοβούλιο συζήτησε την εμπορική και επενδυτική συμφωνία με τη Σιγκαπούρη.²⁴ Ένα σημαντικό σημείο της συμφωνίας ήταν ότι η ιταλική βιομηχανία τροφίμων παρέμεινε προστατευμένη από δασμούς στις εισαγωγές που κυμαίνονται γύρω στο 25 τοις εκατό.²⁵ Αυτός ο προστατευτισμός, σε συνδυασμό με το άνοιγμα των αγορών υπηρεσιών και των ευκαιριών συμμετοχής σε για δημόσιες προμήθειες, έδωσε το κίνητρο στα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα της Ιταλίας να επιδείξουν μια θετική στάση στη διαδικασία κύρωσης, αντιμετωπίζοντάς την ως σταδιακή διαδικασία παρά ως απότομο άνοιγμα της αγοράς, παρά το γεγονός ότι, από μακροοικονομική σκοπιά, τα οφέλη από το εμπόριο είναι υψηλότερα όσο πιο γρήγορα καταργούνται τα εμπόδια.

Το FTA ΕΕ-Βιετνάμ συζητήθηκε εκτενώς στο ιταλικό κοινοβούλιο λόγω των επιφυλάξεων σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των εργατών και τον ρόλο της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ILO). Τελικά, παρά την κοινωνική και θεσμική αντίθεση, κυρώθηκε από τα μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα περιλαμβανομένου του Δημοκρατικού Κόμματος, της Φόρτσα Ιτάλια και του Κινήματος των 5 Αστέρων. Κάτι που προξενεί ενδιαφέρον είναι πως παρότι το Κίνημα είχε υποστηρίξει πως η συμφωνία θα μπορούσε να έχει αρνητικό αντίκτυπο για τις ιταλικές επιχειρήσεις, τελικά αποφάσισε να υπερψηφίσει την κύρωσή της. Μια από τις κύριες ενστάσεις σε αυτή τη συμφωνία ήταν πως θα επέτρεπε 80 χιλιάδες τόνους επεξεργασμένου, ημικατεργασμένου και αρωματικού ρυζιού να εισαχθούν στην Ιταλία από το Βιετνάμ με μηδενικό δασμό. Αυτό το ζήτημα προκάλεσε ιδιαίτερη ανησυχία στους παραγωγούς ρυζιού του ιταλικού Βορρά.

Πίσω στο 2012, το Κίνημα υιοθέτησε μια αρκετά διαφορετική στάση όταν η ΕΕ υπέγραψε την πρώτη της διμερή περιφερειακή συμφωνία σύνδεσης με τις χώρες της Κεντρικής Αμερικής, περιλαμβανομένης της Κόστα Ρίκα, του Ελ Σαλβαδόρ, της Γουατεμάλας, της Ονδούρας, της Νικαράγουας και του Παναμά. Η συμφωνία βασιζόταν στον πολιτικό διάλογο, τη συνεργασία και το εμπόριο. Εκείνη την εποχή, ως αντιπολιτευτικό κόμμα, το Κίνημα αντίταχθηκε στη συμφωνία. Ωστόσο, οι προσπάθειές του να εμποδίσει την κύρωσή της ήταν ανεπιτυχείς καθώς η τεχνοκρατική κυβέρνηση του Μάριο Μόντι και τα αριστερά και δεξιά κόμματα που τη στήριζαν κύρωσαν θριαμβευτικά τη συμφωνία. Έτσι, οι Ευρωπαίοι εξαγωγείς επωφεληθήκαν από χαμηλότερα τελωνειακά έξοδα, ειδικά για καταναλωτικά αγαθά

²² Μια γεωγραφική ένδειξη ή ονομασία που χρησιμοποιείται σε προϊόντα τα οποία έχουν συγκεκριμένη γεωγραφική προέλευση και διαθέτουν ιδιότητες ή φήμη που σχετίζεται με αυτήν την προέλευση. Πηγή: <https://tinyurl.com/4bxsx2t6>

²³ In vigore l' accordo commerciale piu grande nella storia dell' UE. Morgantini, F. Forbes 2019. (<https://forbes.it/2019/01/31/accordo-commerciale-ue-giappone/>)

²⁴ Το μέρος που αφορά τις επενδύσεις θα τεθεί σε ισχύ μόνο μετά την κύρωση από τα ίδια τα κράτη-μέλη της Ένωσης

²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ιταλία-Σιγκαπούρη στην πόλη σας (<https://tinyurl.com/ruknh3js>)

στον βιομηχανικό τομέα, ιδιαίτερα της αυτοκινητοβιομηχανίας. Αντίθετα, οι Ευρωπαίοι παραγωγοί αντιμετώπισαν αυξημένο ανταγωνισμό από τις εισαγωγές λαχανικών, τροφίμων και οπτικών και φωτογραφικών οργάνων.

Κάτι παρόμοιο συνέβη και με τη συμφωνία με το Περού και την Κολομβία, όταν τα κόμματα της αντιπολίτευσης καταψήφισαν τη συμφωνία αλλά απέτυχαν να μπλοκάρουν την κύρωσή της. Σε αυτήν την περίπτωση, οι διαπραγματεύσεις έθεσαν τα θεμέλια για μια σταδιακή και αμοιβαία απελευθέρωση μέσω ενός φιλόδοξου FTA. Συνακόλουθα, το Εκουαδόρ προσχώρησε στη συμφωνία το 2016. Ο σκοπός αυτής της επέκτασης ήταν να αυξηθεί ο όγκος του εμπορίου και των επενδύσεων ανάμεσα στην ΕΕ και την κοινότητα των Άνδεων, ταυτόχρονα με την ενσωμάτωση αλυσίδων αξίας, και βοήθειας προς τις τοπικές επιχειρήσεις τόσο στο να αναπτυχθούν στις τοπικές τους αγορές όσο και στο να γίνουν ανταγωνιστικές διεθνώς.

Δύο χρόνια αργότερα, στη διάρκεια της διακυβέρνησης Ρέντσι, ξεκίνησαν συζητήσεις για τις Βαθείς και Ολοκληρωμένες Ζώνες Ελεύθερων Συναλλαγών (DCFTAs) ανάμεσα στην ΕΕ και τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία. Αυτές οι συζητήσεις συνεχίστηκαν υπό την κυβέρνηση Τζεντιλόνι, μετά την παραίτηση του Ρέντσι από τη θέση του πρωθυπουργού. Όταν η συμφωνία σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και της Μολδαβίας τέθηκε σε ισχύ τον Ιούλιο του 2016, υποστηρίχθηκε από το Δημοκρατικό Κόμμα, τη μεγαλύτερη δύναμη στον κυβερνητικό συνασπισμό. Ωστόσο, συνάντησε σφοδρή αντίδραση, κυρίως από το Κίνημα και τη Λέγκα. Το ίδιο συνέβη και με τις συμφωνίες εμπορίου με την Ουκρανία και τη Γεωργία. Η εμπορική συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και της Γεωργίας συνάφθηκε την ίδια μέρα με τη συμφωνία ΕΕ-Μολδαβίας, ενώ η πολιτική και οικονομική συμφωνία μεταξύ της ΕΕ και της Ουκρανίας τέθηκε σε ισχύ τον Σεπτέμβριο του 2017.

Οι DCFTAs περιλάμβαναν τόσο την κατάργηση ή τη μείωση των δασμών εισαγωγών στα εμπορικά αγαθά όσο και όρους προκειμένου να αυξηθούν οι συναλλαγές στις υπηρεσίες. Ο στόχος αυτών των συμφωνιών ήταν η συνεργασία στην οικονομική πολιτική, τη νομοθεσία και τη ρύθμιση, περιλαμβανομένων των εργασιακών δικαιωμάτων. Παρόλα αυτά και παρά το γεγονός πως αυτά τα πρώην μέλη της Σοβιετικής Ένωσης επεδίωκαν να αποστασιοποιηθούν από την επιρροή της Μόσχας, οι DCFTAs συνάντησαν σφοδρή αντίδραση από το Κίνημα και τη Λέγκα, που ήταν αντιπολιτευτικά κόμματα, και στα δύο νομοθετικά σώματα.

Τον Απρίλιο του 2016 η ΕΕ προσχώρησε σε μια συμφωνία σταθεροποίησης και σύνδεσης με το Κόσοβο (SAA). Η συμφωνία καθιέρωσε μια συμβατική σχέση που ενέχει αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις και καλύπτει ένα ευρύ φάσμα από τομείς, μαζί με τη δέσμευση για πολιτικούς, οικονομικούς και εμπορικούς δεσμούς ενώ αντιμετώπιζε ανησυχίες σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρότι αντιπροσώπευε μια ευκαιρία για το Κόσοβο ώστε να προσεγγίσει την ΕΕ, η Λέγκα αντιτάχθηκε σθεναρά στη συμφωνία. Ωστόσο, απέτυχε στην προσπάθεια να μπλοκάρει την κύρωσή της καθώς τα άλλα πολιτικά κόμματα, περιλαμβανομένου του Κινήματος των 5 Αστέρων, υποστήριξαν την SAA. Είναι ενδιαφέρον ότι όχι μόνο οι βουλευτές του Κινήματος ενέκριναν τη συμφωνία αλλά και ο Λουίτζι ντι Μάιο, που

ηγήθηκε του κόμματος μεταξύ του 2017 και του 2020 υπήρξε κύριος υπέρμαχος της κύρωσης της SAA.

Ο λαϊκισμός και η συμπεριφορά των ιταλικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες

Για αυτήν την ανάλυση, ερευνήσαμε τη συμπεριφορά των μεγαλύτερων πολιτικών κομμάτων της Ιταλίας κατά τις ψηφοφορίες στις δώδεκα μεικτές Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που έχουν ψηφιστεί τόσο από το ιταλικό όσο και από το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.

Ενώ τα “παραδοσιακά” πολιτικά κόμματα, δηλαδή η Φόρτσα Ιτάλια και το Δημοκρατικό Κόμμα, σε γενικές γραμμές υπερψήφισαν τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, τόσο στο εθνικό όσο και στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, ένας σημαντικός αριθμός ευρωβουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος καταψήφισαν ορισμένες συνθήκες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, παρόλο που οι ψήφοι τους δεν επαρκούσαν ώστε να εμποδίσουν την κύρωση. Αυτό ισχύει για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου Ευρώπης-Γκάνας, τη CETA, και τη Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας Νοτιοαφρικανικής Κοινότητας Ανάπτυξης (SADC EPA). Η πλειοψηφία των ευρωβουλευτών της Φόρτσα Ιτάλια επίσης καταψήφισαν αυτή τη συμφωνία. Αντίθετα, στο εθνικό κοινοβούλιο τόσο η Φόρτσα Ιτάλια όσο και το Δημοκρατικό Κόμμα υπερψήφισαν συστηματικά τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου. Μέσα σε αυτά τα κόμματα υπήρξαν φωνές που εναντιώθηκαν στο εθνικό κοινοβούλιο, αλλά όχι σε επαρκή αριθμό ώστε να μπλοκάρουν την κύρωση.

Στρεφόμενοι στα λαϊκιστικά κόμματα, χρησιμοποιούμε τον Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού του Timbro που κατατάσσει έντεκα ιταλικά κόμματα στη λαϊκιστική Αριστερά και εννέα στη λαϊκιστική Δεξιά. Ωστόσο, αρκετά εξ αυτών διαλύθηκαν διαδοχικά καθώς απέτυχαν να προσελκύσουν ικανό αριθμό ψήφων. Τρία από αυτά τα λαϊκιστικά κόμματα έχουν σημασία για την ανάλυσή μας: η Λέγκα, η οποία ιδρύθηκε τη δεκαετία του '80 αλλά στράφηκε στον δεξιόστροφο εθνικισμό αργότερα· το Κίνημα, που ιδρύθηκε το 2009, και οι Φρατέλι ντ' Ιτάλια (Fdl), που ιδρύθηκαν το 2012 μετά τη διάσπαση του μεγαλύτερου συντηρητικού κόμματος, του Partito della liberta. Στις εθνικές εκλογές του 2018 αυτά τα τρία κόμματα συνολικά συγκέντρωσαν το 54,2 τοις εκατό των ψήφων, ενώ στις ευρωεκλογές του 2019 το συνολικό τους ποσοστό αυξήθηκε ελαφρώς στο 57,8 τοις εκατό. Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές, τα τρία λαϊκιστικά κόμματα αθροίζουν 54,6 τοις εκατό στις δημοσκοπήσεις.²⁶

Παρά αυτήν την αξιοσημείωτη σταθερότητα στον συνολικό αριθμό ψήφων αυτών των λαϊκιστικών κομμάτων, η κατανομή των ψήφων ανάμεσά τους έχει αλλάξει δραματικά. Το 2018, το Κίνημα προσέλκυσε το 32,7 τοις εκατό των ψήφων, η Λέγκα το 17,4 τοις εκατό και οι Fdl μόλις το 4,1 τοις εκατό. Σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις την περίοδο της συγγραφής αυτής της μελέτης (Ιούνιος 2021), το Κίνημα συνεχίζει την αργή του πτώση στο 16,1 τοις

²⁶ Supermedia dei sondaggi politici, 26 novembre: continua il calo della Lega. Youtrend, 20 Νοεμβρίου 2020 (<https://tinyurl.com/bvv4yybv>)

εκατό, η υποστήριξη προς τη Λέγκα έχει μειωθεί στο 21 τοις εκατό, ενώ οι Fdl καταγράφουν ραγδαία άνοδο και τώρα βρίσκονται στο 19,6 τοις εκατό.

Στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η συμπεριφορά του Κινήματος κατά τις ψηφοφορίες φαίνεται ασταθής, αλλά μπορεί να καθορίστηκε από την προσοχή που επέδειξαν τα ΜΜΕ, καθώς οι ευρωβουλευτές του Κινήματος υπερψήφισαν ή απείχαν στις ψηφοφορίες για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που δεν κέρδισαν μεγάλη προσοχή στη δημόσια σφαίρα, αλλά αντιτάχθηκαν σθεναρά σε Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου οι οποίες συζητήθηκαν εκτενώς στα μέσα, και στα οποία θεωρήθηκε πως εναντιώνονταν συγκεκριμένες ομάδες ψηφοφόρων, όπως οι αγρότες και τα συνδικάτα. Οι ευρωβουλευτές του Κινήματος καταψήφισαν την προβεβλημένη CETA και τη SADC EPA, αλλά τελικά απείχαν στην ψηφοφορία για τη συμφωνία με την Ουκρανία.

Η Λέγκα καταψήφισε με συνέπεια τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου με δύο μικρές σημασίας εξαιρέσεις. Οι Φρατέλι ντ' Ιτάλια πρωτοεμφανίστηκαν στο Ευρωκοινοβούλιο στο τέλος της 8ης Νομοθετικής Περιόδου (2014-2019) όταν οι πρώην ευρωβουλευτές της Φόρτσα Ιτάλια που είχαν μετακινηθεί στους Ευρωπαίους Συντηρητικούς και Μεταρρυθμιστές (ECR) ενώθηκαν με τους Fdl για τις ευρωεκλογές του 2019. Η ομάδα ECR, της οποίας ως το 2019 ηγούνταν οι Βρετανοί Συντηρητικοί, υποστήριζε με συνέπεια τις συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου και οι ευρωβουλευτές των Fdl υπερψήφισαν αρκετές από αυτές τις συμφωνίες. Ωστόσο, από τη στιγμή που οι υπέρμαχοι του εμπορίου Βρετανοί Συντηρητικοί δεν ηγούνταν πλέον της ομάδας, οι Fdl καταψήφισαν τη συμφωνία προστασίας των επενδύσεων ΕΕ-Βιετνάμ. Ο πίνακας 3 συνοψίζει τη συμπεριφορά των κύριων κομμάτων της Ιταλίας στο Ευρωκοινοβούλιο.

Πίνακας 3: Συμπεριφορά των μεγαλύτερων πολιτικών κομμάτων της Ιταλίας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

	Μη λαϊκιστές		Λαϊκιστές		
	Δημοκρατικό Κόμμα	Φόρτσα Ιταλία	Λέγκα	Fdi	Κίνημα
Ενδιάμεση Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας ΕΕ-Γκάνας	Διαιρεμένοι*	Ναι	Ναι	-	=
Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης ΕΕ-Κοσόβου	Ναι	Ναι	Όχι	-	Ναι
Προσχώρηση του Εκουαδόρ στο FTA Περού-Κολομβίας	Ναι	Ναι	Όχι	-	Ναι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Κορέας	Ναι	Ναι	Όχι	-	=
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Ιαπωνίας	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
Συνολική Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία ΕΕ-Καναδά	Ναι**	Ναι	Όχι	-	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Μολδαβίας	=	Ναι	Όχι	Ναι	Ναι
Συμφωνία Οικονομικής Εταιρικής Σχέσης μεταξύ της ΕΕ και των κρατών της SADC EPA	Διαιρεμένοι §	Όχι***	Όχι	-	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Κολομβίας και Περού	Ναι	Ναι	=	Ναι	Ναι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Ουκρανίας	Ναι	Ναι	Όχι	-	=
Συμφωνία Προστασίας Επενδύσεων ΕΕ-Βιετνάμ	Ναι §§	Ναι	Όχι	Όχι	Ναι
Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Γεωργίας	Ναι §§§	Ναι	=	Ναι	Ναι

Ναι: υπερψήφισαν, Όχι: καταψήφισαν, =: απείχαν.

Σημειώσεις:

*10 ψήφοι υπέρ, 12 κατά, 3 αποχές

**Η πλειοψηφία των ευρωβουλευτών του Δημοκρατικού κόμματος ψήφισαν να κυρωθεί η CETA (15) αλλά μια σημαντική μειοψηφία (8) καταψήφισε

*** Η πλειοψηφία των ευρωβουλευτών των της Φόρτσα Ιταλία κατψήφισε (8), αλλά μια σημαντική μειοψηφία (3) υπερψήφισε

§ 7 ψήφισαν υπέρ, 8 κατά, 12 απείχαν

§§ Ενώ η πλειοψηφία των ευρωβουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος ψήφισε υπέρ (8), 1 καταψήφισε και 5 απείχαν

§§§ Ενώ η πλειοψηφία των ευρωβουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος υπερψήφισε (15), 1 καταψήφισε και 5 απείχαν

Τώρα θα εξετάσουμε τη συμπεριφορά κατά τις ψηφοφορίες στο ιταλικό κοινοβούλιο, που συνοψίζεται στον Πίνακα 4. Όπως και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα “παραδοσιακά”, μη-λαϊκιστικά κόμματα τείνουν να κρατούν θετική στάση ως προς την κύρωση των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Ιδιαίτερα το Δημοκρατικό Κόμμα έχει κυρίως υπερψηφίσει αυτές τις συμφωνίες, από κοινού με τη Φόρτσα Ιτάλια, η οποία διάκειται ευνοϊκά προς τις εμπορικές συμφωνίες, με κάποιες εξαιρέσεις. Αντίθετα, το Κίνημα των Πέντε Αστέρων εξέφραζε σταθερά την αντίθεσή του στην εφαρμογή εμπορικών συμφωνιών, αλλά όπως έχει ήδη σημειωθεί, άλλαξε τη συμπεριφορά του στον τρόπο που ψηφίζει όταν έγινε μέρος των κυβερνητικών πλειοψηφιών μετά τις εθνικές εκλογές του 2018. Το Κίνημα υποστήριξε τη συμφωνία ΕΕ-Ιαπωνίας, αλλά αντιτάχθηκε στη CETA. Το Κίνημα επίσης υποστήριξε τη συμφωνία σταθεροποίησης και σύνδεσης με το Κόσοβο.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά της δεξιάς Λέγκα κατά τις ψηφοφορίες, φαίνεται πως δεν υπάρχει κυρίαρχη τάση. Από τη μία πλευρά, το κόμμα εξέφρασε την αντίθεσή του σε εμπορικές συμφωνίες με τη Μολδαβία, την Ουκρανία και το Κόσοβο και στη CETA με τον Καναδά. Από την άλλη, η Λέγκα ήταν θετική στο να κυρώσει εμπορικές συμφωνίες με ασιατικές χώρες (Ιαπωνία, Βιετνάμ) και με νοτιοαμερικανικές (Περού, Κολομβία, Εκουαδόρ), αλλά μετέβαλε τη στάση της αφού εγκατέλειψε τον κυβερνητικό συνασπισμό το 2019.

Η αξιολόγηση των μοτίβων της ψήφου των κομμάτων στο ιταλικό κοινοβούλιο στις διεθνείς συμφωνίες, αποκαλύπτει μια ενδιαφέρουσα συμπεριφορά ως προς το ότι τα μεγάλα πολιτικά κόμματα μερικές φορές ψήφισαν διαφορετικά στη Βουλή (την κάτω Βουλή) και τη Γερουσία (την άνω Βουλή). Για παράδειγμα, η Φόρτσα Ιτάλια υπερψήφισε την κύρωση της συμφωνίας με την Ουκρανία στη Γερουσία, αλλά λίγους μήνες αργότερα την καταψήφισε στη Βουλή. Οι Φρατέλι ντ’ Ιτάλια απείχαν από την ίδια ψηφοφορία στη Γερουσία, αλλά υπερψήφισαν την κύρωση της συμφωνίας στη Βουλή. Οι Fdl επανέλαβαν αυτή τους τη συμπεριφορά στις ψηφοφορίες για τις συμφωνίες με τις χώρες των Άνδεων (Εκουαδόρ, Περού, Κολομβία), τις χώρες DCFTA (Γεωργία, Μολδαβία, Ουκρανία), Κόσοβο και Γκάνα.

Η Λέγκα επίσης ψήφισε διαφορετικά σε Βουλή και Γερουσία, υπερψηφίζοντας τη συμφωνία ΕΕ-Βιετνάμ στη Γερουσία, αλλά καταψηφίζοντας στη Βουλή, όπου της αντιτάχθηκε επανειλημμένα επικαλούμενη ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και οικονομικούς λόγους.

Πίνακας 4: Συμπεριφορά των μεγαλύτερων πολιτικών κομμάτων της Ιταλίας κατά τις ψηφοφορίες στο εθνικό κοινοβούλιο.

	Μη λαϊκιστές		Λαϊκιστές		
	Δημοκρατικό Κόμμα	Φόρτσα Ιτάλια	Λέγκα	Fdl	Κίνημα
Ενδιάμεση Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας ΕΕ-Γκάνας	Ναι	Ναι	-	Όχι	
Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης ΕΕ-Κοσόβου	Ναι	Ναι	Όχι	-*	Ναι
Προσχώρηση του Εκουαδόρ στο FTA Περού-Κολομβίας	Ναι	Ναι	Ναι	-*	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Ιαπωνίας	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
Συνολική Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία ΕΕ-Καναδά	Ναι	Ναι	Όχι	-*	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Μολδαβίας	Ναι	Ναι	Όχι	-*	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Κολομβίας και Περού	Ναι	Ναι	Ναι	-*	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Ουκρανίας	Ναι	Ναι**	Όχι	-*	Όχι
Συμφωνία Προστασίας Επενδύσεων ΕΕ-Βιετνάμ	Ναι	Ναι	Ναι§	-	Όχι
Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Γεωργίας	Ναι	*	§§	-*	Όχι

Ναι: υπερψήφισαν, Όχι: καταψήφισαν, =: απείχαν

Σημειώσεις:

* Υπερψήφισε στη Βουλή αλλά δεν ψήφισε στη Γερουσία

** Υπερψήφισε στη Γερουσία αλλά καταψήφισε στη Βουλή

§ Υπερψήφισε στη Γερουσία αλλά δεν ψήφισε στη Βουλή

§§ Καταψήφισε στη Βουλή αλλά δεν ψήφισε στη Γερουσία

Η σύγκριση των μοτίβων της συμπεριφοράς των κύριων πολιτικών κομμάτων της Ιταλίας κατά τις ψηφοφορίες στο ευρωπαϊκό και τα εθνικά νομοθετικά σώματα αποκαλύπτει ορισμένες εσωτερικές διαφορές μέσα στα ίδια τα κόμματα. Όπως σημειώθηκε ήδη, το Κίνημα των πέντε Αστέρων υπερψήφισε κάποια Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ενώ καταψήφισε ή απείχε από τις ψηφοφορίες για άλλα στο Ευρωκοινοβούλιο, ενώ στο ιταλικό κοινοβούλιο αντιτάχθηκε στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου ωστόσο γίνεται μέρος του κυβερνητικού συνασπισμού. Η αντίθεσή του, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, ήταν σφοδρότερη εναντίον της συμφωνίας με την Ουκρανία, της CETA και της SADC. Ωστόσο, στο εθνικό Κοινοβούλιο, υπερψήφισε την κύρωση των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου με την Ιαπωνία και το Κόσοβο.

Η Λέγκα σταθερά επιχειρηματολόγησε εναντίον των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με εξαίρεση τις συμφωνίες ΕΕ-Γκάνας και ΕΕ-Ιαπωνίας. Πίσω στην Ιταλία, αρχικά δεν ενέκρινε τη συμφωνία με την Ιαπωνία, αλλά εντέλει συμφώνησε να την υποστηρίξει σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Το ίδιο ισχύει και για τη συμφωνία με το Βιετνάμ. Αξίζει να σημειωθεί πως στις Βρυξέλλες η Λέγκα κατά κύριο λόγο αντιτάχθηκε στις εμπορικές συμφωνίες με το Εκουαδόρ, την Κολομβία και το Περού, αλλά τις κύρωσε σε εθνικό επίπεδο.

Οι ακροδεξιοί Φρατέλι ντ' Ιτάλια σε εθνικό επίπεδο υπερψήφισαν μόνο τη συμφωνία με την Ιαπωνία. Στο Ευρωκοινοβούλιο έτειναν να είναι υπέρ ενός ευρύτερου συνόλου συμφωνιών, αλλά καταψήφισαν τη συμφωνία ΕΕ-Βιετνάμ. Όπως εξηγήθηκε παραπάνω, αυτή η στάση θα μπορούσε εν μέρει να εξηγηθεί με μεταβολές στην πολιτική ομάδα ECR στην οποία ανήκουν στο Ευρωκοινοβούλιο.

Καταληκτικά, τα μη λαϊκιστικά κόμματα Δημοκρατικό Κόμμα και Φόρτσα Ιτάλια ψήφισαν την κύρωση των εμπορικών συμφωνιών σε εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, η συμπεριφορά των ευρωβουλευτών του Δημοκρατικού Κόμματος αποκάλυψε εσωτερικές διαφορές μεταξύ τους. Για τη συμφωνία με την Γκάνα, 10 ευρωβουλευτές του Δημοκρατικού Κόμματος υπερψήφισαν, 12 καταψήφισαν και 3 απείχαν, ενώ για τη SADC 7 υπερψήφισαν, 8 καταψήφισαν και 12 απείχαν. Για τη CETA, η πλειοψηφία των ευρωβουλευτών υπερψήφισε, αλλά μια σημαντική μειοψηφία καταψήφισε. Τέλος, παρά την υπερψήφιση της οικονομικής συμφωνίας SADC σε εθνικό επίπεδο, οι πιο πολλοί ευρωβουλευτές των FdI καταψήφισαν, αλλά μια υπολογίσιμη μειοψηφία υπερψήφισε.

Η εξέταση της συμπεριφοράς των πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες φανερώνει πως δύο παράγοντες μπορούν να θεωρηθούν σημαντικοί προκειμένου να προβλεφθεί η στάση τους: α) κατά πόσον είναι λαϊκιστικά (όπως αυτό καθορίστηκε με βάση τον Δείκτη Απολυταρχικού Λαϊκισμού Timbro)· και β) κατά πόσο ανήκουν στην κυβερνητική πλειοψηφία.

Ένα κόμμα είναι πιθανότερο να υπερψήφισει την κύρωση μιας Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου αν δεν είναι λαϊκιστικό ή αν είναι μέρος της κυβέρνησης· η υπερίσχυση αυτής της τελευταίας προϋπόθεσης θα άλλαζε το συνολικό αποτέλεσμα της ψηφοφορίας. Όταν οι πολιτικοί θεωρούν πως μπορούν να εκφράσουν την αντίθεσή τους σε μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ψηφίζοντας “όχι” χωρίς να υπονομεύουν τη διαδικασία κύρωσης, όπως

συμβαίνει συχνά στο Ευρωκοινοβούλιο, είναι πιθανότερο να καταψηφίσουν, ακόμη και αν ανήκουν σε μη λαϊκιστικά κόμματα. Αυτή η συμπεριφορά παρατηρήθηκε σε ευρωβουλευτές τόσο του Δημοκρατικού Κόμματος όσο και της Φόρτσα Ιτάλια σε αρκετές περιπτώσεις.

Όλα τούτα μας επιτρέπουν να εξαγάγουμε ορισμένα συμπεράσματα: πως οι λαϊκιστές είναι ιδεολογικά αντίθετοι στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου· πως λαϊκιστικές στάσεις παρατηρούνται ακόμη και μέσα στα ίδια τα μη λαϊκιστικά κόμματα· αλλά και πως η ανάληψη πολιτικών ευθυνών (όπως το αν ανήκουν σε μια κυβερνητική πλειοψηφία ή να έχουν την ευκαιρία να επηρεάσουν το αποτέλεσμα μιας κοινοβουλευτικής ψηφοφορίας) ωθεί τους πολιτικούς υπέρ της κύρωσης των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου.

Κύρια αίτια αντίθεσης προς τις συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου

Από την ανάλυσή μας πάνω στη συμπεριφορά κατά τις ψηφοφορίες φαίνεται πως πολλοί πολιτικοί, κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά των λαϊκιστικών κομμάτων, έχουν την τάση να καταψηφίζουν τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου εκτός αν υπάρχουν σοβαροί πολιτικοί λόγοι για να τα υπερψηφίσουν. Αυτό εγείρει το ερώτημα του γιατί τόσο πολλοί πολιτικοί τείνουν να είναι επικριτικοί ή σκεπτικιστές απέναντι στο ελεύθερο εμπόριο. Σε μια προσπάθεια να παράσχουμε μια απάντηση στο ερώτημα αυτό, εστιάζουμε σε δύο περιπτώσεις προς μελέτη: τη Διατλαντική Συμφωνία Εμπορικής και Επενδυτικής Εταιρικής Σχέσης ΕΕ-ΗΠΑ (την ΤΤΙΡ), που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, και τη CETA, η οποία κυρώθηκε. Οι δύο αυτές συμφωνίες έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους, ως προς το περιεχόμενο, καθώς και ως προς την αντίθεση που συνάντησαν. Προκειμένου να ταξινομήσουμε τα κύρια επιχειρήματα και να κατανοήσουμε από που πηγάζουν, βασιζόμαστε σε δύο κύριες πηγές:

- α) Μια μελέτη του Ινστιτούτου Bruno Leoni για τα κύρια επιχειρήματα εναντίον της ΤΤΙΡ (Manheimer, 2015) και
- β) Τα πρακτικά μιας Κοινοβουλευτικής Ακρόασης του Υπουργού Οικονομικής Ανάπτυξης της Ιταλίας του 2016 σχετικά με την ΤΤΙΡ και τη CETA (Ministero dello Sviluppo economico, 2016).²⁷

Φαίνεται πως υπάρχουν δύο είδη ενστάσεων απέναντι στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου: ενστάσεις επί της διαδικασίας, και ενστάσεις ως προς το περιεχόμενο αυτών των συμφωνιών.

Οι ενστάσεις ως προς τη διαδικασία βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην πεποίθηση πως οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου προκύπτουν μετά από μυστικές διαπραγματεύσεις και έτσι δεν είναι αντικείμενο κανενός ουσιαστικού δημοκρατικού διαλόγου. Στο αντεπιχείρημα πως οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου πρόκειται να κυρωθούν, είτε στο Ευρωκοινοβούλιο είτε στα εθνικά κοινοβούλια, υπάρχει η αντίρρηση πως η διάζευξη ναι-όχι εμπεριέχει μια

²⁷ Σημείωση: ένας από τους συγγραφείς αυτού του κεφαλαίου ήταν επικεφαλής του Τεχνικού Προσωπικού του Υπουργού το 2016

συνολική αξιολόγηση ολόκληρου του πακέτου, και πως μπορεί να καθοριστεί από εξωγενείς συνθήκες, όπως ευρύτερες πολιτικές προσεγγίσεις. Αυτό ως ένα βαθμό είναι αληθές.

Ωστόσο, οι προσπάθειες προκειμένου να αυξηθεί η διαφάνεια δεν υπήρξαν πάντοτε ευπρόσδεκτες από τους αντιπάλους των στις Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Για παράδειγμα, μετά από επικρίσεις για την υποτιθέμενη μυστικότητα των διαπραγματεύσεων για την ΤΤΙΡ, ο Ιταλός Υπουργός Οικονομικής Ανάπτυξης δημιούργησε μια αίθουσα ανάγνωσης όπου επέτρεψε την πρόσβαση των βουλευτών στα σχετικά έγγραφα, περιλαμβανομένου του περιεχομένου που είχε χαρακτηριστεί ως εμπιστευτικό. Η αίθουσα άνοιξε στις 30 Μαΐου του 2016. Τις πρώτες δύο εβδομάδες, μόλις 18 βουλευτές ερεύνησαν την “Κάμαρα με τα Μυστικά”, μένοντας εκεί κατά μέσο όρο για λίγο περισσότερο από μια ώρα. Τις επόμενες εβδομάδες, τα αιτήματα βουλευτών για πρόσβαση στα έγγραφα και ο μέσος χρόνος ανάγνωσης σημείωσαν πτώση. Παρά τον θόρυβο για τα υποτιθέμενα μυστικά, όταν όλες οι πληροφορίες κατέστησαν διαθέσιμες φάνηκε πως υπήρχε χαμηλό ενδιαφέρον για τα έγγραφα από τους βουλευτές. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι οι βουλευτές δεν επιτράπηκε να λαμβάνουν αντίγραφα των εγγράφων ή να συνοδεύονται από εξειδικευμένους συμβούλους στην αίθουσα. Όπως ίσως είναι αναμενόμενο από πολιτικούς, το περιεχόμενο αυτών των εγγράφων διέρρευσε. Η διαθεσιμότητα των λεπτομερειών των εγγράφων της διαπραγμάτευσης δεν οδήγησε τους αντιπάλους της ΤΤΙΡ σε αλλαγή στάσης. Οι ενστάσεις εξακολούθησαν να είναι οι ίδιες, γεγονός που καταδεικνύει πως η αντίθεση πήγαζε από ιδεολογικές αντιρρήσεις προς το ελεύθερο εμπόριο, παρά από συγκεκριμένες ανησυχίες.

Οι αντιρρήσεις προς το περιεχόμενο των στις Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου ήταν πιο ήπιες. Σχετίζονταν είτε με πολιτικά χαρακτηριστικά των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου, είτε στις επιπτώσεις τους σε συγκεκριμένους τομείς της εγχώριας οικονομίας, ιδίως στον αγροτικό. Οι κύριες επικρίσεις σε βάρος της ΤΤΙΡ βασίζονταν σε εικασίες “ιδιωτικοποίησης” δημοσίων υπηρεσιών και στους όρους προστασίας του Επενδυτή με τη μορφή ISDS/ICS²⁸, δηλαδή Όρους Επίλυσης Διαφωνιών Επενδυτή-Κράτους (ISDS) που αργότερα τροποποιήθηκαν για να γίνουν Επενδυτικό Σύστημα Απονομής Δικαιοσύνης (ICS). Οι όροι αυτοί παρείχαν στους διεθνείς επενδυτές ένα σύστημα μέσω του οποίου οι χώρες θα μπορούσαν να μηνυθούν για παραβιάσεις της προστασίας των επενδυτών, πχ αν μια κυβέρνηση αποφασίσει να αρπάξει ή να εθνικοποιήσει την περιουσία ξένων επενδυτών. Είναι ενδιαφέρον πως στο Ευρωκοινοβούλιο αυτοί οι όροι συνάντησαν την αντίθεση ευρωβουλευτών της Αριστεράς που τους θεώρησαν ως ιδιωτικοποίηση κρατικών υπηρεσιών από ξένους ιδιώτες επενδυτές, αλλά επίσης από ορισμένους ευρωβουλευτές με ελευθεριακή ιδεολογία οι οποίοι θεώρησαν πως οι χώρες που παραβιάζουν τα περιουσιακά δικαιώματα εγχώριων ή ξένων επενδυτών θα εξέπεμπαν ένα ξεκάθαρο μήνυμα πως οι ιδιωτικές επενδύσεις δεν είναι ευπρόσδεκτες, οδηγώντας τους λογικούς ιδιώτες επενδυτές αλλού και αφήνοντας τις χώρες που τα παραβιάζουν φτωχότερες εξαιτίας των αφρόνων πολιτικών τους.

²⁸ Παρά τις αλλαγές που έγιναν μετά την κριτική στα ISDS ώστε να διαμορφωθεί το νέο ICS, πχ όσον αφορά το πώς αναλαμβάνουν τα διεθνή δικαστήρια, οι επικριτές εξακολούθησαν να αντιμετωπίζουν και τα δύο συστήματα ως “ιδιωτικοποίηση” της Δικαιοσύνης.

Οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου παλαιότερης γενιάς, ή Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου με αναπτυσσόμενα κράτη, σπάνια ασχολούνταν με τις δημόσιες υπηρεσίες ή τις δημόσιες προμήθειες. Παρά το γεγονός ότι οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου της νεότερης γενιάς όπως η TTIP περιλαμβάνουν τέτοιους όρους για αυτά τα ζητήματα, οι υποστηρικτές της TTIP ισχυρίστηκαν πως δεν είχαν ως πρόθεση να επιβάλουν πολιτικές αποφάσεις προκειμένου να ιδιωτικοποιηθούν κρατικές υπηρεσίες, όπως υπέθεταν οι επικριτές. Αντίθετα, οι κυβερνήσεις παρέμεναν ελεύθερες να απαιτούν οι επιχειρήσεις ύδρευσης να είναι κρατικά μονοπώλια· αλλά αν μια εθνική ή τοπική κυβέρνηση καλέσει ιδιώτες να υποβάλουν προσφορές για αυτές τις υπηρεσίες, οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου επιδιώκουν να επιτρέπουν σε εταιρείες από τρίτες χώρες να αντιμετωπίζουν τους ίδιους όρους με τις εγχώριες ή με όσες εδρεύουν σε άλλες χώρες της ΕΕ. Αυτό δεν συνιστά υποχρεωτική ιδιωτικοποίηση, όπως συχνά ισχυρίζονται οι επικριτές των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου.

Οι όροι προστασίας επενδυτών πλέον περιλαμβάνονται συχνά σε Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου τις οποίες επιδιώκει να διαπραγματευτεί η ΕΕ, αλλά δεν αποτελούν νέο φαινόμενο. Οι όροι ISDS αποτελούν μέρος των επενδυτικών συμφωνιών για περισσότερο από πενήντα χρόνια, και αναγνωρίζονται ρητά από παραπάνω από ενενήντα διμερείς συμφωνίες ανάμεσα στην Ιταλία και τρίτες χώρες, καθώς και 1.400 διμερείς συμφωνίες μεταξύ άλλων κρατών-μελών της ΕΕ και τρίτων χωρών. Μπορεί να υπάρχουν ή να μην υπάρχουν λόγοι αντίθεσης προς τους όρους ISDS ή τους νέους όρους ICS, αλλά οι αντίπαλοι των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου πρόσφατα εστίασαν σε αυτές τις ρήτρες προστασίας των επενδυτών. Οι υποστηρικτές των όρων ICS ισχυρίζονται ακόμη πως αυτοί βοηθούν προκειμένου να διασφαλιστεί η αμεροληψία των διεθνών δικαστηρίων. Παρόλα αυτά, οι αντίπαλοι των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου έχουν καταλάβει πως οι προτεινόμενοι όροι προστασίας των επενδυτών προκαλούν κινδυνολογικά πρωτοσέλιδα στις εφημερίδες, παρότι υπάρχουν σε πολλές υπάρχουσες και προταθείσες συνθήκες. Κατά πάσα πιθανότητα, η αντίθεση στους όρους ISDS/ICS θα ήταν πειστικότερη αν οι αντίπαλοι α) παρήγαγαν εναλλακτικές προτάσεις για να δημιουργήσουν ένα ευνοϊκό για τους διεθνείς επενδυτές κλίμα και β) ήταν μέρος μιας ευρύτερης εκστρατείας για τους κανόνες προστασίας επενδυτών αντί μιας που έχει ως ξεκάθαρο στόχο την αμφισβήτηση της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου της οποίας είναι μέρος αυτοί οι όροι. Ωστόσο, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε πως θα υπάρχουν αντίπαλοι της προστασίας των επενδυτών που είναι ιδεολογικά αντίθετοι στους ιδιώτες και τους ξένους επενδυτές.

Άλλοι καθοριστικοί παράγοντες

Πολλές αντιρρήσεις βασίζονται στην πεποίθηση πως μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου βλάπτει την εθνική οικονομία. Αναμφίβολα, υπάρχουν κάποια συμφέροντα που ζημιώνονται από την απελευθέρωση του εμπορίου, είτε διότι δεν μπορούν να είναι ανταγωνιστικά είτε διότι δεν έχουν τη δυνατότητα να προσαρμοστούν στον αυξημένο ανταγωνισμό. Οι διαφορετικές Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου επηρεάζουν τους επιμέρους εγχώριους το-

μείς με διαφορετικούς τρόπους, οπότε αναντίρρητα καθένα πρέπει να αξιολογείται κατά περίπτωση. Ωστόσο, ορισμένες γενικές παρατηρήσεις είναι σαφείς.

Πρώτον, σε οποιαδήποτε συμφωνία, κάθε μέρος “δίνει” κάτι προκειμένου να κερδίσει κάτι σε αντάλλαγμα. Οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου δεν αποτελούν εξαίρεση. Δεύτερον, οι παραχωρήσεις που γίνονται συνήθως έχουν ως συνέπεια κάποιιοι τομείς της οικονομίας να εκτίθενται περισσότερο στον διεθνή ανταγωνισμό, και πως οι ξένες επιχειρήσεις θεωρούνται πιο ανταγωνιστικές. Αυτό μπορεί να βλάψει κάποιες εγχώριες επιχειρήσεις αλλά όχι την κοινωνία ή την οικονομία ως σύνολο. Οι οικονομολόγοι έχουν δείξει εδώ και χρόνια πως οι οικονομίες ωφελούνται από το διεθνές εμπόριο.

Ένα ευρύτερο επιχείρημα που εγείρεται συχνά είναι πως η συμφωνία θα κάνει εκπτώσεις ως προς τις περιβαλλοντικές, ρυθμιστικές ή εργασιακές προϋποθέσεις. Από τη μια πλευρά, οι αντίπαλοι των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου δεν επιθυμούν την ανάμιξη ξένων κυβερνήσεων στην εγχώρια πολιτική, αλλά την ίδια στιγμή θέλουν να “εξαγάγουν” ή ακόμη και να επιβάλουν τις απαιτήσεις τους στις χώρες με τις οποίες διαπραγματευόμαστε.

Μία Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου δεν σημαίνει απαραίτητα πως κάθε μέρος της διαπραγμάτευσης οφείλει να δεχτεί, να εφαρμόσει ή να μιμηθεί τις πολιτικές της άλλης πλευράς μέσω μιας διαδικασίας εναρμόνισης. Συνήθως σημαίνει πως συμφωνείται ένα σύνολο κανόνων, υπό τους οποίους οι παραγωγοί αγαθών και υπηρεσιών της μιας χώρας μπορούν να πουλήσουν σε όσες επιχειρήσεις και καταναλωτές της άλλης το επιθυμούν.

Φυσικά θα υπάρχουν πάντα εξαιρέσεις. Για παράδειγμα, η ΕΕ συνήθως επιβάλλει Γεωγραφικές Ενδείξεις σε χώρες με τις οποίες διαπραγματεύεται εμπορικές συμφωνίες. Ωστόσο, υπάρχει διαφορά μεταξύ όσων επιθυμούν αλλαγές σε συγκεκριμένα ζητήματα σε ένα FTA και σε όσους εργαλειοποιούν αυτά τα ζητήματα ως Δούρειο Ίππο εναντίον του ίδιου του FTA και, στην πραγματικότητα, εναντίον του πιο ελεύθερου εμπορίου γενικότερα. Αποτελεί ειρωνεία το ότι πολύ συχνά το ίδιο επιχείρημα προβάλλεται σε αρκετές χώρες, με τις περιβαλλοντικές και εργατικές οργανώσεις της μιας να κατηγορούν την άλλη πως οι προδιαγραφές της είναι χαμηλότερες. Είναι αληθές πως είτε η χώρα Α είτε η χώρα Β μπορεί να θεωρείται πως έχει θέσει υψηλότερες προδιαγραφές, αλλά οι αντίπαλοι στηρίζονται σε μια λογική πλάνη πως μια εμπορική συμφωνία μεταξύ της χώρας Α και της χώρας Β θα χαμηλώσει τις προδιαγραφές και στις δύο χώρες. Φυσικά, όσοι είναι εναντίον του ιδιωτικού τομέα ή θέλουν να προστατεύσουν εγχώρια συμφέροντα θα χρησιμοποιήσουν ούτως ή άλλως αυτά τα επιχειρήματα εναντίον του πιο ελεύθερου εμπορίου.

Καταληκτικά, και ειδικότερα για τον αγροτικό τομέα, πολύ συχνά προβάλλονται ψεύτικοι ισχυρισμοί ή αγνοούνται πιθανά οφέλη των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου. Για παράδειγμα, η TTIP επικρίθηκε σφοδρά στη βάση ότι θα εξανάγκαζε τις χώρες της ΕΕ να εισάγουν γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα, παρότι ορισμένες κυβερνήσεις έχουν απαγορεύσει τέτοιου είδους τρόφιμα στις χώρες τους. Αγνοούν το γεγονός πως αυτό το ζήτημα αποσύρθηκε από το τραπέζι καθώς ήταν ξεκάθαρα αδύνατο να υπάρξει συμφωνία. Από

την πλευρά της ΕΕ, παρότι ο Επικεφαλής Επιστημονικός Αξιωματούχος της ήδη το 2013 υποστήριξε μια επιστημονική αναφορά που υποστηρίζει πως “δεν υπάρχουν επαρκείς αποδείξεις που συσχετίζουν τέτοια [γενετικά τροποποιημένα] τρόφιμα με κινδύνους για το περιβάλλον ή με διατροφικούς κινδύνους”, αρκετές χώρες της ΕΕ έχουν απαγορεύσει την καλλιέργειά τους (Simon 2013). Από την πλευρά των ΗΠΑ, όταν ορισμένοι πολιτικοί υπέρ των συμφερόντων των καταναλωτών υποστήριξαν πως τα τρόφιμα εισαγωγής που περιέχουν γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς θα πρέπει να το αναγράφουν υποχρεωτικά, επιτρέποντας στους καταναλωτές να αποφασίσουν οι ίδιοι, ορισμένοι Αμερικανοί πολιτικοί το αντιμετώπισαν ως εμπόδιο που έχει απλώς άλλη μορφή από τους δασμούς.

Αντίστοιχα, πολλοί επικριτές της CETA υποστήριξαν πως θα εξέθετε τους Ευρωπαίους (και τους Ιταλούς) αγρότες σε άνισο ανταγωνισμό ενώ ισχύει το αντίθετο. Για πρώτη φορά, μια διεθνής συμφωνία ανάμεσα στην ηπειρωτική Ευρώπη και μια βορειοαμερικανική χώρα αναγνωρίζει τις Γεωγραφικές Ενδείξεις, προστατεύοντας την προέλευση διάσημων ιταλικών προϊόντων διατροφής. Αυτό αναμένεται να αντιμετωπίσει μακροχρόνια παράπονα πως οι Αμερικανοί παραγωγοί μιμούνται χαρακτηριστικά ευρωπαϊκά τρόφιμα χωρίς να πληροφορούν ξεκάθαρα για την προέλευσή τους. Είναι αρκετά ενδιαφέρον ότι οι αγρότες της Ιταλίας ήταν μοιρασμένοι ως προς τη CETA: η μεγαλύτερη οργάνωση αγρωτών, η Coldiretti, τάχθηκε κατά, ενώ μικρότερες οργανώσεις όπως η Cofagricoltura και η CIA τάχθηκαν με ήπιο τρόπο ή ανοιχτά υπέρ. Η Coldiretti ήταν αποτελεσματικότερη στο να προβάλει τη θέση της και ίσως στο να επηρεάσει όσους χαράσσουν πολιτική.²⁹ Αυτό αποτέλεσε ξεκάθαρα συμβιβασμό και ορισμένοι θιασώτες του ελεύθερου εμπορίου αντιτάχθηκαν στις Γεωγραφικές Ενδείξεις καθώς θεωρούν πως ενώ η χώρα προέλευσης θα πρέπει να αναγράφεται ξεκάθαρα, κάποιος καταναλωτής ευχαρίστως θα πληρώσει ακριβότερα για γνήσιο Προσούτο Πάρμας από την Πάρμα και άλλοι πρέπει να είναι ελεύθεροι να επιλέξουν φθηνότερο “Προσούτο Πάρμας” που παράγεται αλλού. Ωστόσο, το γεγονός πως οι Γεωγραφικές Ενδείξεις περιλήφθηκαν στη CETA καταδεικνύει πως το επιχείρημα πως η συμφωνία θα έβλαπτε τους Ιταλούς παραγωγούς ήταν απλώς ψέμα.

Για αυτούς τους λόγους, η αντίθεση στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου μπορεί να προέρχεται από δύο πηγές: την ιδεολογία και το (υποτιθέμενο) συμφέρον οργανωμένων ομάδων πίεσης. Μπορεί να συσπειρώνονται η μία με την άλλη αλλά διαθέτουν εντελώς διαφορετικές αφετηρίες και αποτελεσματικότητα. Τα λαϊκιστικά κόμματα είναι πιθανότερο να αποτελούν ιδεολογικούς αντιπάλους του ελεύθερου εμπορίου, και να διαδίδουν την ιδεολογία τους εναντίον του εμπορίου για να προσεγγίσουν οργανωμένα συμφέροντα που μπορεί να τα υποστηρίζουν με δωρεές ή άλλου είδους εκλογική υποστήριξη. Παρομοίως, οι αντιτιθέμενες φωνές μέσα στα μη λαϊκιστικά κόμματα μπορεί να δίνουν την εντύπωση πως αντιτίθενται στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου προκειμένου να προσεγγίσουν ομάδες πίεσης που αποτελούν ή μπορεί να αποτελέσουν κομμάτι της εκλογικής τους περιφέρειας, ούτως ώστε να κερδίσουν την υποστήριξή τους.

²⁹ Luciano Capone, ‘Furia cieca contro il Ceta’, Il Foglio, 7 Ιουλίου 2017, (<https://www.ilfoglio.it/economia/2017/07/07/news/furia-contro-il-ceta-143412/>)

Ισπανία

Αυτό το κεφάλαιο γράφτηκε από τους Alberto Gomez Hernandez και Antonio O'Mullony

Η ισπανική διαδικασία κύρωσης για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου

Το Τρίτο Κεφάλαιο του Ισπανικού Συντάγματος διακρίνει τις διεθνείς συμφωνίες σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τη φύση τους και επιβάλλει να ακολουθείται για αυτές η ίδια διαδικασία με τα κοινά νομοσχέδια, από τη στιγμή που θα παρουσιαστούν από την Κυβέρνηση προς ψήφιση στα δύο νομοθετικά σώματα του ισπανικού κοινοβουλίου, το Κογκρέσο και τη Γερουσία.

Η πρώτη ομάδα (Τύπος B2), που περιλαμβάνεται στο άρθρο 93 του Συντάγματος³⁰, αποτελείται από όσες συμφωνίες αναθέτουν την άσκηση αρμοδιοτήτων που πηγάζουν από το Σύνταγμα σε έναν διεθνή οργανισμό ή θεσμό, όπως είναι οι συνθήκες για την προσχώρηση, τη διεύρυνση ή τη μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι συνθήκες αυτού του είδους απαιτείται να περάσουν τη διαδικασία που αφορά οργανικό νόμο του κράτους: αυτή συνεπάγεται πως απαιτείται να εγκριθούν από την απόλυτη πλειοψηφία του Κογκρέσου σε μια ψηφοφορία για το σύνολο της συμφωνίας.

Το άρθρο 94.1 του Συντάγματος³¹ περιλαμβάνει ένα δεύτερο σύνολο συνθηκών (που επίσης εμπίπτουν στον Τύπο B2 όπως αναφέρεται για τους σκοπούς αυτής της μελέτης), που αποτελούνται από όσες είναι πολιτικής φύσεως, πχ όσες περιλαμβάνουν δημοσιονομικές υποχρεώσεις για το Δημόσιο Ταμείο ή συνθήκες που περιλαμβάνουν τροποποίηση ή ανάκληση εθνικών νόμων. Οι συμφωνίες αυτού του είδους απαιτούν επίσης πρότερη έγκριση τόσο από το Κογκρέσο όσο και από τη Γερουσία, αλλά μόνο με απλή πλειοψηφία στο κάθε σώμα.

- α) συμφωνίες πολιτικής φύσεως·
- β) συνθήκες ή συμφωνίες στρατιωτικής φύσεως·

30 Άρθρο 93 του Ισπανικού Συντάγματος: Μέσω ενός οργανικού νόμου, μπορεί να δοθεί έγκριση για τη σύναψη συνθηκών με τις οποίες εξουσίες που πηγάζουν από το Σύνταγμα εκχωρούνται σε διεθνή οργανισμό ή θεσμό. Τα νομοθετικά σώματα ή η κυβέρνηση υποχρεούνται, ανάλογα με κάθε περίπτωση, να εγγυώνται τη συμμόρφωση με αυτές τις συνθήκες και με τα ψηφίσματα που προέρχονται από τους διεθνείς και υπερεθνικούς οργανισμούς στους οποίους έχουν εκχωρηθεί οι εξουσίες.

31 Άρθρο 94 του Ισπανικού Συντάγματος: Προτού αναληφθούν υποχρεώσεις μέσω συνθηκών ή συμφωνιών, το Κράτος οφείλει να απαιτήσει την πρότερη έγκριση των νομοθετικών σωμάτων στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- γ) συνθήκες ή συμφωνίες που επηρεάζουν την εδαφική κυριαρχία του Κράτους ή τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις θεμελιώδεις υποχρεώσεις που καθιερώνονται στο Κεφάλαιο I·
- δ) συνθήκες ή συμφωνίες που επιβάλουν δημοσιονομικές υποχρεώσεις για το Δημόσιο Ταμείο·
- ε) συνθήκες ή συμφωνίες που περιλαμβάνουν την τροποποίηση ή ανάκληση κάποιου νόμου ή απαιτούν νομοθετικά μέτρα για την εκτέλεσή τους.

Τέλος, άλλες διεθνείς συνθήκες (Τύπου B1) δεν απαιτούν κοινοβουλευτική έγκριση, καθώς το Ισπανικό Σύνταγμα ορίζει ότι η Κυβέρνηση χρειάζεται μόνο να πληροφορήσει τόσο τη Βουλή όσο και τη Γερουσία. Παρά την αποκεντρωμένη φύση του πολιτικού του συστήματος, το Ισπανικό Σύνταγμα δεν απαιτεί την έγκριση των διεθνών συμφωνιών από τα σώματα των διαφορετικών περιφερειών, αρχιπελάγων ή αυτόνομων πόλεων. Για την ακρίβεια, δεν υπάρχει καν υποχρέωση ενημέρωσής τους από την εθνική κυβέρνηση.

Στην Ισπανία, από τη στιγμή που περάσουν οι διεθνείς συνθήκες, ακόμη και με τροπολογία του Συντάγματος,³² και δημοσιευτούν επίσημα, γίνονται κομμάτι της εθνικής έννομης τάξης. Αφού έχουν περάσει, μπορούν να ανακληθούν, να τροποποιηθούν ή να ανασταλούν με τον τρόπο που προβλέπεται από τις ίδιες τις συνθήκες ή σύμφωνα με τους γενικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου.

Συμπεριφορά κατά την ψήφο στο κοινοβούλιο

Η σημερινή δημοκρατική περίοδος που διανύει η Ισπανία ξεκίνησε με τις εκλογές του 1977, τις πρώτες ελεύθερες εκλογές μετά το 1936, και ρυθμίζεται από το Σύνταγμα το οποίο συμφωνήθηκε τόσο στο Κογκρέσο όσο και στη Γερουσία και επικυρώθηκε από το ισπανικό εκλογικό σώμα με δημοψήφισμα το 1978.

Εκ πρώτης όψεως, τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα τόσο στα εθνικά όσο και στο ευρωπαϊκό νομοθετικό σώμα, που συγκέντρωναν το 70 τοις εκατό των ψήφων σε εθνικό επίπεδο μέχρι το 2015, σπάνια συμφωνούν μεταξύ τους. Η Αριστερά, της οποίας πάντοτε ηγούνταν το Partido Socialista Obrero Espanol (PSOE) και η Δεξιά, της οποίας ηγούνταν το Union de Centro Democratico ως το 1982, έπειτα το Alianza Popular, και από το 1989 το Partido Popular (PP), σπάνια πέτυχαν δικομματικές συμφωνίες ακόμη και σε κρίσιμα ζητήματα όπως η παιδεία, η υγεία ή η εξωτερική πολιτική. Αντίθετα, η συνήθης τάση είναι η διαρκής αντιπολίτευση προς τις πολιτικές της εκάστοτε κυβέρνησης, ανεξάρτητα από τα οφέλη της κάθε πολιτικής που εξετάζεται, και ακόμη και αν ένα κόμμα της αντιπολίτευσης είχε προηγουμένως υποστηρίξει την ίδια ακριβώς πολιτική όταν ήταν κυβέρνηση.

³² Άρθρο 95.1 του Ισπανικού Συντάγματος: Η σύναψη οποιασδήποτε διεθνούς συνθήκης που περιλαμβάνει όρους αντίθετους προς το Σύνταγμα απαιτεί πρότερη τροποποίηση του Συντάγματος.

Στις δεκαετίες από την αποκατάσταση της δημοκρατίας, οποτεδήποτε είτε το PSOE είτε το PP βρέθηκαν στην αντιπολίτευση, αντιτέθηκαν στην εκάστοτε κυβέρνηση, με τρόπο που σχεδόν αποτελεί ζήτημα αρχής. Ωστόσο, όταν επανέρχονται στην κυβέρνηση και τα δύο κόμματα υποστηρίζουν πολιτικές τις οποίες είχαν προηγουμένως καταψηφίσει ως αντιπολίτευση.

Εντούτοις, αντίθετα από κάθε άλλο νομοσχέδιο που εγκρίνει η ισπανική κάτω Βουλή οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου δεν έχουν αποτελέσει αιτία σύγκρουσης ή αντιπαράθεσης. Μάλιστα από τις δέκα συμφωνίες που ψηφίστηκαν από το εθνικό κοινοβούλιο της Ισπανίας, τα δύο μεγάλα κόμματα διαφώνησαν μόνο σε μία, ενώ και τα δύο υπερψήφισαν τις υπόλοιπες εννέα.

Η συμφωνία για την οποία διαφώνησαν ήταν η CETA, που ήταν επίσης η μοναδική συνολική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου για την οποία ψήφισαν μεταξύ των υπό εξέταση συμφωνιών. Κατά την κοινοβουλευτική ψηφοφορία, το Σοσιαλιστικό Κόμμα απείχε αποκλίνοντας από την προηγούμενη θετική στάση που είχε τηρήσει. Το Κόμμα του Λαού υπερψήφισε, συνεπές προς τη συνήθη στάση του για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, με την εξαίρεση ενός βουλευτή ο οποίος απείχε τρεις φορές και καταψήφισε μία.

Τα άλλα κόμματα στο ισπανικό κοινοβούλιο κατά την περίοδο κατά την οποία κυρώθηκαν οι Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου είναι: το Izquierda Unida (Ενωμένη Αριστερά), το Podemos (αριστερούς λαϊκιστές), το Union Progreso y Democratica (σοσιαφιλελεύθερους υπέρ της ενότητας), το Ciudadanos (κεντρώους φιλελεύθερους) και το Vox (κατά της μετανάστευσης, κοινωνικά συντηρητικούς αλλά οικονομικά φιλελεύθερους). Τα δύο κεντρώα κόμματα, το Union Progreso y Democratica και το Ciudadanos, υπερψήφισαν το σύνολο των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου που εξετάζονται. Ως σχετικά νέο κόμμα, το Vox έχει υπερψήφισει την μοναδική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου για το οποίο έπρεπε να πάρει θέση ως τώρα. Το Izquierda Unida καταψήφισε δύο Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου και υπερψήφισε άλλες δύο, ενώ το Podemos, που σχημάτισε συνασπισμό μαζί με το Izquierda Unida το 2016, υπερψήφισε δύο Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου και καταψήφισε άλλες δύο.

Πίνακας 5: Η συμπεριφορά των κύριων πολιτικών κομμάτων στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου κατά τις ψηφοφορίες στο ισπανικό κοινοβούλιο

Συμφωνία	Μη λαϊκιστικά κόμματα			Λαϊκιστικά κόμματα		
	PP	PSOE	Ciudadanos	Vox	IU	Podemos
Συμφωνία Εμπορίου με το Περού & την Κολομβία	Ναι	Ναι	Δεν συμμετείχε	Δεν συμμετείχε	Όχι	Δεν συμμετείχε
Συμφωνία Σύνδεσης με την Κεντρική Αμερική	Ναι	Ναι	ΔΣ	ΔΣ	Όχι	ΔΣ
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου και Σύνδεσης με την Ουκρανία	Ναι	Ναι	ΔΣ	ΔΣ	Απέιχε	ΔΣ
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Μολδαβία	Ναι	Ναι	ΔΣ	ΔΣ	Ναι	ΔΣ
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Γεωργία	Ναι	Ναι	ΔΣ	ΔΣ	Ναι	ΔΣ
Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας με τη Νοτιοαφρικανική Κοινότητα Ανάπτυξης	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Ναι	
Προσχώρηση του Εκουαδόρ στη Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου του Περού & της Κολομβίας	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Ναι	
Συνολική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με τον Καναδά	Ναι	Απέιχε	Ναι	ΔΣ	Όχι	
Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας με την Γκάνα	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	
Παγκόσμια Συμφωνία με την Ιαπωνία	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Απέιχε	

Τα τοπικιστικά και εθνικιστικά κόμματα έχουν αποφασίσει πώς θα ψηφίζουν για τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου με βάση τις πολιτικές τους αρχές παρά με βάση την τοπική ή εθνική ταυτότητα. Τα τοπικά κόμματα της Δεξιάς: Partido Nacionalista Vasco (Βάσκοι εθνικιστές)· Convergencia i Unio αργότερα Junts per Catalunya (Καταλανοί εθνικιστές)· Coalicion Canaria (Συνασπισμός των Καναρίων Νήσων)· Foro Asturias (Forum των Αστουριών) και Union de Pueblo Navarro (Ένωση του Λαού της Ναβάρρας) υπερψήφισαν τις συμφω-

νίες. Τα τοπικά κόμματα της Αριστεράς, Esquerra Republicana de Catalunya (Δημοκρατική Αριστερά της Καταλωνίας), Bloque Nacionalista Galego (Γαλικιανοί εθνικιστές), Coalició Compromís (τοπικιστές της Βαλένθια) και Bildu (Βάσκοι εθνικιστές) έχουν αντιταχθεί σε κάθε Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου για την οποία είχαν την ευκαιρία να ψηφίσουν.

Τα ισπανικά πολιτικά κόμματα στο Ευρωκοινοβούλιο συνήθως ψηφίζουν με παρόμοιο τρόπο με το εθνικό κοινοβούλιο, αλλά όχι πάντοτε. Το PSOE και το PP έχουν υπερψηφίσει κάθε Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου αλλά απείχαν από την ψηφοφορία του 2015 για τη Συμφωνία Σύνδεσης με το Κόσσοβο. Στην ψηφοφορία για την Οικονομική Συνεργασία με την Νοτιοαφρικανική Κοινότητα Ανάπτυξης, εννέα ευρωβουλευτές του PP υπερψήφισαν ενώ πέντε καταψήφισαν. Εννέα σοσιαλιστές ευρωβουλευτές απείχαν και τέσσερις καταψήφισαν. Προς γενική κατάπληξη, στη διάρκεια της ψηφοφορίας για τη συμφωνία CETA με τον Καναδά, 12 από τους 15 σοσιαλιστές Ισπανούς ευρωβουλευτές υπερψήφισαν, σε αντίθεση με την αποχή τους από το εθνικό κοινοβούλιο της Ισπανίας.

Πίνακας 6: Η συμπεριφορά των κύριων πολιτικών κομμάτων στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου κατά τις ψηφοφορίες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Συμφωνία	Μη λαϊκιστικά κόμματα			Λαϊκιστικά κόμματα		
	PP	PSOE	Ciudadanos	Vox	IU	Podemos
Εμπορική Συμφωνία με το Περού & την Κολομβία	Ναι	Ναι	ΔΣ	ΔΣ	Όχι	ΔΣ
Συμφωνία Σύνδεσης με την Κεντρική Αμερική	Ναι	Ναι	ΔΣ	ΔΣ	Όχι	ΔΣ
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου και Σύνδεσης με την Ουκρανία	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Μολδαβία	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Συμφωνία Σύνδεσης με τη Γεωργία	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Απείχε
Συμφωνία Σύνδεσης με το Κόσσοβο	Απείχε	Απείχε	Απείχε	ΔΣ	Όχι	Απείχε
Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας με τη Νοτιοαφρικανική Κοινότητα Ανάπτυξης	Μοιρασμένη ψήφος υπέρ του ναι	Μοιρασμένη ψήφος με κυρίαρχη την αποχή	Όχι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Προσχώρηση του Εκουαδόρ στη Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με το Περού & την Κολομβία	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Συνολική Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με τον Καναδά	Ναι	Μοιρασμένη υπέρ ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας με την Γκάνα	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με τη Σιγκαπούρη	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Παγκόσμια Συμφωνία με την Ιαπωνία	Ναι	Ναι	Ναι	ΔΣ	Όχι	Όχι
Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με το Βιετνάμ	Ναι	Ναι	Ναι	Μοιρασμένη ψήφος	ΔΣ	Όχι

Όπως ισχύει και για τα άλλα κόμματα, το Union Progreso y Democracia, το Ciudadanos, οι Βάσκοι εθνικιστές και το Convergencia i Unio/Junts per Catalunya ψήφισαν με σχεδόν πανομοιότυπο τρόπο με το PP. Όπως και εκείνο, διαφοροποιήθηκαν στην Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με τις χώρες της Νότιας Αφρικής, για το οποίο το UPyD ψήφισε υπέρ ενώ οι Βάσκοι εθνικιστές απείχαν, με το Ciudadanos και το Convergencia i Unio να καταψηφίζουν. Ωστόσο, οι Βάσκοι και Καταλανοί εθνικιστές υπερψήφισαν τη Συμφωνία Σύνδεσης με το Κόσοβο.

Το Vox, το άλλο εθνικό κόμμα της Δεξιάς, έλαβε μέρος μόνο στην ψηφοφορία για την Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου με το Βιετνάμ, το οποίο ένας ευρωβουλευτής του υπερψήφισε, ένας καταψήφισε και δύο απείχαν. Στην άλλη πλευρά του πολιτικού φάσματος, το Izquierda Unida καταψήφισε και τις 12 Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, ενώ οι Podemos καταψήφισαν εννιά φορές και απείχαν δύο. Παρομοίως, το Bildu καταψήφισε όλες τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου. Το Esquerra Republicana de Catalunya καταψήφισε όλες τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, με εξαίρεση εκείνο για το Κόσοβο το οποίο υπερψήφισε.

Άλλοι Δείκτες

Οι κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις είναι μια άμεση και προφανής πηγή από την οποία μπορεί κανείς να μάθει τις θέσεις των πολιτικών κομμάτων σχετικά με κάθε Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου. Με δεδομένη την αυστηρή κομματική πειθαρχία που επικρατεί στο ισπανικό πολιτικό σύστημα, η θέση κάθε κόμματος είναι ξεκάθαρη από τις κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις και τα πρακτικά των ψηφοφοριών.

Στο Ευρωκοινοβούλιο, είναι συνήθως πιο συνηθισμένο για κάποιον ευρωβουλευτή να παρεκκλίνει από την κομματική γραμμή. Ορισμένοι ευρωβουλευτές αποκάλυψαν εκούσια πώς ψήφισαν, είτε στη διάρκεια της συνεδρίασης της “αιτιολόγησης ψήφου” μετά την ψηφοφορία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είτε γραπτά. Αυτές οι αιτιολογήσεις δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του Ευρωκοινοβουλίου. Ωστόσο, η δηλωμένη θέση μπορεί να μην καταδεικνύει πάντα το κίνητρο όλου του κόμματος, και όπως σημειώθηκε παραπάνω μπορεί να μην καταδεικνύει πώς θα ψήφιζε το κόμμα στα εθνικά νομοθετικά σώματα, καθώς ορισμένα κόμματα έχουν εκφράσει διαφορετικές θέσεις στο ισπανικό και στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.

Επιπροσθέτως, οι ιστοσελίδες και οι διευθύνσεις των ισπανικών πολιτικών κομμάτων και των ηγετών τους στα κοινωνικά δίκτυα παρέχουν μια πολύτιμη πηγή πληροφόρησης για τις απόψεις τους σχετικά με το διεθνές εμπόριο και τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου στη διάρκεια των τελευταίων ετών. Στη διάρκεια των γύρων διαπραγματεύσεων μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ το 2015 και 2016 για την TTIP, τα ισπανικά πολιτικά κόμματα, οι πολιτικοί και οι υποστηρικτές τους ήταν ιδιαίτερα ενεργοί διαδικτυακά, ειδικά όσοι σχετίζονταν με το Podemos, που αποκάλεσαν τη συμφωνία ως “σύνταγμα των πολυεθνικών” (Podemos 2015). Η TTIP ήταν μια από τις αμφιλεγόμενες εμπορικές συμφωνίες τόσο στις χώρες της ΕΕ όσο

και στις ΗΠΑ. Παρότι οι διαπραγματεύσεις έληξαν χωρίς συμφωνία, γεγονός που σημαίνει πως η συμφωνία δεν τέθηκε ποτέ προς ψήφιση στα κοινοβούλια, η TTIP δίκασε και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού.

Άλλες πηγές που συμβουλευτήκαμε περιλαμβάνουν τα εκλογικά προγράμματα των ισπανικών πολιτικών κομμάτων, ειδικά το 2019 που ήταν ένα “γεμάτο” εκλογικό έτος στην Ισπανία, καθώς πραγματοποιήθηκαν τέσσερις διαφορετικές εκλογικές αναμετρήσεις, περιλαμβανομένων δύο εθνικών. Συνεπώς, υπάρχει εκτεταμένη πρόσφατη βιβλιογραφία για τις πολιτικές των ισπανικών πολιτικών κομμάτων. Ωστόσο, παρά τις χιλιάδες σελίδες που παρήγαγαν τα πέντε κύρια κόμματα, η έρευνα αποκάλυψε μόνο έξι συγκεκριμένες προτάσεις, αλλά αυτές εστίαζαν περισσότερο στη διεθνοποίηση των επιχειρήσεων παρά εν γένει στο διεθνές εμπόριο.

Ενώ το πρόγραμμα του PP περιλαμβάνει τέσσερις προτάσεις αναφορικά με τις εξαγωγές και το διεθνές εμπόριο, όπως η καθιέρωση του “Startup Spain Programme”, για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας (Partido Popular 2019 19a), το Σοσιαλιστικό Κόμμα παρουσίασε την “Ανάπτυξη Ενός Σχεδίου Δράσης για τη διεθνοποίηση” (Partido Socialista Obrero Espanol 2019), ενώ το πρόγραμμα του Vox αναφερόταν στο ρόλο της Έρευνας και της Ανάπτυξης στην “παγκόσμια επέκταση των ισπανικών επιχειρήσεων” (Vox 2019). Τα προγράμματα των Ciudadanos και των Podemos δεν αναφέρονταν στις εξαγωγές, τη διεθνοποίηση και το διεθνές εμπόριο (Ciudadanos 2019·Podemos 2019) παρότι τα δύο κόμματα αντιτίθενται τόσο ρητορικά όσο και με την ψήφο τους στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου.

Συνολικά, τα προγράμματα των πέντε κύριων πολιτικών κομμάτων της Ισπανίας παρέχουν λίγα στοιχεία αναφορικά με τη στάση τους στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου ή το διεθνές εμπόριο, παρότι υπήρχαν ορισμένες αναφορές στις ισπανικές επιχειρήσεις που είναι ανταγωνιστικές στις ανά τον κόσμο αγορές.

Λαϊκισμός και συμπεριφορά των ισπανικών πολιτικών κομμάτων κατά τις ψηφοφορίες

Ο Δείκτης Απολυταρχικού Λαϊκισμού του Timbro περιλαμβάνει δεκατρία εθνικά και τοπικά ισπανικά πολιτικά κόμματα που έχουν συμμετάσχει σε εκλογές από τη δεκαετία του '80. Από τα δεκατρία λαϊκιστικά κόμματα, μόνο έξι παραμένουν ενεργά.³³

Ανάμεσα στα ενεργά κόμματα, το Podemos και το Izquierda Unida εν γένει κράτησαν στάση αντίθετη προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που ψηφίστηκαν στο Ευρωκοινοβούλιο και το Ισπανικό Κοινοβούλιο. Στην περίοδο που εξετάζουμε, ενώ το Izquierda Unida καταψήφισε σχεδόν κάθε συμφωνία στο Ευρωκοινοβούλιο, το Podemos υπερψήφισε το FTA με

³³ Πρόκειται για τα: Podemos, Izquierda Unida, Partido Comunista Obrero Espanol, Partido Comunista de los Pueblos de Espana, Partido Comunista de los Trabajadores de Espana, Unificacion Comunista de Espana, Vox.

την Γκάνα, απείχε στις συμφωνίες με τη Γεωργία, τη Μολδαβία και το Κόσοβο και υπερψήφισε τις υπόλοιπες. Στο εθνικό κοινοβούλιο, το Izquierda Unida καταψήφισε τη CETA και τη Συμφωνία Οικονομικής Συνεργασίας με την Γκάνα. Υποστήριξε την Εμπορική Συμφωνία με το Εκουαδόρ και την Οικονομική Συνεργασία με τη Νοτιοαφρικανική Κοινότητα Ανάπτυξης, αλλά καταψήφισε και τις δύο αυτές Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου στο Ευρωκοινοβούλιο.

Είναι πολύ νωρίς για να διακρίνουμε μια τάση στη στάση του Vox προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου, καθώς το κόμμα έχει συζητήσει και ψηφίσει στο εθνικό κοινοβούλιο μόνο η Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου ΕΕ-Ιαπωνίας, το οποίο και υποστήριξε. Έκτοτε, το Vox απέκτησε έναν επιπλέον ευρωβουλευτή μετά το Brexit, αλλά κατά το διάστημα της ψηφοφορίας διέθετε μόνο 4 ευρωβουλευτές.

Κύρια αίτια για την αντίθεση προς τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου

Από την είσοδο της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1986, τα δύο κύρια κόμματα -το PSOE και το PP- υποστηρίζουν τις φιλοδοξίες της ΕΕ για την υπογραφή διεθνών συμφωνιών εμπορίου. Η κοινοβουλευτική αντίθεση στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου προήλθε κυρίως από τα αριστερά κόμματα Izquierda Unida και Podemos καθώς και από τα αριστερά τοπικά κόμματα.

Το Podemos, που πλέον ανήκει στην κυβέρνηση συνασπισμού της Ισπανίας, έχει εκφράσει δημόσια την αντίθεσή του στο διεθνές εμπόριο. Το πρόγραμμα του κόμματος για τις τελευταίες εθνικές εκλογές καλούσε σε “υπεράσπιση του μοντέλου κοινωνικής πρόνοιας τον 21ο αιώνα” (Podemos 2019), δηλώνοντας πως το κόμμα “θα απορρίψει κάθε συμφωνία ελεύθερου εμπορίου νέας γενιάς η οποία καθιστά ευάλωτους τους παραγωγικούς και στρατηγικούς μας τομείς, και που μπορεί να ακυρώσει τη δημοκρατική αρμοδιότητα των λαών μας να αποφασίζουν για τους πόρους μας.” (Podemos 2019)

Ακόμη πιο ξεκάθαρο είναι το πολιτικό έγγραφο του κόμματος του 2020, που γράφει:

Κάθε προοδευτική εξέλιξη, οπουδήποτε στον κόσμο, πρέπει να συνοδεύεται από μια πρόταση για αλλαγή στη διεθνή οικονομία: να τελειώνει τη δημοσιονομική κυριαρχία πάνω στην πραγματική οικονομία· να αποκαθιστά την κεντρική θέση του δημόσιου τομέα στην οικονομία, που συνεπάγεται ότι σε διεθνές επίπεδο θα καθιερωθούν περιοριστικοί κανόνες για τις μεγάλες εταιρείες και το μεγάλο κεφάλαιο· ή μέσω μιας εμπορικής πολιτικής που δεν καθοδηγείται από το ιδιωτικό συμφέρον μιας χούφτας εταιρειών, ούτε εξαιτίας της ιδεολογικής τυφλότητας που θεωρεί πως το ελεύθερο εμπόριο είναι πάντα καλό. (Podemos 2020)

Το Podemos και ο ηγέτης του, Pablo Iglesias, άρχισαν να ασκούν επιρροή στο PSOE. Το 2017 οι θέσεις τους συνέπεσαν όταν ο Pedro Sanchez, που είχε επανεκλεγεί ως Γενικός Γραμματέας του Σοσιαλιστικού Κόμματος, άρχισε να στρέφει το κόμμα περισσότερο

προς τα αριστερά. Αφού πιάστηκε από την Irene Montero, νούμερο δύο του Podemos (και σύντροφο του Iglesias), η οποία προκάλεσε τον Sanchez “να δείξει, με στοιχεία, πού βρίσκεται” (El Mundo 2017), το PSOE ψήφισε την απόρριψη της συμφωνίας CETA στο εθνικό κοινοβούλιο, παρότι την είχε υποστηρίξει στο ευρωπαϊκό λίγες μέρες πριν.

Άλλοι καθοριστικοί παράγοντες

Όπως και σε άλλες χώρες, οι πολιτικές θέσεις των κομμάτων καθορίζονται όχι μόνο από την ιστορία και την ιδεολογία τους, αλλά επίσης από το περιβάλλον στο οποίο ανήκουν και την αλληλεπίδρασή τους με άλλα πολιτικά υποκείμενα και ομάδες συμφερόντων.

Στην Ισπανία, τα εμπορικά συνδικάτα παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και διαπραγμάτευση της εργατικής, της δημοσιονομικής, της εμπορικής και της βιομηχανικής πολιτικής. Παρότι αντιπροσωπεύουν μόλις το 13,6 τοις εκατό των εργαζομένων, αριθμό πολύ μικρότερο σε σύγκριση με χώρες όπως η Ισλανδία (91,8 τοις εκατό), η Δανία (66,5 τοις εκατό) και η Σουηδία (64,9 τοις εκατό) (OECD 2018), διατηρούν την επιρροή τους στην ισπανική πολιτική σκηνή εδώ και 100 χρόνια. Από την ίδρυσή της το 1888, η Union General de Trabajadores (Γενική Ένωση Εργαζομένων) συνδέεται με το Partido Socialista Obrero Espanol, που ιδρύθηκε το 1879. Το Ισπανικό Κομμουνιστικό Κόμμα, που μετά το 1986 αποτελεί τμήμα του συνασπισμού Izquierda Unida, που με τη σειρά του είναι πλέον τμήμα του Unidas Podemos έχει ιστορικούς δεσμούς με το μεγαλύτερο συνδικάτο της Ισπανίας, Comisiones Obreras (Επιτροπές Εργατών).

Το 2020, το Vox ίδρυσε τη Solidaridad (Αλληλεγγύη), ένα νέο δεξιό κατεύθυνσης συνδικάτο εμπνευσμένο από το Solidarinosc, το πολωνικό αντικομμουνιστικό συνδικάτο που ιδρύθηκε τη δεκαετία του '80. Η Solidaridad αυτοπροσδιορίζεται ως ριζοσπαστική εναλλακτική σε σχέση με τα υπάρχοντα αριστερά συνδικάτα της Ισπανίας. Τα κατηγορεί πως

έχουν γίνει μαριονέτες των πολυεθνικών της παγκοσμιοποίησης, που με τη σειρά τους τα επιβραβεύουν γενναιόδωρα για την πώληση της εργασίας, των ικανοτήτων, και του ταλέντου μας σε τιμή ευκαιρίας. Όλα τούτα, ενώ δεν σταματούν να αυξάνουν τους φόρους, ματώνοντας την εργατική τάξη της Ισπανίας και οδηγώντας την στην κατάρρευση και τη φτώχεια. (Solidaridad 2020)

Όπως και σε άλλες χώρες, τα περιβαλλοντικά κινήματα επίσης επηρεάζουν την ισπανική πολιτική σκηνή. Το Πράσινο κίνημα δεν έχει ισχυρή αντιπροσώπευση στο ισπανικό κοινοβούλιο. Το κόμμα Verdes Equo (Πράσινοι Οικολόγοι) προσχώρησε στο ψηφοδέλτιο του Podemos για τις εθνικές εκλογές του 2015 και στο συνασπισμό Unidas Podemos για τις εθνικές εκλογές του Απριλίου του 2019, αλλά σχημάτισε συνασπισμό με το Mas Pais (Περισσότερη Χώρα), που διαθέτει ισχυρή παρουσία στη Μαδρίτη και τη Βαλένθια, στις εθνικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2019. Το Equo αυτή τη στιγμή διαθέτει έναν βουλευτή ενώ το Mas Pais τρεις.

Ωστόσο, οι κύριες περιβαλλοντικές ΜΚΟ έχουν αξιοσημείωτη παρουσία στην Ισπανία μέσα από καμπάνιες και πιέσεις προς τους βουλευτές και νομοθετικές πρωτοβουλίες. Ενώ ο ισπανικός κλάδος της Greenpeace θεώρησε τις συμφωνίες μεταξύ Σοσιαλιστικού Κόμματος και Podemos ως “βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση” (Greenpeace 2018), το 2020 συνασπίστηκε με δύο άλλες αριστερές ΜΚΟ -τους Οικολόγους εν Δράσει και την Oxfam- για να υποβάλουν μήνυση εναντίον της ισπανικής κυβέρνησης, ισχυριζόμενοι πως δεν κάνει αρκετά προκειμένου να αντιμετωπίσει την κλιματική αλλαγή (Euractiv 2020). Αυτές οι ΜΚΟ τείνουν να είναι εναντίον των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου, αλλά η Oxfam υποστηρίζει τον μονόπλευρο περιορισμό των εμποδίων στις εισαγωγές από φτωχότερες χώρες, ενώ τα πράσινα κινήματα έχουν την τάση να προωθούν την αυτάρκεια και να αντιτίθενται στο διεθνές εμπόριο.

Τα ισπανικά κοινοβουλευτικά κόμματα της Δεξιάς επηρεάζονται από γεωργικούς οργανισμούς και ενώσεις ψαράδων, όπως η Asociacion Agraria de Jovenes Agricultores (Γεωργική Ένωση Νέων Αγροτών), που παραδοσιακά συνδεόταν με το PP αλλά έχει μετακινηθεί εγγύτερα προς το Vox. Και τα δύο κόμματα θεωρούνται πιο ευαίσθητα στις απαιτήσεις του λόμπι των αγροτών όταν πρόκειται για τη στάση που θα πάρουν στις εμπορικές συμφωνίες της ΕΕ.

Τι μπορεί να μας αποκρύπτει το σύνολο δεδομένων που διαθέτουμε

Είναι πολύ νωρίς να διακρίνουμε τάσεις οποιασδήποτε κατεύθυνσης στη συμπεριφορά του Vox κατά τις ψηφοφορίες και στη στάση του έναντι των εμπορικών συμφωνιών της ΕΕ, καθώς οι περισσότερες συνεδριάσεις και ψηφοφορίες για τις εμπορικές συμφωνίες της ΕΕ έλαβαν χώρα πριν την καλή επίδοση και ανάδειξη του κόμματος σε τοπικές και εθνικές εκλογές.

Από όλες τις συνεδριάσεις που περιλαμβάνονται στο σύνολο των δεδομένων, το Vox έχει ψηφίσει μόνο για τη συμφωνία ΕΕ-Βιετνάμ στο Ευρωκοινοβούλιο. Σε αυτή τη συνεδρίαση, οι τέσσερις ευρωβουλευτές του μοίρασαν τις ψήφους τους ανάμεσα σε υπέρ, κατά και αποχή, γεγονός που σε αυτό το χρονικό σημείο καθιστά αδύνατο να σκιαγραφηθεί ένα προφίλ για την επίσημη θέση του ως κόμματος από τη συμπεριφορά του κατά τις ψηφοφορίες. Ωστόσο, το πρόγραμμα του Vox για τις Ευρωεκλογές του 2019 συνδυάζει την πεποίθηση πως “το ελεύθερο εμπόριο απαιτεί ανταγωνιστικό ανταγωνισμό, ώστε αν τα ισπανικά προϊόντα δεν μπορούν να ανταγωνιστούν με ίσους όρους στις διεθνείς αγορές, ...πρέπει να ληφθούν διορθωτικά ή προστατευτικά μέτρα”, με την ιδέα της δημιουργίας “μιας θεσμικής αρχής που εποπτεύει και επιταχύνει τη διαπραγμάτευση και υπογραφή εμπορικών συμφωνιών, δουλεύοντας με βάση στόχους και προθεσμίες” (Vox 2019).

Ζητά επίσης μια

μεταρρύθμιση στη διαδικασία για την υπογραφή εμπορικών συμφωνιών με τρίτες χώρες έτσι ώστε, στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων μιας συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου, αν έχει επιτευχθεί η κατανόηση όσον αφορά έναν συγκεκριμένο τομέα της οικονομίας, η εμπορική συμφωνία μπορεί να ενεργοποιηθεί όσον αφορά τα αγαθά που αφορά αυτή η συμφωνία για τον συγκεκριμένο τομέα, χωρίς να απαιτείται συνολική συμφωνία (ό.π.).

Πέρα από τους λόγους πίσω από την απρόσμενη απόρριψη της CETA από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, που αναλύθηκε παραπάνω, ένα άλλο σημαντικό γεγονός που δεν μπορούν να εξηγήσουν τα δεδομένα των ψήφων είναι η στάση των δύο μεγάλων κομμάτων, του PSOE και του PP μαζί με το Podemos, το Ciudadanos και το Union Progreso y Democracia, στη συνεδρίαση του FTA με το Κόσοβο, που έλαβε χώρα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στην ψηφοφορία στο Στρασβούργο, όλα αυτά τα κόμματα απέτυχαν να υπερψηφίσουν τη συμφωνία. Ωστόσο, αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την παρουσία τοπικών αυτονομιστικών κομμάτων στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Ισπανίας. Τα εθνικά κόμματα δεν αναγνωρίζουν την ανεξαρτησία του Κόσοβου, ενώ τα τοπικά βασκικά και καταλανικά κόμματα υπερψήφισαν. Ακόμη και το αριστερό Esquerra Republicana de Catalunya υπερψήφισε τη συμφωνία με το Κόσοβο, παρότι έχει καταψηφίσει τις άλλες Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου που έχει εξετάσει. Αυτό το δεδομένο ενισχύει την παρατήρηση πως οι στάσεις των διαφορετικών κομμάτων έναντι των Συμφωνιών Ελεύθερου Εμπορίου δεν βασίζονται πάντοτε στη γενική τους θεώρηση για το ελεύθερο εμπόριο ή τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου.

Συμπεράσματα: Μια φιλελεύθερη απάντηση στις προκλήσεις

Ο πιο εύλογος παράγοντας που μοιάζει να οδηγεί τα πολιτικά κόμματα στο να αντιτάσσονται στις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου είναι η αντίσταση από οργανωμένες ομάδες: επιχειρήσεις με ηγετική θέση, οργανωμένες εργατικές ή περιβαλλοντικές ομάδες. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί, πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε το θεσμικό πλαίσιο των συστημάτων των πολιτικών κομμάτων στις χώρες που εξετάζονται σε αυτή τη μελέτη. Τα πολιτικά συστήματα των σύγχρονων φιλελεύθερων δημοκρατιών επηρεάζονται από εκείνο που η θεωρία της δημόσιας επιλογής αποκαλεί πρόβλημα της αντιπροσώπευσης, όπου τα συμφέροντα των πολιτικών και των ψηφοφόρων δεν εναρμονίζονται. Τα πολιτικά κόμματα είναι ευάλωτα στην προσοδοθηρία και στην πίεση από οργανωμένες ομάδες που επενδύουν στη δύναμη ενός κόμματος ώστε να κερδίζουν αυξημένα οφέλη για τους εαυτούς τους (Tullock 1967, Krueger 1974).

Τα πολιτικά κόμματα στη Νότια Ευρώπη, όπως και αλλού, έχουν αναπτύξει σχέσεις που βασίζονται στην πατρωνία μεταξύ ομάδων συμφερόντων και του κράτους, γεγονός που απολήγει στον έλεγχο των πόρων από πάτρωνες που προσφέρουν στους πελάτες τους σε μια αμοιβαία (πολιτική) συναλλαγή (Garcia 2015). Με δεδομένο αυτό το πλαίσιο του κομματικού ανταγωνισμού, φαίνεται να υπάρχει περιορισμένη αυτονομία για τα πολιτικά κόμματα ώστε να παρεκκλίνουν από τις απαιτήσεις των κύριων ομάδων συμφερόντων και να διαμορφώνουν συμμαχίες προκειμένου να προωθήσουν μεταρρυθμίσεις (Τραντίδης 2015). Πρέπει επίσης να λάβουμε υπ' όψιν το πλαίσιο των συγκεντρωμένων ωφελειών για σημαντικές πελατειακές ομάδες και του μοιρασμένου κόστους σε όλο το γενικό πληθυσμό (Olson 1965), τον θεμελιώδη μηχανισμό μέσω του οποίου ομάδες συμφερόντων αντιτίθενται σε πολιτικές που μπορεί να βλάψουν τα παγιωμένα συμφέροντά τους. Έτσι, οι μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της ελεύθερης αγοράς πρέπει να ξεπεράσουν την πίεση εναντίον βραχυπρόθεσμων απωλειών που θα επέλθουν άμεσα σε ομάδες συμφερόντων (τις απώλειες των συγκεντρωμένων ωφελειών) για να παράσχουν στο μέλλον έμμεσες μακροπρόθεσμες ωφέλειες για την πλειοψηφία. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι κυβερνήσεις μπορεί να επιδιώξουν να αποζημιώσουν τους βραχυπρόθεσμα ζημιωμένους από την απελευθέρωση του εμπορίου, καθώς το κόστος αποζημίωσης είναι κατά πολύ μικρότερο σε σχέση με τα οφέλη του ελεύθερου εμπορίου για την οικονομία (Rickard 2015).

Οι εργατικές, οι περιβαλλοντικές και λαϊκιστικές ομάδες εκμεταλλεύονται την πεποίθηση, που είναι ευρέως διαδεδομένη στον πολιτικό διάλογο σήμερα, πως η ιδιωτικοποίηση, οι ανοιχτές αγορές και το ελεύθερο εμπόριο ευνοούν τα συμφέροντα των μεγάλων επιχειρήσεων. Οι λαϊκιστές τείνουν να χρησιμοποιούν αυτήν την πεποίθηση για να αναπαράγουν

μια στρεβλή διχοτόμηση μεταξύ των ελίτ (των μεγάλων επιχειρήσεων) και του λαού (όπως περιγράφονται οι εγχώριες ομάδες συμφερόντων). Ωστόσο, υπάρχουν πάντα ιστορίες επιτυχίας, όποτε η κρατική παρέμβαση μειώνεται ή καταργείται και προκύπτει μια φιλελευθεροποιημένη αγορά προς όφελος του λαού. Μια τέτοια επιτυχημένη πολιτική απελευθέρωσης ήταν στην Ελλάδα η ιδιωτικοποίηση του ΟΤΕ, του πρώην κρατικού μονοπωλιακού παρόχου τηλεπικοινωνιών, και το άνοιγμα της αγοράς σε ανταγωνιστές. Παρά την ισχυρή αντίδραση στην απελευθέρωση του τομέα³⁴, “η μείωση της ιδιοκτησίας του κράτους έχει θετικό αντίκτυπο στην επίδοση του ΟΤΕ στην αγορά ειδικά όσον αφορά την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού”, γεγονός που αυξάνει την απόδοση του οργανισμού στην αγορά και την κοινωνία (Παγουλάτος & Ζαχαριάδης 2011). Σήμερα, η αγορά τηλεπικοινωνιών στην Ελλάδα παρέχει καλύτερες υπηρεσίες συγκριτικά με την κατάσταση που επικρατούσε όταν υπήρχε κρατικό μονοπώλιο, υπό την έννοια πως η πλειοψηφία των ανθρώπων μπορεί να κατανοήσει τον θετικό αντίκτυπο της απελευθέρωσης, παρότι κάποτε αυτή είχε γνωρίσει σφοδρή πολεμική από παγιωμένα συμφέροντα.

Πολλές παρόμοιες εμπειρίες σε όλη τη Νότια Ευρώπη καταδεικνύουν τις θετικές επιπτώσεις των εγχώριων μεταρρυθμίσεων προς την κατεύθυνση της ελεύθερης αγοράς, το πιο ελεύθερο διεθνές εμπόριο και αντίστοιχες μεταρρυθμίσεις σε άλλες χώρες. Οι βέλτιστες πρακτικές επιτυχημένων μεταρρυθμίσεων είναι το κλειδί για να καταδειχθεί ότι εξελίξεις που μοιάζουν βραχυπρόθεσμα αρνητικές, θα υποσκελιστούν μακροπρόθεσμα από ευρύτερες ωφέλειες.

Τα πολιτικά κόμματα τείνουν να εκμεταλλεύονται τις περιβαλλοντικές ανησυχίες, ενίοτε προκαλώντας κοινωνική σύγκρουση, στο βωμό της εκλογικής τους επιτυχίας. Με αυτό το δεδομένο, τα αριστερά κόμματα θεωρούνται πολύ πιο προσηλωμένα στην προστασία του περιβάλλοντος από εκείνα της Δεξιάς (Michallet, Gaeta & Facch 2015).

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτές οι περιβαλλοντικές ανησυχίες, τις οποίες οι επικριτές τους αποδίδουν περισσότερο στην αντικαπιταλιστική ατζέντα παρά σε γνήσιες ανησυχίες για το περιβάλλον, οι υποστηρικτές των ελεύθερων αγορών και του ελεύθερου εμπορίου πρέπει να υπογραμμίσουν και να εξηγήσουν το ζήτημα των εξωτερικότητων στην οικονομική δραστηριότητα. Κάθε πολιτική έχει ένα κόστος, ένα τίμημα το οποίο είμαστε διατεθειμένοι να πληρώσουμε προκειμένου να κερδίσουμε τα οφέλη που “παράγονται”. Έτσι λοιπόν, κάθε πολιτική για την οποία καλούμαστε να αποφασίσουμε συνδέεται με συγκεκριμένα κόστη και οφέλη.

Ο πιο πολλά υποσχόμενος τρόπος προκειμένου να επιχειρηματολογήσουμε αναφορικά με όλους αυτούς τους παράγοντες είναι με τη δημοσίευση και διάδοση ερευνητικών και πολιτικών ερευνών, με τη συνεργασία με δημοσιογράφους, σχολιαστές και πολιτικούς φορείς που είναι ανοιχτοί στην επιχειρηματολογία υπέρ του ελεύθερου εμπορίου ή υποστη-

³⁴ Σύμφωνα με τον Τραντίδη, (2013, σ. 150) “το 50,3% όσων απάντησαν σε μια δημοσκόπηση ήταν αντίθετοι στις αποκρατικοποιήσεις καθώς “υπηρετούν το συμφέρον μιας συγκεκριμένης μεγάλης επιχείρησης αντί να υπηρετούν το γενικό συμφέρον της οικονομίας”.

ρίζουν ήδη την απελευθέρωση του εμπορίου, εξηγώντας τα οφέλη στον μη εξειδικευμένο αναγνώστη.

Τέτοιες συνεισφορές πρέπει να υπογραμμίσουν με συγκεκριμένο τρόπο το κόστος αυτού του μεταμφιεσμένου προστατευτισμού σε βάρος των καταναλωτών και τους ξεκάθαρους δεσμούς μεταξύ της ευημερίας και της ισχυρότερης περιβαλλοντικής προστασίας και διαχείρισης. Αυτό θα συμβάλει να καταστήσουμε υπόλογα τα πολιτικά κόμματα που, όπως καταδεικνύει αυτή η μελέτη, υποστηρίζουν τις Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου όταν βρίσκονται στην εξουσία και τα αντιπολιτεύονται όταν βρίσκονται στην αντιπολίτευση, αλλά αυτό δεν αρκεί. Ίσως είναι απαραίτητος ο συνδυασμός αυτής της λογοδοσίας με μια προσπάθεια αντιμετώπισης των ανησυχιών όσων πρόκειται να ζημιωθούν από την απελευθέρωση του εμπορίου, ενδεχομένως με την πρόταση αποζημίωσης για τους βραχυπρόθεσμα ζημιωθέντες.

Αυτά τα μέτρα μπορεί να καταστήσουν πιο δύσκολο τον ισχυρισμό των πολιτικών πως αντιστέκονται στο ελεύθερο εμπόριο εν ονόματι των συμφερόντων “του λαού” και των θέσεων εργασίας, όταν μπορεί να καταδειχθεί πως η παρεμπόδιση του εμπορίου επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας, και πως οι ανησυχίες όσων βραχυπρόθεσμα θα βγουν χαμένοι έχουν αντιμετωπιστεί.

Βιβλιογραφία

- Aslanidis, P. and Kaltwasser, C. R. (2016) Dealing with populists in government: the SYRIZA-ANEL coalition in Greece. *Democratization* 23, 1077-1091.
- Boudreaux, D. (2018) Free Trade and how it enriches us. Institute of Economic Affairs Discussion Paper 94 ([DP94_Free-Trade_web.pdf \(iea.org.uk\)](https://www.ief.org.uk/wp-content/uploads/2018/07/DP94-Free-Trade-web.pdf)).
- Bourguignon (2015) The precautionary principle: definitions, applications and governance. European Parliamentary Research Service. PE-573.876 (<https://tinyurl.com/4vmpfh5j>)
- Ciudadanos (2017) Nuestros valores. (<https://tinyurl.com/48k7f4s9>).
- Ciudadanos (2019) Un gran acuerdo nacional para poner España en marcha. (<https://www.ciudadanos-cs.org/programa-electoral>).
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium* 10 (2) 126-155.
- El Mundo (2017) Podemos impuso al PSOE dejar de apoyar el tratado de libre comercio entre la UE y Canadá. (<https://www.elmundo.es/espana/2017/06/22/594ae3f422601da0208b4615.html>).
- Euractiv (2020) Greenpeace targets Spain with climate change lawsuit. Euractiv.com. 16 September (<https://tinyurl.com/hkxt7a4m>)
- European Commission (2000) Communication on the Precautionary Principle. European Commission COM(2000) 1, Brussels.
- European Commission (2020) Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. (https://ec.europa.eu/growth/single-market_en).
- European Commission (2021a) Negotiating EU trade agreements ([https:// trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/june/tradoc_149616.pdf](https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/june/tradoc_149616.pdf)).
- European Commission (2021b) Ensuring EU legislation supports innovation (https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/law-and-regulations/innovation-friendly-legislation_en).
- Garcia, C. (2015) PR, clientilism and economics: a comparison of southern Europe and Latin America. *Journal of Communication Management* 19 (2) 133-149.
- Gratius, S (2011) The EU-Brazil Strategic Partnership: Everything but Trade? *Fundacion para las Relaciones Internacionales y el Dialogo Exterior (FRIDE)* 2011/10 – Opinion.
- Greenpeace (2018) Una mirada ecologista al acuerdo presupuestario de Gobierno y Unidos Podemos. (<https://tinyurl.com/525h5cv5>).
- ICEX, (2020) Relaciones Económicas Internacionales. (<https://tinyurl.com/s6hm3m7z>).
- Krueger, A. O. (1974) The Political Economy of the Rent-Seeking Society. *American Economic Review* 64: 291-303.

- Kutlina-Dimitrova, Z., Rueda-Cantouche, J. M., Amores, A. F. And Roman, M. V. (2018) How important are EU exports for jobs in the EU? Trade Chief Economist Note Issue 4. (https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/november/tradoc_157517.pdf).
- Lofstedt, R. (2003) The Precautionary Principle: Risk, Regulation and Politics. Trans IChemE 81 (Part B).
- Mannheimer, G.L. (2015) Tutti i complottismi sul TTIP. IBLFocus 250. (http://www.brunoleonimedia.it/public/Focus/IBL_Focus_250-MannheimerTTIP.pdf).
- Markou, G. (2017) The Rise of Inclusionary Populism in Europe: the Case of SYRIZA. Contemporary Southeastern Europe 41 (1): 54-71.
- Michallet, B., Gaeta, G. & Facch, F. (2015) Greening up or not? The determinants of political parties' environmental concern: an empirical study based on European data (1970-2008). FEEM Working Paper 025.2015.
- Ministero dello Sviluppo economico, (2016) Informativa urgente del Ministro dello Sviluppo economico Carlo Calenda presso la Camera dei Deputati. (https://www.sviluppoeconomico.gov.it/images/stories/documenti/TTIP_giugno2016.pdf).
- OECD (2018) Trade Union Dataset. (<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TUD>).
- Olson, M. (1965) The Logic of Collective Action. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Ostiguy, P. (2009) The High and the Low in Politics: A Two-dimensional Political Space for Comparative Analysis and Electoral Studies. Kellogg Institute Working Paper 360. ([Ostiguy WP Final edit3 \(nd.edu\)](#)).
- Pagoulatas, G. and Zahariadis, N. (2011) Politics, Labor, Regulation and Performance: lessons from the privatization of OTE. GreeSE -Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe 46.
- Partido Popular, (2011) Programa electoral del Partido Popular. (<http://www.pp.es/sites/default/files/documentos/5751-20111101123811.pdf>).
- Partido Popular, (2015) Programa electoral del Partido Popular. (<http://www.pp.es/sites/default/files/documentos/programa2015.pdf>) Accessed: 24 November 2020.
- Partido Popular, (2016) Programa electoral del Partido Popular. (<http://www.pp.es/sites/default/files/documentos/programa-electoral-eleccionesgenerales-2016.pdf>) Accessed: 28 November 2020.
- Partido Popular, (2019a) Programa electoral del Partido Popular (November)., (http://www.pp.es/sites/default/files/documentos/pp_programa_electoral_2019.pdf>).
- Partido Popular, (2019b) Manifiesto del Partido Popular ante las Elecciones Europeas de 2019. (http://www.pp.es/sites/default/files/documentos/programa_pp_europeas2019.pdf).
- Partido Popular, (2019c) Programa electoral del Partido Popular (April)., (<https://tinyurl.com/5yve9ct3>).
- Partido Socialista Obrero Español, (2011) Programa electoral – Elecciones generales 2011. (<https://www.psoe.es/media-content/2015/03/ProgramaElectoral-Generales-2011.pdf>).

- Partido Socialista Obrero Español, (2015) Programa electoral – Elecciones generales 2015. (https://www.psoe.es/media-content/2015/12/PSOE_Programa_Electoral_2015.pdf).
- Partido Socialista Obrero Español, (2016) Programa electoral – Elecciones generales 2016. (<https://www.psoe.es/media-content/2016/05/PSOEPrograma-Electoral-2016.pdf>).
- Partido Socialista Obrero Español, (2019) Programa electoral – Elecciones generales abril 2019. (<https://tinyurl.com/vup8vjus>).
- Partido Socialista Obrero Español, (2019) Programa electoral – Elecciones generales noviembre 2019. (<https://tinyurl.com/btab3udc>).
- Partido Socialista Obrero Español (2019) Programa electoral – Elecciones europeas 2019. (<https://tinyurl.com/237d74pz>).
- Podemos, (2015) El TTIP es la constitución de las multinacionales. (<https://tinyurl.com/3n7zccj5>).
- Podemos (2019) Programa de Podemos. Las razones siguen intactas. (<https://tinyurl.com/2p7zfbxr>).
- Podemos (2020) Documento político. (<https://tinyurl.com/9wfwdrsu>).
- Rickard, S.J. (2015) Compensating the losers: an examination of Congressional votes on trade adjustment assistance. *International Interactions*. 41 (1): 46-60.
- Rickard, S. (2016) Ploughing the Wrong Furrow. IEA Discussion Paper 75. London: Institute of Economic Affairs.
- Saravakos, C. (2019) The parliamentary voting behaviour of populist parties in Greece. Athens: Center for Liberal Studies. Markos Dragoumis (KEFiM).
- Stavrakis, Y. and Katsambekis, G. (2014) Left-wing populism in the European periphery: case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies* 19 (2) 119-142.
- Senado de España (2020) Procedimientos de autorización. (<https://tinyurl.com/hyb2dadk>).
- Simon, F (2013) Chief EU scientist backs damning report urging GMO 'rethink'. *Euractiv* 10 October. (<https://tinyurl.com/42c38bsn>).
- Solidaridad (2020) Manifiesto. (<https://sindicatosolidaridad.es/manifiesto/>). Stavrakakis, Y. and Katsambekis, G. (2014) Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies* 19(2);119-142.
- Timbro (2019) Authoritarian Populism Index. (<https://tinyurl.com/pw7pnu5d>).
- Titievskaja, J. (2019) EU trade policy: Frequently asked questions. European Parliamentary Research Service. (<https://tinyurl.com/32xwfw95>).
- Trantidis, A. (2013) The Political Economy of Clientelism: Economic Reforms in Pre-Crisis Greece, 1985-2004. PhD thesis, King's College, London.
- Trantidis, A. (2015) Clientelism and economic policy: hybrid characteristics of collective action in Greece. *Journal of European Public Policy*, 23 (10): 1460-1480.
- Tulloch, G. (1967). The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft. *Western Economic Journal* 5: 224-232.

UK government (2020) UK Global Tariff backs UK businesses and consumers (<https://www.gov.uk/government/news/uk-global-tariff-backsuk-businesses-and-consumers>).

Van der Loo, G. (2018) Less is more? The role of national parliaments in the conclusion of mixed (trade) agreements. The Hague: Centre for the Law of EU External Relations, CLEER Papers 2018/1 (https://www.asser.nl/media/4164/cleer018-01_proof-01.pdf).

Vox, (2013) Manifiesto fundacional. (https://www.voxespana.es/biblioteca/espana/nosotros/gal_a45b90181103095110.pdf).

Vox, (2019) 100 Medidas para la España viva. (<https://tinyurl.com/2udrnzbv>).

Young, A.R (2015) The European Union as a global regulator? Context and comparison. Journal of European Public Policy 22 (9): 1233-1252

ΚΕΦΪΜ
ΜΑΡΚΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Στέγη Μάρκου Δραγούμη
Μαιζώνος 38, Αθήνα
Τ: +30 210 5238373
www.kefim.org
info@kefim.org

[facebook.com/kefim.org](https://www.facebook.com/kefim.org)

twitter.com/kefimgr

[youtube.com/kefim](https://www.youtube.com/kefim)